

بەھارى ۲۰۱۱

منتدى اقرأ الثقافى

www.iqra.ahlamontada.com

مامۇستاي سەركەوتوو

گۇفارىتىكى پەروەردەى زانستى وەرزىه

نەوەى نوئى... ژىيارى نوئى

پەروەردەكار كى يە ؟

فەلسەفەى پەروەردە

ھۆكارى

پىشت ئىشەكەت

چى يە ؟

دەروازە يەى

بۇ

تەندروستى گەنجان

سەندىكاى رۇژنامە نووسانى
كوردستان

ژمارە: (١٠) <
رۇژ: ٨ / ٢ / ١٠ - ٢٠٠٧

تۆمارى ياساى

بە پىنى بىرگە كانى (1, 2, 3, 4, 5, 6) لە ماددەى (3) ى ياساى رۇژنامە گەرىى لە كوردستان ژمارە (35) ى سالى 2007 كە لە 2008/9/22 بىرىارى لەسەر درا، پاش ئەوەى كە دەركەوت رۇژنامە / گۇقارى (ژىيار) كە خاوەن ئىمتىيازى (باغە وان مەجىد كەرىم) و سەرنووسەرە كەى (زىگار عەبۇللاھە سەن)، مەرجه ياساىيە كانى تىدا بە دىھاتووە، لە سەندىكاى رۇژنامە نووسانى كوردستان بە ژمارە متمانەى (١٠) تۆمار كرا..

فەرھاد عەونى
نەقىبى رۇژنامە نووسانى كوردستان
ھەولپەر ٨ / ٢ / ١٠ - ٢٠٠٧

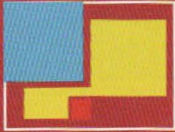
دەروازە

بە پىتووسى خاوەن ئىمتىياز

پىنگومان پەرورەدەو فێرکردن كاریكى كشتگێرەو هەول و تىكۆشانى كشتگێرەو هەمەلاپەنى دەوى، پىچەوانە لەگەڵ ئەو روائىنەى كە پى ى واى پەرورەدەو فێرکردن تەنها كارى وەزارەتى پەرورەدەى، يان داىكو باوك يان مژگەوت ياخود گەرەك وشەقام و كۆمەلگەيە، بەلكو كارى هەموويانە و هەركەس بە پى ى ناست و تايبەت مەندى خۆى ئەرك و بە رېرسيارىتى بەردەكەوى، هەول و تەقەلاكانى ئىشەش لە نامادەبى و پەيمانگای ژيار هەر لەم راستیەو سەرچاوى كرتووە، پىمان واىە هەر يەكێكمەن بەر پىسارىن لە بەرامبەر پىشقەچوونى رەوشى پەرورەدە لە مېژدا و پىنگەياندى نەو پەيەكى هۆشيار و زانستخواز بۆ سەينەى گەشى نەتەو كەمان لەم سۆنگەو دەواى پىشكەش

كردنى خزمەتتىكى بەرچاو بە بواری زانست و پەرورەدە لە پەيمانگای ژيار، بە كردنەو پەيەكەم نامادەبى ئەهلى لە كوردستان بە هەول و توانای كادىرانی پىشكەوتووى خۆمالي و تەژى بەيرى نىشتمان پەرورەى هەنگاوتىكى تر لە نامانجە پەرورەدەيە كامان نزيك بوینەو بۆ دروست كردنى تاكىكى زانستخواز و خزمەت گوزار، ئىستاش دەمانەوى بەدەر كردنى گۆقارىكى قەشەنگ تايبەت بە پەرورەدە، مەلۇبەكى تر بچەينە سەر خەرماني خزمەت كردن بە كاروانى پىرۆزى پەرورەدە، لەم پىناو دەا كۆقارى (ژيارى) پەرورەدەيى نامادەيە بۆ هارىكارى لەگەڵ دەزگا و لاپەنى پەيرەندىدار بە نامانجى يلاو كردنەو دەوى هۆشيارى پەرورەدەيى و دەست نىشان و چارەسەرى

گىروگرتەكانى پەرورەدە لە وولاتەكەمان، بە پەرورەدەكاران و مامۆستايانى خۆشەويست رادەگەيەن كە ژيار مالى ئىو پەيو دەتوانن بە بابەت و تووژىشەو و رخنەو پىشنيارە پەرورەدەيە كاتتان لا پەرە رەنگينەكانى ژيار زياتر برازىننەو دەو ئەركى نايى و نىشتمانى هەريەكەمان بەرامبەر بە نىشتمان و گەلە زانستخوازەكەمان جى بەجى بکەين، كەزۆر لەمىرە غەودالى كەشنىكى لەبارو نارامە تالە دووتووى دا رەورەوى زانست و پىشكەوتن شان بەشانی گەلانى پىشكەوتوو تاو بدات. بەلكو لەسەر وەختى پىنگەياندى نەو پەيەكى رۆشنىرۆر زانست دۆست، لە داھىنمان و پىشكەوتنەكانى تەكنەلۆژيا، پشكدار بىت و جىدەستى خۆى بنەخشىنى.

دیدى نوئى پەروردهدى نوئى

راویژکارانى پەروردهدى
پروفیسور د. عومەر پەتى
پ. ی. د. عوسمان امین
پ. ی. د. نازاد عەلى

zhyar.magazine@yahoo.com

ژيار گۆفاریکی پەروردهدی و زانستی و وهرزیه، بایه خ به بنیات نانهوو دووباره دروست کردنهوی که سایه تیه کی به هیژ بۆ نهوی نوئى ددهات، نهویه کی دهست و دلّ پاك زمان پاك و زانا و دانا، له سەر بنه مای زانست و رهسه نایه تی و داهینان بۆ خزمهت کردن نیشتمانه کی.

پەرورده کردنی نهوی نوئى به هاوسهنگی له نیوان عهقل و ئیمان و جهسته و دروون تا به هاوسهنگ و تهبابی له گهڵ واقع ههلبکات و توانای ههلبگرتنی بهرپرسیاریه تی له دوا رۆژدا ههیبیت.

ههولدهدات بۆ خستنه رووی گیرو گرفته کانی پەروردهدی له ناو قوتابخانه، خیزان، کۆمهلگا و دانانی چارهسهری زانستی و واقعی، ئاراسته کردنیان به شیویه کی راست و دروست .

ههولدهدات بۆ گهپرانهوی [متمانە] به خۆ بوون و نهتوانهوه له ژباری گهلانی تر، شانازی کردن به کهلتورو بهها رهسه نه کانی نهتهوه کهمان .

فراوان کردن و بهرز کردنهوی ئاستی رۆشنه بیری نهوی نوئى به چه مکه سهردهمیه کانی جیهانی نوئى.

گۆفاریکی پەروردهدی زانستی و وهرزیه

خاوهنی نیمتیاز

باخهوان مجید بهقال

bakh_65@yahoo.com

07504653810

سه رنوسهر

رزگار عبدالله

rizgarkurdi@yahoo.com

به رنوه بهری نویسن

همزه عباس قتی

hamzak1975@yahoo.com

07504411769

دهستهی نوسهران

د. سلیم سعید

د. شیرزاد علی

د. ریدار محمد امین

د. امیر مجید

د. سکالا خفاف

هیوا حسین

سهرکهوت ابراهیم

نه خشه سازی

جمعه صدیق کاکه

jumaasddiq@gmail.com

07504812119

ژماره ۱ بههاری ۲۰۱۱

م: باخۋان مچىد

ئەگەر بەردى لەو تابلۇ قەشەنگ و پىكۇپىكەى گەردون پروانىن، كەدروستكراوى جۇراو جۇرى لىج دژىت، ھەمووى فەراھەم كراوہ بۇ خزمەتكردنى بەرژىترىن دروستكراو كە (مرؤفە).

بىگومان ژانى بوون ئىش و نازارى زۇرە، بەلام لە داىك بوون ئومىدىكى نۇى دەداتە مرؤف و زەحمەتپەكانى ژانى بونى لە ياد دەچى، مرؤف سەنتەرى ھەموو ئەو گۇرپانكارىانەى كە بە درىژابى مېژوى مرؤفاپەتى بە پۇزەتپىف يان نىگەتپف لە ژىارە جۇراوجۇرەكان پرويان داوہ. مرؤف ھەولى داوہ ھەمىشە كە ئەم زوپىە ئاودان بىكاتەوہ بە ئاسودىمى و ئاودانى بژىت، بەلام سەرەراى ئەو ھەموو پىشكەوتنە لەبوارى تەكنەلۇژىا بەتابىەتى لە سەدەى بىست و يەك نەيتوانىوہ دل و دەرون و ھەستى مرؤف و مرؤفاپەتى ئاسوودە بىكات و ھەست بە ھىمنى و ئارامى بىكات، بەلكو بە پىچەوانەوہ ئەگەر مرؤفى سەدەى بىست و يەك شىكردنەوہىەكى دەروونى بۇ بىكەين، دەبىنن توشى چەندىن نەخۇشى دەرونى و ژىرى و جەستەبى ھاتوہ، بەلگەى ئەمەش نامارى UN كە لەسالى ۲۰۰۳ كرا سەبارەت بە دىاردەى (خۇكوشتن suicide) لە جىهان دا ھەموو خەلكى سەرسام كرد چونكە زۇرتىن ژمارەى خۇكوشتن لە يەككە لە خۇشتىن ولاتانى جىهان (فلندە) بوو كەھىچ جۇرە گىرو گىرقتىكى نابورى و رامىارى نىيە! زانايانى دەروناسى ئەو ولاتەش دەستيان كرد بە خۇندىنەوہ توپژىنەوہىەكى زانستى بۇ ئەو دىاردە كۆمەلاپەتپە گەشتە ئەو دەرئەنجامەى كە مرؤفى دروست ئەو

مرؤفەى كە ھاوسەنگى و ھەماھەنگى لەنىوان (عەقل - دل و دەرون- جەستە) دا دەكات. ئەو دىاردەى (فلندە) بەوہ لىك دراپەوہ كە ھاولاتى فللەندى تىرو تەسەلە، لەلاپەنى ماددى و جەستەبى، بەلام كەم كورپەكى زۇرى لە لاپەنى (روحى) يەوہ ھەيە. عەقل بىر دەكاتەوہ (فىكرا) دروست دەكات، دلپش ھەست و سۆز) دروست دەكات، جەستەش بە پراكتىك ئەوانە جى بەجى دەكات. ھەركاتى زىدەرؤبى لە ھەرىكەتپەكانى بىكەت كارسات و نەھامەتى و ستەمكارى بۇ مرؤف و مرؤفاپەتى دروست دەكات. تىگەشتى بەھەلەو كىچ و كال، لە ھەموو ئاين و بىردۇزە دەست كىرەكانىش دەرئەنجامى لارو لاسەنگى لىدەكەوتتەوہ. بۇ نمونە وەك لادانە جۇراوجۇرەكانى گروپە ئاينىپەكان، لە بىردۇزە دەستكردەكانى مرؤفىش كە زىاتر لە (۶۰) مىلىون مرؤفان كىرە قورىانى مېتۇدو بەرھەمە فىكەرىە كىچ و كالەكانىان لە ھەردو جەنگى جىھانى بەكەم و دوہم. ھەست و نەستى (نەتەوہى) ش كە زىدەرؤبى تىدا كرا مرؤفى ھەلنا روو ھەلدېرى (رەگەزپەستى) وەك نازىەكان و فاشىەكان و عەرەبەكان. جەستەش بەھەموو ئەندامەكانىەوہ بەم شىوہىە تووشى جۇرەھ نەخۇشى دەبىت، ئەگەر زىدەرؤبى لە گەل بىكەت و بىكەتتە ئامانجى بەكەم و لە رىزى پىشەوہ بىت، چونكە رىز بەندى مرؤفى تەندروست دەبى بەم شىوہى بى (عەقل- دل - جەستە كەخۇى لە ئارەزەكان دەنوتىن) بەلام كاتىك رىز بەندىەكە ئاوتروو يان پىچەوانە دەبىتەوہ مرؤف وەك ئاژەل مامەلە دەكات، ھەمىشە بەدوای ئارەزوبازى و خواردن و خواردنەوہ دەكەوتت.

دو لەمپەرى گەورە لە بەردەم مرؤف

دانراوہ، كە ھەرگىز نەھىلن بىتتە ئەو مرؤفەى سودى بۇ خۇى و خىزان و كۆمەلگاو نىشتمانى ھەبىت، ئەوانىش شوپوھات بۇ عەقل و دل و شەھوات بۇ جەستەكەى. ئەلمانىاو يابان كە دوو ولاتى سەربازى بوون پاش شكست خواردىيان لە جەنگى جىھانى دوہم، راستەوخۇ دەستيان كرد بە دروست كردنى (وزارتى پەرورەدە) ئەمرو بەچاوى خۇمان بەرھەمى ئەم وزارتە لە ھەردو ولات دەبىنن، بۇ پىشخستى ولات لە ھەموو بوراەكانى ژياندا. بۇ رزگار كردنى مرؤفاپەتى ھەرھەنگاۋىك بىنن پىوستە لە عەقلى مرؤف دەست پى بىكەين، بەشىوہىەكى زانستىانە پەرورەدى بىكەين، (ھەلسوكەوت ناوئىشانى ئەندىشەىە) بەم شىوہىە نەوہى نۇى لەم مرؤفانە پىك دىن دەرئەنجامەكەشى ژىارىكى نۇى بۇ مرؤفاپەتى دروست دەكرى، نەك لەناو بردنى مرؤفاپەتى بە تەكنەلۇژىابى سەردەم! لە مېژودا مرؤفى خاۋن عەقل و دلپكى پر لە باورە جەستەبەكى تەندروست، توانىان ژىارى ھەمەجۇر و رەنگاۋ رەنگ بۇ مرؤفاپەتى دروست بىكەن، لە بەرنامەى پەرورەدگارپش ھەر لە سەرھتاوہ ئامادەباشى بۇ ئەم سى بەنەماپە كراوہ، كاتى بەكەم مامۇستا وانەى يەكەمى بە ھەلگىرانى پەيامى نۇى ووت، كە ئەم ژىارە نۇيە دەبى ھاوسەنگى بپارژى لە نىوان (عەقل و دل و جەستە). ستونەكانى باورە پش بە عەقل دەبەستى و ستونەكانى ئىسلام پش بە جەستە و پاشان بەھەردولاش (دل و دەرون و روخ) ئاۋ دەدەن تاوہكو مرؤفە نۇيەكە دەگاتە پلەى (ئەوپەرى چاكە كردن - الاحسان) بەم شىوہىەش مرؤفاپەتى سەر لەنۇى لە داىك دەبىتەوہ.

فەلسەفەى پەرۋەردە

پروفېسورى بارىدەدەر . د. نازاد على

پېشەكى:

پەرۋەردە يەككىنە لەو چەمكەنەى كە رۇژانە چەندەها جار ولە لايەنى جياجيدا دەكەوتتە بەرگۆتەمان. يېنجگە لە دايك وياوكان ومامۇستايان وكارمەندان لە بواری پەرۋەردەدا، بايەخى ميدياكانى كوردستان بە پەرۋەردە لەزىاد بوندايە. بەلام زۇرچار ئەم چەمكە حەقى خۇى پىن نەدراو. زۇربەى جار لە بازىنى فيزىكردندا تەسك كراوتەو. ھەندىچارى تىرش چەمكەكە زىاتر تەسككراوتەو. بۆتە پىرۇسەى فيزىكردنى فەرمى لە خوتندنگاكاندا. لە ئەنجامدا ئەم ديدە تەسككېنە كارىگەرەكەى لەسەر لايەنەكانى تىرى كۆمەل رەنگدەتەو. بۇ نمونە بۆدجەكەكى كەم بۇ كەرتى پەرۋەردە دەستىشان دەكرىت كە بگۆنچىت لەگەل ئەو بازى تەسكەى كە تىايدا قەتيس كراو.

چەند رىنمايەك سەبارەت بە قەدەغەكردنى لىدان، جىھانى پەرۋەردەمان پىشخستوو، بە پىادە كردنى ئەو پەيرەوئى خوتندن كە لە ھەندىك لە ولاتە زۇرپىشكەوتووكان، لە بواری فيزىكردندا، دونىاي پەرۋەردەمان لى بۆتە شامى شەرىف وتەنھا ئەو ماو كە چاۋروانى بەروبوومە دلخۇشكەرەكانى لە داھاتوۋىيەكى تىزىكدا بگەين. بەلام لەگەل ئەو خۇپىشاندانانەى كە قوتايان لەم ماوۋى دواييدا كىردوويانە، پىدەچىت ئەم بەروبوومە لە داھاتوۋىيەكى تىزىك نەتەدى، ئەوا ئەگەر گرىمان كە دەكرىت بىتە دى.

دیارە كېشەكە لەو ئاستەدا ناوئستىت وئەوئەستاو. وئزای تەسككردنەوئى بواری ويازانەى پەرۋەردە، ناوئروكى پەرۋەردەش بە شىۋەيەكى تەمومزەوى باسى لى دەكرىت، ئەوا ئەگەر ھەر باسى لى بكرىت. ئەم تەمومزەوى كە ئەو چەمكەى داپۇشيوە لەوۋە سەرچاۋەى گرتوۋە كە ئىمە شىكىردنەوۋىيەكى قوولمان بۇ پەرۋەردە نەكردوۋە. خۇمان لە قەردى بنەما فەلسەفەيەكانى نەداو. وئە دووبارەكردنەوۋى چەند وشەيەكى بىرقەدارى وەك دىموكراسى ومافى مرۇف ولكاندى بە چەمكى پەرۋەردە پىدەچىت گشت كىشە فەلسەفەيەكانى پەرۋەردەمان چارەسەر كىردىت. بە دەكردىنى

چەند رىنمايەك سەبارەت بە قەدەغەكردنى لىدان، جىھانى پەرۋەردەمان پىشخستوو، بە پىادە كردنى ئەو پەيرەوئى خوتندن كە لە ھەندىك لە ولاتە زۇرپىشكەوتووكان، لە بواری فيزىكردندا، دونىاي پەرۋەردەمان لى بۆتە شامى شەرىف وتەنھا ئەو ماو كە چاۋروانى بەروبوومە دلخۇشكەرەكانى لە داھاتوۋىيەكى تىزىكدا بگەين. بەلام لەگەل ئەو خۇپىشاندانانەى كە قوتايان لەم ماوۋى دواييدا كىردوويانە، پىدەچىت ئەم بەروبوومە لە داھاتوۋىيەكى تىزىك نەتەدى، ئەوا ئەگەر گرىمان كە دەكرىت بىتە دى.

سىستەمى پەرۋەردە لە بۇشايىۋە سەرھەلئادات بەلكو پىتوستى بە بناغەيەكى ھىزى ھەيە. بە قەدەر پتەوى ئەم بناغە ھىزىيە، سىستەمى پەرۋەردەش پتەو وتۆكەمە دەيىت وپىچەوانەى ئەمەش راستە. ھەر ھەولتىكى چاكسازىش لە

پەرۋەردە پرۇسەيەكى كرپن و فرۇشتن نىيە. كالاپەك نىيە بىئردىتە دەرۋە يان بەئىرئىتە ناۋەۋە

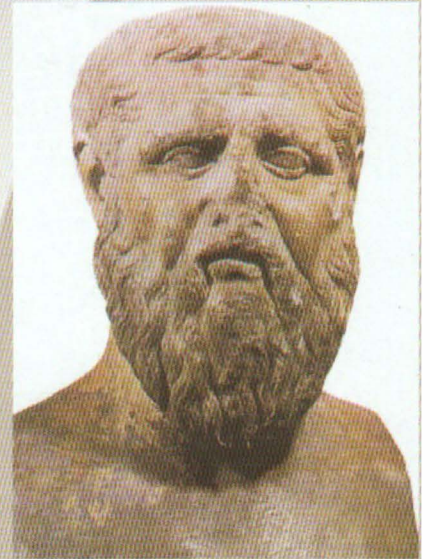
۷۸۳). ئىنجا ئەگەر ھىنانى بىردۈزى
فېركردنى ئىنگلىزى بۇ ئەمەرىكا، كە
خالى ھاۋبەشيان گەلىك زۆرە، بە ھەلە لە
قەلەم بىرئىت. چۈن ھىنانى ئەك تەنھا يەك
بىردۈز لە بواری فېركردن بەلكو گشت
سىستەمى پەرۋەردە لە ۋلاتانى ئەۋرۈپا
بۇ كۆمەلگى ئىمە كە خالى ھاۋبەشمان
لە گەلىندا ئەۋەندە كەمە كە بەرۋارود
ناكرىت بە خالى جىۋاۋزى، كارىكى راست
ۋدروست بىت؟ بۇيە بە دلىيايەۋە دەئىن
كە ھاۋردە كىردنى سىستەمى پەرۋەردە
ھەر ۋلاتىك بۇ ۋلاتەكەمان كارىكى
زانستى نىيە ۋنەجمى خراپى دەبىت
لەسەر سىستەمى پەرۋەردە ۋلەسەر گشت
توئىرەكانى خەلك.

كەۋاتە فەلسەفە پەرۋەردە دەبىت
خۇمالى بىت ۋھەلقولوى ئەۋ كۆمەلگى
بىت كە تىپادا سەرھەلددەت. ئەۋەش ماناى
ئەۋە نىيە كە پىۋىستە داېرانى تەۋاۋ لە نىۋان
سىستەمەكانى پەرۋەردە جىهان بىتەدى
بە تايىبەتى لە جىھانى ئەمىرۋدا كە بە
ھۆى ھۆيەكانى گەياندىن بۇتە گوندىكى
بېچوك. بەلكو مەبەست ئەۋىيە كە يەكىك
لە ئەركەكانى سىستەمى پەرۋەردە ئەۋىيە
كە تايىبەتمەندى ئەۋ كۆمەلگى پىارئىرت

مىرۋىيەكان، بابەتئىكە دەكەۋتتە ناخى
ۋچەقى لىكۆلىنەۋەدى فەلسەفەۋە. ئەم
راستىيەش ھەر لە كۆنەۋە دەركى پىچ
كراۋە. ئەۋەتا ئەفلاتۇن لە كۆمارەكەى
نامازە بە چەندەھا گىتوگۇ دەكات لە
نىۋان سوكراتى مامۇستاي ۋھاۋرئىيانى
سەبارەت بە پەرۋەردە، بۇ نمونە قسە لەسەر
پەرۋەردە كىردنى دەسلەتداران دەكەن لە
رىنگاى چىرۋك ۋمۇسقا ۋحەماسەتدا
ۋباس لە سى ھىزى سەرەكى لە مرۇقدا
دەكەن كە برىتتىن لە ھىزى عەقلى ۋھىزى
ئارەزوۋ ۋھىزى تورەبى (أفلاطون، ۱۹۸۰:
۱۳۹). دكتور فاروق رفیق، سەبارەت
بە پەيۋەندى نىۋان فەلسەفە ۋپەرۋەردەى
لىبرال دەئىت: «بە دەگمەن فەيلەسوفىك
يان قوتابخانەيەكى فەلسەفە بونى
ھەبۋە كە دىد ۋبۇچونى نەبوۋىت لەسەر
پەرۋەردە ۋرۇلى پەرۋەردە لە گەشەى
رۇخى ۋعەقلى مرۇقەكان...» (رفیق،
۲۰۰۶: ۱۱).

بەلام فەلسەفە پەرۋەردە لە
كۆتۈە سەرچاۋە دەگرىت؟ ئايا دەكرىت
فەلسەفەيەكى ئامادەكراۋى كۆمەلگىيەكى
تر بىتتىن، ۋەك چۈن كالاۋ شت ۋ مەك
لە دەرۋە ھاۋردە دەكەين، ۋ سىستەمى
پەرۋەردەمان لەسەرى داېمەزىتتىن؟ با بە
پرسىارى دوۋەم دەست پىچ بىكەين چۈنكە
لەۋانەيە ئەم پرسىارە خۇى ۋەك ۋەلامىك بۇ
پرسىارى يەكەم كانىد بىكات. لەم روۋۋە بە
شیاۋى دەزانم ئامازە بە ۋتەيەكى كۆنانت
بىكەم، كە پەرۋەردەناسىكى ئەمەرىكىيە،
دەئىت: «پەرۋەردە پرۇسەيەكى كرپن
ۋفرۇشتن نىيە. كالاپەك نىيە بىئردىتە
دەرۋە يان بەئىرئىتە ناۋەۋە. ئىمە لە چەند
قۇناغىكى مېژۋىيىماندا زىاتر زىانمان
پىگەبىشت نەك قازانچ كاتىك بىرۋەزى
فېركردنى ئىنگلىزى ۋئەۋرۋىيىمان ھىنا بۇ
ئەمەرىكاي ۋلاتمان» (أبوصالح، ۱۹۹۴:

ئەۋە نىيە كە بلئىن كامە
برىار باشە، بەلكو قسە
لەسەر مىكانىزمى
خودى برىاردان دەكەين. ۋاتە گرنگ
نىيە برىارەكە چىيە، بەلكو چۈن برىارەكە
دراۋە؟ ئايا ھىچ حىيىك بۇ فەلسەفەى
پەرۋەردە كراۋە؟ ئەم ۋتارە باسى گرنگى
فەلسەفەى پەرۋەردە دەكات ۋھەۋل دەكات

چەند ھىلىكى گشتى ئەم فەلسەفەيە لە
كۆمەلگەى كوردەۋارى دەستشان بىكات.

فەلسەفەى پەرۋەردە:

سەبارەت بە پىناسەكردنى فەلسەفە،
د. نىبىل عبدالحمىد عبدالجبار دەئىت:
«فەلسەفە ھەۋلى پرسىاركردە لە
چىيەتى (ماھىيە) شتەكان ۋروداۋەكان
ۋدىاردەكان ۋچەمكەكان، چۆنىەتى
سەرھەلدىيان ۋزۆرىيە جار فەيلەسوفەكان
ھەۋل دەدەن ۋلامەكانىيان لە شىۋەى
سىستەمىكى فەلسەفەى داىرئىزىن كە قسە
لە بوۋنەۋەر ۋگشت ئەۋ دىاردانە دەكات
كە دەگرىتەۋە لە لايەنى كۆمەلەيەتى
ۋ مرۇق ۋجالاكيەكانى ۋلايەنەكانى
ژيانىدا» (عبدالجبار، ۲۰۰۳: ۱۳).

بە پىنى ئەم پىناسەيە، پەرۋەردە كە
يەكىكە لە گرنگىرتىن ۋبەھاتىرتىن چالاكى

ژيانى دونيا

لەسەر خۆ پىن بىنچ بەئەرز چاوەكەم
چاوى چاوكاڤىكە لە ژىر پات
هەموو ميوانە لەم ژيانە وەك
ئەم چاوكالە دىت و دەروا

پۇژىك دىت توش دەبى بە تۆزى
ئاخ و با هەلت دەگرىت و دەتبات
دەبى بەتۆزى پىلاوو ياخود
خەلكى خانوت پى سواق دەدات

نەرم و نىانى و خوورپوشتى چاك
بنوینە ئەمانەن بەراستى ميرات
خزمەتكارىبەو ئەمەك دار بە ،
ئەمانەن گەورەبى تۆ دەردەخات

مەرفانە بژى لەدواى خۆت ئەسەر
بەجى بەپىلە بۆ نەوى داهاات
جياوازى مەرف و ئاژەل بەووبە كەوا
مەرف حىسابى دواى خۆى دەكات

د.سليم سفيد زەنگەنە
سوڤد شارى بودن - نەپول - ۲۰۰۸

وەلامى ئەو پرسىيارانە بە يەكەم هەنگاو
دەست پى دەكات كە ئەو پىن پىداچوونەووبە
بە فەلسەفەى پەرورده. خودى بىرۆكەى
پىداچوونەو ئەمانەى بۆ ئەوى كە ئەو
فەلسەفەى يان سىما و خاسىبەتەكانى روون
و ئاشكران، بە ماناىبەكى تر لەوانەىبە ئەو
فەلسەفەى بوونى نەبىت، وياخود سىما
و خاسىبەتەكانى ئاشكران، واتە فەلسەفەكە
هەبە بەلام نەگونجاو و نەشياو و نادروستە.
لەسەرتادا پىووستە دان بەو راستىبە
بنىن كە پىرۆسەى پىداچوونە بە
فەلسەفەى پەرورده لە هەر كۆمەلگا
وولاتىكدا كارىكى ئاسان نىبە. ئەم
پىرۆسەى پىووستى بە هەماهەنگى
چەندەها لاىەن هەن كە بەشدارن لە
پەرورده. بۆبە ئەو بەشەى ئەم وتارە
و بەشەكانى داهااتو تەنها هەولىكى تاكە
كەسەن و بە هىچ شىووبەكە لافى تەواى
و كامەل بوون لى نادات. بەلكو چەند
خالىك پىشنىار دەكات و چەند پرسىيارىك
دەورۆژىنەت بۆ ئەوى پەروردهناسان
گفتوگوى لەسەر بكەن و هەلىسەنگىن.
كراوبى بەرەو بىرۆبۆچوونى جياواز
سىماى پەروردهناسى راستەقەنى
خەمخۆرە بەلام داخراوبى و تاكرەوى
وتەنيا خۆ بەراست زانى لەمپەرە لە
رىگای گفتوگۆبەكى پەروردهبى
زانستى بەرەهەمەن.

سەرچاوەكان:

أبو صالح، محب الدين أحمد (1994). تصور مقترح
حول منهج البحث، من: المنهجية الإسلامية والعلوم السلوكية
والتربوية: بحوث ومناقشات المؤتمر العالمي الرابع للفكر
الاسلامي، ط ۲، هيرمن: المعهد العالمي للفكر الاسلامي.
أفلاطون، (1980). جمهورية أفلاطون. ترجمة: حنا
خياز. بيروت: دار القلم.
عبدالجبار، نبيل عبدالحميد (2003). الفلسفة لمن
يريد. اربيل.
عبدالجبار، نبيل عبدالحميد (2003). الفلسفة لمن
يريد. اربيل.
رفيق، فاروق (2006). ناشتوونەبى عەقل و عیشق:
پەروردهى لىبرال و ئاكارى مەدەنى. سلیمانی: خانە
حیکمەت

ونابىت لە ژىر هەر پاساوىكدا بىت سىماى
خۆى لەدەست بەت و بىتە پاشكۆبەكى
نەزۆك.
پىن ئەوى چەند هەنگاوىكى تر
پىرۆبىن پىووستە خالىك روون بكەمەو.
ئەوى لەسەرەو گوتمان ماناى ئەو
نىبە كە سىستەمى پەرورده نەگۆر
وگۆشەگىرە. دەكرى بلىن فەلسەفەى
پەرورده چوارچىووبەكى هزرى جىگىرمان
پى دەبەخشىت بەلام گشت لاىەنەكانى
ترى پەرورده پىووستە بە پى بارو زروفى
كۆمەلگا بگۆرپىن ئەگەر نا كۆن دەبى
و بەكەلكى بەكارهێنان نامىن و دەبەنە
مايەى زيان بۆ كۆمەلگا، وەك دەرمانى
بەسەرچوو.

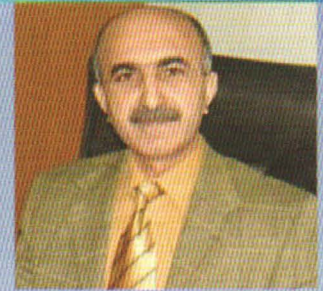
بىجگە لە خاسىبەتى گۆران،
سىستەمى پەرورده پىووستە گۆشەگىر
و داخراو نەبىت. بە پىچەوانەو، پىووستە
كراو و ئامادە بىت بۆ وەرگرىنى شتە
بەسوودەكان جا لە هەر سىستەمىكى
ترى پەرورده بىبەو بىت بە مەرجىك
دزى فەلسەفەى پەرورده نەبىت ئەگەر
نا دووفاقى لە سىستەمەكە دروست
دەبىت و لە كۆتايىدا توشى نىفلىچ بوونى
دەكات.

باشە ئەگەر نەكرىت سىستەمىكى
پەروردهى ئامادەكراو لە دەروە بىن، چى
بكەين؟ خۆ ئەو تە سىستەمى پەروردهى
خۆمان دواكەوتوو هەموو لاىەك گەلبى
لىنى هەبە و ئاكرىت بە پاساوى خۆمالى
بوون وەكو خۆى بەجى بىلین هەولى
چارەسەر كردنى نەدەين. باشتىر رىنگا
چارەئەووبە كە چاوە لە سىستەمى
پەروردهبى ولاتە پىشكەوتوووەكان بكەين
كە گومان لەوودا نىبە ولاتانى ئەوروى
لە پىشەنگى ولاتە پىشكەوتوووەكانى
جىهان لە زۆر لاىەن كە پەرورده بەكەيكە
لەو لاىەنانە.

رۆلى نوپۇردنەۋەى ئايىنى

لە نوپۇردنەۋەى پەروەردەدا

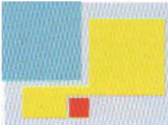

عەبدولرەحمان سەدىق

دەبىيىن دەستى ئىمەۋ كارى ئىمەى
پىۋىست نىيە، بەلام نونكردەۋە نونكارىك
يان زىاترى پىۋىستە ۋ، پىۋىستەكى
مىۋىيەۋە ھىزىر بىركىرەۋەى نونى دەۋىت.
نونكردەۋە ئەگەر لە شكىدا بىت يان
ناۋەرۋك، لە دوۋبارە دانانەۋەى بىرگەكانى
تىگىشتىن بىت يان لادانى ھەندىك شت
يان خىستىنە سەر بىت، يان ھەمىۋە ئەمانە
پىكەۋە، گىرنگ تىايدا ئەۋىيە كەتەنھا
دروشم نەبىن بەلكىر تۋاناي گۆران بۇ
پىۋىستان تىدايت
نونكردەۋەى تىگىشتىن لە دەقە
ئايىنەكان پىۋىستەكى بەردەۋامە ۋ،
نايت بوۋىستىت، چۈنكە ھەر نونىيەك
ھەتا كەى نونىيە؟ كى بىر بار دەدات ھەتا
كەى نونىيە؟ ئەگەر نونىيە ئايا راستىشە؟
چۈنكە ھەندىك شت نونى بەلام راست
نېن، ھەندىك راستىش كۆنن.
لېرەدا گىرنگە، نونى، ھەر نونىيەك تا
ئەۋ رادىيە پىۋىز نەكرىت كە ھەتا ھەتايە
بە نونى بىزانىرت ۋ دەستى لى نەدرىت.
ھەرۋەھا نونكارىش ھەر كەسىك بىت

بەلام زۇرجارمىۋى ئەم پىرسىارە
گىرنگ ۋ پىر بايەخە لەخۋى دەكات، كە
خودى ئايىن بۇ گىشت زەمان ۋ شونىنەكان
بىت ۋ، لەلايەن خۋاي گەۋرەۋە ھاتىبىت،
ئايا كۆن دەبىت ھەتا پىۋىست بەنۋىۋىنەۋە
بكات؟! يان ئەۋە تىگىشتىن ئىمەيە بۇ
ئايىن كۆن بوۋە يان ھەر لە كۆنەۋە ۋ
بەكۆنى ۋەرمان گىرۋە ۋ، پىۋىستى بە
نوى كىرەۋە ھەيە؟!
گىرنگى ھەرە گەۋرەى ئىمە ئەۋىيە كە
قسە كۆنەكانى نونكارىك بە نونى دەزانىن
كە بۇ سەردەمى خۋى نونى بوۋە نەك بۇ
ئىستا، ئىمە ئەمىۋ قىسە ئەمىۋمان بۇ
ئەمىۋ پىۋىستە، نەك قىسەى دوۋىن بۇ
ئەمىۋ، نەك قىسەى ئەمىۋش بۇ نەۋى
ئايىندە.
دەقەكانى قورئان ۋ فەرمودە لەۋىدا
گەۋرەن كە لەگەل گۆرانى سى
كۈچكەى: مىۋى، كات، شونىن، ماناي
گۆراۋ ۋ جىۋاز دەدەن بە دەستەۋە.
نونكردەۋە لە راستىدا نونىۋىنەۋە
نې، چۈنكە نونىۋىنەۋە ۋەك لە سىروشتدا

پىۋىستە پەروەردە، پىۋىستەكى
دوۋىن ۋ بەردەۋامەۋ پىۋىستى
بەردەۋامىشى بەنۋىۋىنەۋە ھەيە.
لەبەرئەۋى ئايىنىش بەردى
بىناغەى پەروەردەيە لەھەر ۋلاتىكداۋ،
ئايىنى ئىسلامىش ۋەك ئايىنى ئىمەى
موسلمان، ئايىنىكە لەھەندىك نەگۆر
ۋزۇرىك لەگۆراۋەكان بەپىتى كەسەكان ۋ
زەمان ۋ شونىنەكان، بۇيە خۋاي گەۋرە
لەھەر سەدەيەكدا لەسەر دەستى كەسىك
يان كەسانىك رەھەندە گۆراۋەكانى
ئايىنەكەى نونى دەكاتەۋە، بەمەش
زۇرىيە بۋارەكانى ژيان نونى دەكرىنەۋە،
بۇيە نونكردەۋەى پىۋىستە پەروەردە،
پىۋىستى بەنۋىۋىنەۋەى ئايىنى ھەيە.

روناكسېرە ئايىنەكان دەيكەن لە بواری ژيانسازىدا و ژيان خۆشکردندا.

دەشىت ناوی نوپکردنەوہە بیٹ و بە ئاراستەى گەرانەوہە بیٹ بۆ سەردەم پېشووہەكان و، خەلکانى ئیستا حەز بەکن بچنەوہە رابردوو.

دەشىت بە ئاراستەى بازنەبى بیٹ و، هیچ پېشکەوتن و پاشکەوتنى تیدا نەبیٹ بەلکو خولانەوہى بەردەوام بیٹ بە جۆرئک کە نازانرېت ئاراستەى جوولە بۆ پېشەوہیە یان بۆ داوہ.

ئاراستەى زۆرئک لە ئاینخوازانیس لە زۆریەى کات و لە زۆریەى شوئتەکاندا لەم جۆرەى دواییانەو، بەردەوام لە خولانەوہە داہە و، بەسەر شتەکانى خۆیدا دېت و دەچیت و دەیانہارېت و ئەوہى ئەمرۆ پېی وایە قسەى لەسەر کردو چارەسەرى کرد، ماوہیەكى دیکەش دیتەوہە سەر ھەمان باس وەك ئەوہى ھەر باس نەکرایت بۆیە بەردەوام قەیرانەکانى سەر ھەلدەدەنەوہ و چەندبارە دەبنەوہ، کە ئەمەش نیشانەى ئەوہیە چارەسەرەپېشووہەكان رووکەش بوونە و مەنہەجى نەبون.

لېرەوہ گەرانەوہە بۆ تینگەیشتن لە خودى نوپکردنەوہ و، سروشتى نوپکارو، ئاراستەکانى نوپکردنەوہ، یارمەتیدەرنكى گرنگن بۆ نوپکردنەوہیەك کە وەلامى پرسىيارەکانى ئەمرۆ بداتەوہ، بۆ ئەوہەکانى ئەمرۆ بیٹ و، پەرورەدى ئەوہەکانى ئەمرۆ بکات، ھەرەك ئىمامى عەلى - خواى لى رازى بیٹ - فەرمووى: (مناڵەکانتان بە شىوازئک پەرورەدە بەکن جىاواز لەوہى خۆتانى پى پەرورەدە کران، چونکە ئەوان بۆ زەمانئک ھاتونەتە دنیاوہ جىاوازه لەو زەمانەى کە ئیوہ بۆى ھاتنە دنیاوہ).

گرفتى ھەرە گەورەى

ئیمە ئەوہیە کە قسە

کۆنەکانى نوپکارئک

بە نوپ دەزانن کە بۆ

سەردەمى خۆى نوپ

بووہ نەك بۆ ئیستا،

ئیمە ئەمرۆ قسەى

ئەمرۆمان بۆ ئەمرۆ

پېویستە

گرفتى یەكەم ئەوہیە کە مرۆفى لە کۆن گەیشتوو، نایەوېت تینگەیشتنەکانى نوپ بکاتەوہ بە بیانووې ئەوہى تینگەیشتن لە ئایین یەكسان بە خودى ئایینەکە خۆى، کە ئەمەش وا نیە.

نوپکردنەوہى ئایینى بە مرۆفى کۆن خواز وەك درووستکردنى خانووې نوپە بە خشتى کۆن، کە دەتوانیت لە روو کەشدا بە ماددەى نوپ دایوشیت بەلام لە ژوورەوہ لە ناواخندا ھەر کۆنە.

گرفتى دووہمیش ئاراستەى نوپکردنەوہیە، بەمانای ئەوہى ئایا ئیمە بە ئاراستەى ئاسۆبى بەرەو پېش نوپکردنەوہ ئەنجام دەدەین یان بەرەو دو؟

بە ئاراستەى ستوونى بەرەو ژوور یان بەرەو خوار؟

یان بە شىوازی بازنەبى و خولانەوہى بەردەوام؟

زانینى ئەم ئاراستانە زۆر گرنگن بۆ ئیمە کە لە راستیدا مرۆفە ئایینپەرورەكان بەسەر ئەم ئاراستانەدا داہەش بوون و کار دەكەن دەشىت نوپکردنەوہ بە ئاراستەى ئاسۆبى بەرەو پېش بیٹ وەك ئەوہى

مادام مرۆفە، پېرۆز ناکرېت وەك پېرۆزى دەقە نە گۆرەكان.

لېرەشدا گرنگە ئەوہ بزاین کە نوپکردنەوہ کارى تەنھا کەسئک یان گروپئک یان قوتابخانەىەكى دیارىکراو نیە، ھەرەھا لە تەنھا شوئینئکدا و لە تەنھا زەمانئکدا ناکرېت.

لە رووى سايكۆلۆژيەوہە مرۆف لە کاتى بەھژیدا گۆران ئەنجام دەدات و، لە گۆران ناترسيٹ و، لە سەردەمى ناشتى و بە ھژیدا دەرگا و پەنجەرەى مالەکەشى دەکاتەوہ، کە چى ئەوہ سەردەمى شەر و شوړ ترسنۆكى و لاواز بوونى مرۆفە کە دەرگا و پەنجەرەکانى دادەخات و نایەوېت گۆران ئەنجام بدات.

لەلای ئەو کەسانەى کە ھەست بە ھژى خودى ئىسلام دەكەن و لایان وایە ئىسلام ھژى خۆى وا لە ھژى دەقەکانیدا، نوپکردنەوہ ئاساترە ھەتا لای ئەوانەى ھەمیشە وا دەزانن ئىسلام لە لاوازیدا و لەبەردەم ھەرپەشەداہە.

لېرەوہ ئیمە دوو گرفتى دى بە دى دەكەین لە بواری نوپکردنەوہدا یەكەمیان لە خودى مرۆفدا کە پېویستە بە ئەركى نوپکردنەوہ ھەستیت و، پېداوېستىەکانى نوپکردنەوہ نامادە بکات چونکە لە راستیدا نوپکردنەوہ لە ھەر شتئکدا، نوپکردنەوہى خودى مرۆفى پېویستە، چونکە ناکرېت مرۆفى کۆنخواز ئەركى نوپکردنەوہ لە ئەستۆ بگرېت.

لېرەوہ ئیمە ئەوہندەى باس لە نوپکردنەوہى ئایین دەكەین یان تینگەیشتن لە ئایین دەكەین، یان لە سیاسەت یان لە ئابوورى ئەوہندە بېر لە نوپکردنەوہى مرۆف ناکەین چونکە لە راستیدا گرنگە بېرسین کامیان لە پېش ئەوى دى داہە: نوپکردنەوہى شتەكان یان نوپکردنەوہى مرۆف؟

مېشكى مرۇف: دېدىكى نوي بۇ رەنگدانەوہ پەرۋەردە يىھەكان

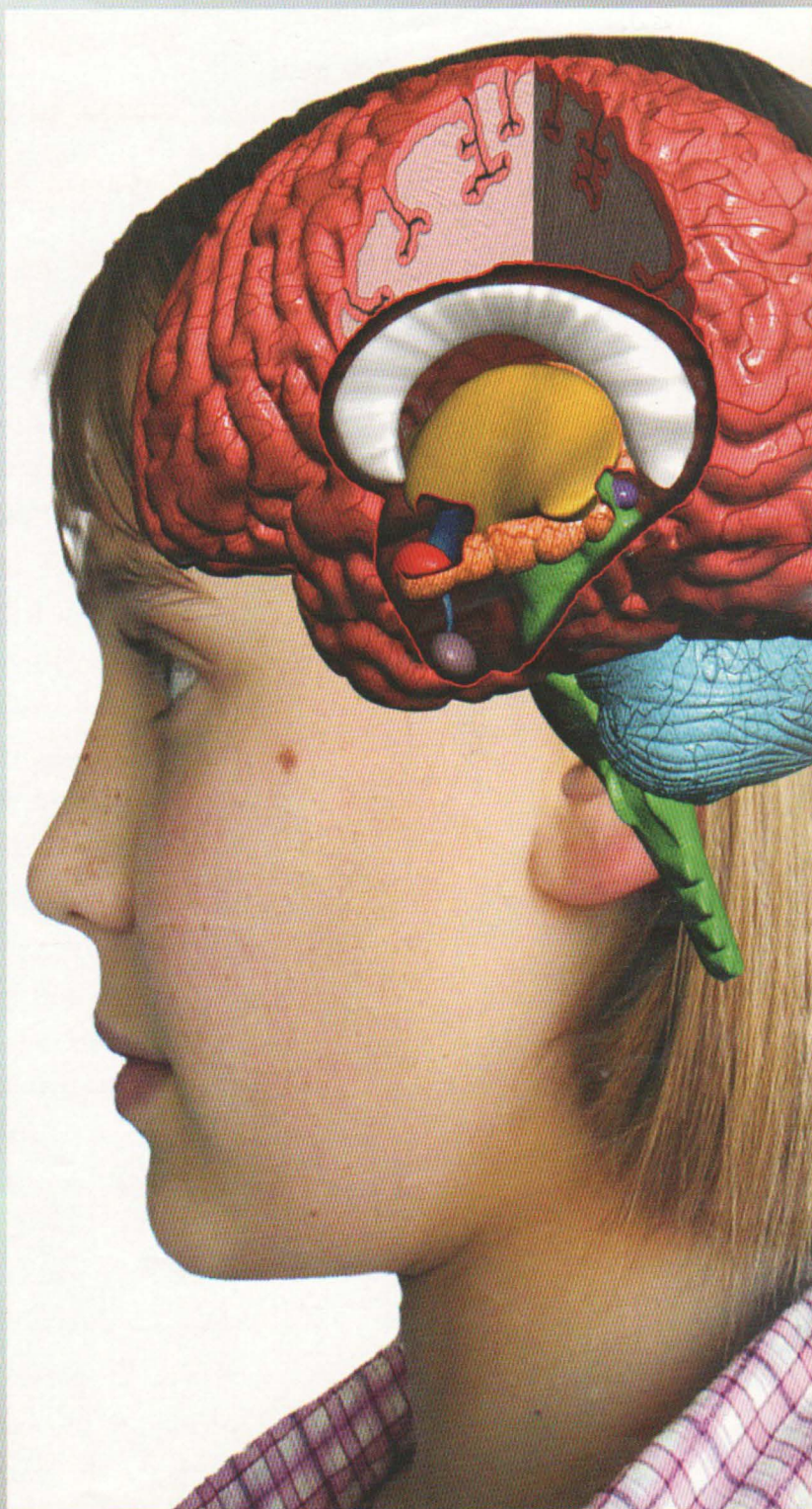
پروفېسسور: د. نېيال عادل فخرى

بەشى كېميا / كۆلىتى پەرۋەردەى بەشە
زانستېھەكان

ئەو توپزېنەوانەى لەسەر مېشكى مرۇف ئەنجام دراون پالئەر بە ھۆكارىكى سەرەكى بۇ فېربوونى قوتابيان و بە فاكتەرئىكى چالاک لە ديارى كرنى گرنكى دانيان بە خوئندن دادەئېن. ئەم توپزېنەوانەش ئەم ئەنجامانەى خوارەوہيان سەلماندوۋە:

ھەر كە مندال درك بە دەورو بەرى خوى دەكات مېشكەكەى ھەلدەستىت بە دروست كرنى ژمارەيەكى زياترى تۆرە دەمارەكانى و ئەمەش راستەوانە لەگەل دەلەمەندى دەوروپەرەكەى دەگونجىت، واتە دەوروپەرەكەى چەند ھاندەر بىت لە فېركرنى دەستەواژەو ناساندنى مندال بەو دەوروپەرەى، ئەوا ئەو تۆرە دەمارانە زياترو زووتر دروست دەبن. لېرەدا مېشك ھەلدەستىت بە جياكردنەوہى ئەو تۆرە دەمارانەى بەردەوام سووديان لى دەبىئىت و دەيان چەسپىئىت و بەردەواميان دەكات، ئەوانەى ترىش كە سووديان لى نايىئىت دەيان سېئەو، وەك كرنەوہو داخستنى پەنجەرەكان. ئەو كرنەش لە ماوہى ژيان بەردەوام دەبىت و لە تەمەنى (۲-۱۱) سالى دەگاتە ئەوپەرى. بۇ نمونە: سەرەتاي كۆتەرۋلكردى سۆزى مندال لە تەمەنى (۲-۳) مانكى دەست پىدەكات، واتە پەنجەرەكانى لەو تەمەنە دەكرىنەوہو دواى ئەو دەتوانىت فېرى كۆتەرۋلكردى سۆزى بىت. بەمەش ئەو شتانەى لە ماوہى كرنەوہى پەنجەرەكان فېرى بووہ زۆر زەحمەتە بگۆردرېن دواى داخستنى پەنجەرەكان.

بۇ نمونە پەنجەرەى فېربوونى زمانى دووہم لە تەمەنى (۱۰-۱۱) سالى دادەخرىت، پەنجەرەى جوولە لە دواى لە داىك بوونەوہ تا تەمەنى دوو سالى دەست پىدەكات، ھى لايەنى سۆزۇ كۆمەلايەتى لە دواى لە داىك بوونەوہ تا تەمەنى دوو سالى بەردەوام دەبىت، پەنجەرەى فېربوونى دەستەواژەكان

زیاد دکات و پهوندهی
کو مه لایه تیه کانیس
فیروون ناسانتر دهکن.

توژینهوهکان جهخت له سهر کورتی
ماوهی وانهکان دهکنهوه، چونکه فیروون
چالاکتر دهکن. بۆ نمونه: قوتابیان نهو
نهو وانهیهی ماوهکی تهنها ۲۰ خولهکه
ناسانتر به بیریان دینهوه له وانهی درپژتر.
له گهله بناو سال چون توانا
بایولژیه کانیسمان بهرهو گوران دهچیت،
نهو گورانکاریانهش بهرپرسن له دیارکردنی
توانای عهقلیهکان، نه مهش جیاوازه له
نیوان گهنگان و مندالان، بویه بابه تهکانی
چارهسهرکردنی کیشهکان پیوسته زیاتر بۆ
گهنگهکان باس بکرت.

سهبارت به کاریگهری خواردن و
نوستن و له بهبیر هاتنهوهی زانیاریهکان
له نیوان کچان و کوران، ههر دوو زانایان
کیرسی و بایتز (Keirsej and Bates)
دهلین: چۆنیهتی ژیانی
تا کهکان و پلهی گهرمی ههر له پۆلی
پینجهمی سهرهتاییهوه ناراستهی چۆنیهتی
فیروون و هرگرتنی زانیاریهکان دهکن.

توژینهوهکانی ههریک له
(Atakent & Akar) دهریان خستوه
که: میشک ۱۰۰ بلیون خانه دههماری
تیادایه که له دروست کردنی توره
دهمارهکان کاردهکن که رۆلی سهرهکی
دهمین له فیروون. ههرهوه نهو میشکه
نامه دهکاری تیادایه بۆ بهرهبرهکانی و
ههزکردنی له شتی زهحمهت بۆ فیروون.
سهرچاوهکان:

1- Please Understand Me: Character and Temperament Types
David Keirsej, Marilyn Bates
2-Atakent, A. & N. Z. Akar.
«Brain-Based Learning: Another Passing Fad?», European Languages Conference, Lesvos, Greece, September 2001.

نهگهر قوتابی مانای نهو شتانهی فیریان

دهبیت نهزانیته نهو

نهو زانیاریانه بۆ

ماوهیهکی درپژ له

میشکی نامینیتتهوهو

وهبیرهئانهوهی ناسان

نابیت

مندال بوین، به لکو له وانهیه شیوازیکی
جیاوازتر له میشکی قوتابیان وهربرگرت.
بویه بهستنهوهی زانیاریهکان بهیهکتر روون
کردنهوهی گرنگی زانیاریهکان له داهاوو
زور گرنگه بۆ چهسپاندنی زانیاریهکان له
میشکی قوتابی.

توژینهوهکان دهریان خستوه که
بهشیویهکی چاکتر فیروون دهیین نهگهر
بهشداریه نهو چالاکیه بین که جوړه
بهرهبرهکانیهکی تیدا بیت، راستیهکانیش
نهوهیان دهرخستوه که قوتابیان زوریهی
کاتهکان به هیمنی دادهنیشن و بۆ
ماوهیهکی درپژ و بهشیویهکی سهلبی
گوئی له ماموستا دهگرن، ماموستاش
بۆ نهوهی بهشداربوونی قوتابیان
دهسته بهر بکات پیوسته شیوازی
جوړاو جوړی ههستیارهکان به کار بیئیت
(Multisensory Approach).

پیوسته ژوورهکانی خویندن شیوا بن تا
ماموستاو قوتابی بتوانن گفتوگو له سهر
وانهکان نه انجام بدن، ماموستاش پیوسته
دهرفهتی جوړهوه وارهستانی قوتابیان له
ژوورهکه بدات، چونکه چوونی خوین بۆ
میشک له کاتی راههستان به له ۱۵٪

له تهمهنی دوو سالی دهست پیدهکات و
له شمش سالیس دادهخریت، پهجهرهی
فیروونی ماتماتیک و لۆژیک له تهمهنی
سالی دهست پیدهکات و له شمش
سالیس دادهخریت.

لیروه گرنگی (۲-۴) سالی تهمهنی
مندال به دهرده کهویته که پیوسته دایک و
باوک و ماموستاش به گرنگی وهربرگن
له بایخ دان به مندال لهو تهمهنانهی
پهجهرهکانی تیدا دهکرتهوهو سیستمی
فیروونیش له سهر نهو بنچینه زانستهانه
دارپژرتهوه.

بهستنهوهی زانیاری نوئی به هی کون:
فیروونی زانیاری نوئی پهیوهندهکی
زور بههتری به زانیاریه کونهکانی که له
میشکدا هه لگیرون هیه، نهو زانیاریه
کونانه وهک فلهتریک بۆ فیروونی نوئکان
کاردهکن، نهو شتانهی مانادارن میشک
ههلان دهگرت و نهوانه بی ماناشن
پشت گوئیان دهخات، چونکه مانابهخشین
رۆلیکی یهکجار گرنگی هیه له فیروونی
زانیاری و کارامهیی و هه لگرتیان له
میشک. بۆ نمونه نهگهر قوتابی مانای
نهو شتانهی فیریان دهبیت نهزانیته نهو
زانیاریانه بۆ ماوهیهکی درپژ له میشکی
نامینیتتهوهو وهبیرهئانهوهی ناسان نابیت،
له گهله نهوهی توژینهوهکان دهریان خستوه
که ماموستاگان ۹۰٪ کاتی وانهکانیان
بۆ ناموژگاری کردنی قوتابیان تهرخان
دهکن تا نامهجهکانی فیروونی وانهکان
بزانن، که نه مهش شتیکی باشه، بهلام
هاندانی میشکی قوتابیان تا ههولی
فیروون بدن له گهله روون کردنهوهی
نامهجهکانی فیروون تا له میشکیان
جیگیر بیت بیگومان کوششیکی
زیاتری له لایهن ماموستا پیوسته. مانا
بهخشینیش مهرج نیه ههر نهو مانایانه بیت
که نیمه وهک ماموستا فیرونی بوینه کاتیک

قوتايپەك

دايك و باوكانى خستە گريان

ئەم وتارە لە كۆبوونەووی دایباب لە قوتابخانەى گولانى بنەرەتى لە پایتەخت لە لایەن قوتابى بەهرەمەند [عمرنجم الدين] پۆلى شەشەمى بنەرەتى خویندرايەووە كە بووە جىگای خوشحالى ئامادەبووان، ئىمەش لە گوڤارى ژيار بە پىويستمان زانى ئەم خۆزگە جوانانە جاريكى تر بخەينەووە بەر دیدى دايكان و باوكان و خوینەرانی خوشەويست.

قوتابخانەى لانەى فېربونە، بۇ ئىمە دروست كراون، ئەها ئەو ھەموو فەرمانبەرە بەرپۆر مامۇستا دلسۆزانە ھاتون لە پىناوى پىنگەياندىنى ئىمەدا بەھارى رازاوى تەمەنيان وەك مۆم دەتوئىننەووە.

ئىمە گرنگين، ئەو تە ھەمووتان تەمپرۆ بۇ قسە كەردن لەسەر ژيان و دوارپۆزى ئىمە كۆبوونەتەووە، ئىمە شەرمەندەى ئەو ھەموو پاكى و دلسۆزى تەنيان. ھەمىشە لە خوا دەپارپىنەووە لە نىعمەتى ووشەى پرلەچىژى دايەو بابە بىبەش نەيىن.

مامۇستاكانىشمان وەك ئىوہ بەخشىندەن زۆر جار بى نازى و ناپۆشتەبى يەككە لە ئىمە، يان يەتسىمان دەبىتتە تەوقى مېھربانى گريان و گەروى زولالىيان دەگرى، گەرچى ھەول دەدەن نەگرىن تا عەزمى ئىمە نەروخى، بەلام كانى چاوەكانيان مېھربارانمان دەكەن.

گرىانى تۆ مامۇستاكەم نەمى بارانى بەھارەو لەسەر رۆحمان خوشەويستى و دلسۆزى دەروئىنى.

ھۆ دايە گيان، بابە گيان رېم پىئىدەن لەم دەرفەتەدا ھەندىك لە نازارەكانى ناخمان بۇ ئىوہى بەرپۆر دەبرىن. تا ئىوہ بىبىنن ئەو بالەخانە ھەموو خەلكىش بە مەينەتەيەكانمان بزەنن. مامۇستا لەوانەى مافى مرۆڤدا

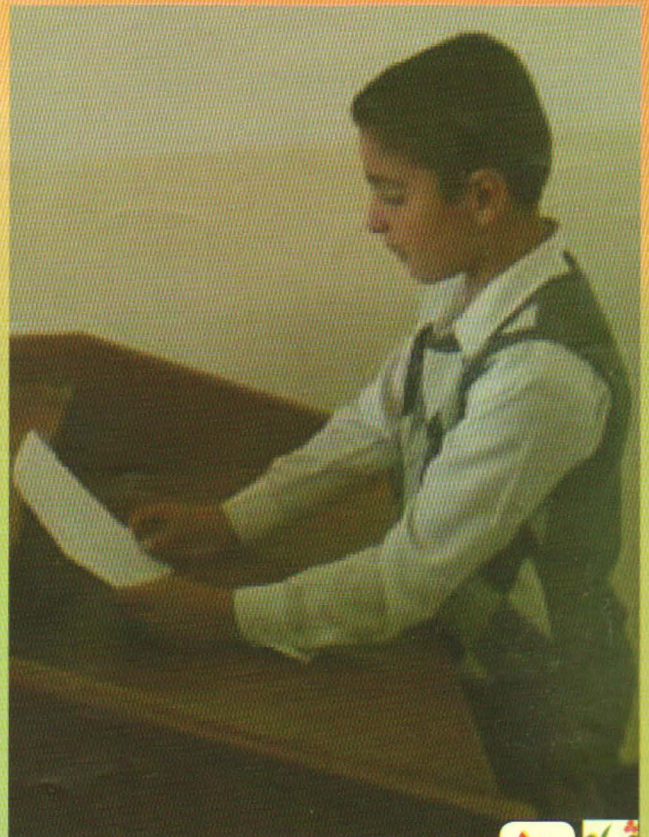
ئەو دەمەى ناوات و خۆزگە كەسىەكانتەن لە پىناوى ئىمە فەرامۆش دەكەن، زۆرن ئەو ساتانەى پىداويستىەكانى رۆژانەتان لەبىر خۇتان دەبەنەووە و تا ئىمەى پىن پۆشتە بكەن.

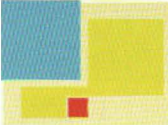
دايەو بابەكەم، قورىانى ھەموو ئەو فرمىسكانەتان بىم كە لە تارىكى شەوا بەديار لاشەى پرلە نازارى ئىمەدا لە چاوەگەشەكانتەن تەك تەك دەتكاو دەستى پرلە نزاتان بۇ ناسمان ھەلدەبىرى

و دەتان ووت. خوايە گيان ئەم ديارىە رازاوەمان زوو بۇ چاك بكەووە... ئەى خوايە گيان.

ئىستا شوكر بۇ خوا ئىمە گەرەبويىن و ھاتويىن بۇ قوتابخانە، ئىمە ئىستا زۆر گرنگين، جىنى بايەخين، چونكە نەوہى دوارپۆزىن. بىبىنن ئەو بالەخانە بەرزانە، كە

دايكان باوكان، خوشەويستانى دلە پر لە ئومىدەكانمان، ئىمەى مندال باش ئەو راستىيە دەزايىن، كە ئىوہى نازىز بەقەد گلىنەى چاوەكانتەن ئىمەى جگەرەسۆزتان خوش دەوى، ئىمە دەزايىن ئەگەر ئىوہ ھەز نەكەن كەس لەخۇتان بەرزتر بىتت، بەلام شانازى دەكەن ئىمەى جگەرەتان لەئىوہ بالاتر بىن لەژيان، ھەربۆيە جوامىرانە شانتان داوختە بەر ئەو ھەموو نازارو زەخمەتيانە، گيانمان قورىانى فىداكارىتان.

بەرنادات؟؟؟

ئىمە ئەمىرۇ
بە كامىراي چاۋە

گەشە كانمان وئىنەي كردهوكانتان جوان
جوان بە چاك و خراپەو دە گرین، ئە گەر
ئىستاش نەتوانین بچینە تاقیگە، ئەوا
دلنباين سبەي لەتەمەنى (۲۰)سالى له
تاقیگەي ژياندا هەموو وئىنەي كردارو
هەلۆئىستەكانتان دەشۆنەو و بە عەقلى
گەورەيىمان هەلى دەسەنگىنين، ئىتر ئەوسا
وئىنە جوانەكان دەبن بە وانەي پراكتىكى
و هەلياندهواسين له سەر دیوارى ژین،
وئىنەكانى تریش دەبنە نازارى وئىژدان و
رۇحى شكۆمان لاواز دەكەن.

دایە گیان نازیزەكەم دەتۆش له پیناوی
گەورە بوونی مەردانەي ئىمەدا زیاتر نارام
بگرو مەیهلە لەسەر هەندى داواكارى
تایبەت مالهەكەي باغى بەهەشتمان لى
بىت بە دۆزەخى ئەبەدى، چونكە ئەوسا
ئىمە دەسوتىين بە گوناھىك كە ئەنجاممان
نەداو.

باوكە گیان تۆش نارام گریه لە گەل
ئىمەو لە گەل داواكارىهەكانى ژيان، چونكە
جوامىرى و شكۆو هیزى مرۆف لە
نارامگریهكەيدایە نەك پىچەوانەكەي.

راسته دیارى و یاریه پلاستىكیهكان
تا ئەندازەیهك دلخۆشمان دەكات، بەلام
ئەو بزانن ئەوان بى سۆزو بىنگیانن،
هەرگىزاو هەرگىز جىگای چركەیهك لە
سۆزو خۆشەويستى ئىو نەگرنەو، بۆیه
پر بەدل تامەزرۆى سۆزو مېهرەبانى و
باوەشى گەرم و خەندەي لىو قسەي پر
لەسۆزو شیرىنتانین، توخو دایەو بابە تا
بچوكین وجیگەمان دەبیتەو لە باوەشتمان
تیر لە باوەشمان بگرن، تا ئىمەش خۆزگە
گەورەكانى ئىو نەتەو نازادىخوازەكەمان
بە شكۆو لەباوەش بگرن.

زۆر بە ئاسانى دەبنە برادەرى خەلك، بەلام نایەن ببنە هاوسۆزو برادەرى ئىمە، باوەشى ئەوینمان بۆ بكەنەو تا لە نازارەكانى ژيان پزگارمان بىت و لەویدا ئۆقرە بگرن

بەلام نازیزانم بزائن ئىستا سەردەمى
زانست و تەكنەلۆژىایەو دارى كفر زۆر
بە ئاسانى دەبیت بەكارىتەو، ئىمەش بە
پشتیوانى خوا، پاشان هەولى نازیزان
دەبىن بە خەمخۆرى وڵات، دەبىن بەوهرىز،
دەبىن بە سەرۆك، دەبىن بە مامۆستا...
دوچار دەمەوى بەئىوئى نازیز
رەبگەیهنم، راستە ئىمە منالین، بەلام
هەست و نەستمان زۆر گەورەیه،
زۆر بە ئاسانى هەست بە هەلەو كەم و
كۆرپەكانتان دەكەين، بەلام كەقسە ناكەين
(ناویرین؟) بۆیه وا مەزائن بیدەنگیمان
نیشانەي تىنەگەيشتمانه. بەلكو وا
فیرتان كردوین ئىمە بۆمان نىبە قسە
بكەين!

ئىدى ئەو بیدەنگیە بۆ زۆر بەمان
دەبیت بە دىوهمەو تامردن بەرۆكمان

پى وئىن زانایەك دەلێت: گەورەترین كار
كەپتۆستە باوك بۆ منالەكانى بكات،
ئەوێهە كە دایكىانى خۆش بویت و ریزى
لېبگرت.

بەلام بەداخەو زۆر جار هەست دەكەين
بەهوى زال بوونی كەلتورى سەقەتى
كۆمەلگاو بېرپىزى بە دایكانمانەو دەكەن،
باوكە گیان چۆن دەي وئىنەي ناشایستە
بەو كەسە بلێى، كە نۆمانگ ئىمەي
بەمېهرەبانى خۆي لە هەناویا هەلگرتو؟!!
من نازانم چۆن رېگە بەخۆتان دەدەن
وئىنەي سوک بەیهكێك بلێن كە پىغەمبەر
(د.خ) لەسەر بىت لە دەرەقیا دەفەرمویت
(بەهەشت لە ژىر پى دایكانە).

* بابە گیان زۆر بەتەنەو هەمیشە تورپن،
كاتى پىرۆزى خۆتان بە شتى لاوەكى
بەسەردەبن، زۆر بە ئاسانى دەبنە برادەرى
خەلك، بەلام نایەن ببنە هاوسۆزو برادەرى
ئىمە، باوەشى ئەوینمان بۆ بكەنەو تا لە
نازارەكانى ژيان پزگارمان بىت و لەویدا
ئۆقرە بگرن، بۆ دەتانهوى هەمیشە
مالەكانمان لېبەن بەسەربازگە و تەنەها
نەغمەي (بكو مەكەي لى بىت!!)

بەشیکىستان كە دىنەو مالى دواى
كارو كاسبى، باشتىرین دیارى دەستان
دوكەلى جگەریه!! ئىو گەر خۆتان خۆش
ناوى، منى منال تاوانم چیه بەدوكەلى
نارەزوى ناتەندروستى ئىو بەخنىكم!!

من لە گەل هەر جگەریهكى تۆدا
هەست كردن بە وجودى خۆم لەلا كالتەر
دەبیتەو.

ئىمە ناسكىن وەك شۆرەبى كاتىك
باي ئارەزوو دەمان جوئىنچ و دەمانخات،
ئىو نایەن بە نارامى راستمان بكەنەو،
ئای بابەو دایە چەند رەقم لەو وشانەیه كە
هەمووجار دەلێن (تۆ نابى بەهیچ) یان
(تۆ فاشىلى) یان (دارى كفر هەر لەسەر
زەوى دەبیت و ناییت بە كارىتە).

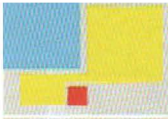
پروژەى پەروەردەو فېرکردن و فەلسەفەى بونىادى مروۇف

نوسىنى: بەزىن عبدالله اسماعىل

پروئەسى پەروەردە لە بنچىنەدا پروئەسىيەكى ئالۇزو رايەلەيىيە، بنچىنە گەلىنكى زۇر ھاوکارن لە بونىادى چەمك و فەلسەفەكەيدا، لە پىئانو سەرکەوتنىدا رايەلەيەكى شارستانى دادەمەزىنى و لە ھەمبەرىدا پروئەسى پەروەردە دەكات بە چوارچىۋەى سەرەكى بۇ دامەزاندنەكەى. ئەو فەلسەفەيە لە روانگەى كۆمەلگەكەمانەو بەشپەيەكى ناتەواو وەردەگىرېت، كاتىك لە روانگەى پلەبەندى زانستىيەو بە تاكەكان بە پىۋەرى زىنىكى ماتماتىكىيانە يان زىھنى ەك ئەوئەكى كە بونىادى مروۇف تەنھا وەدەست ھىئەتى [فول مارك] يىت لە بابەتەكانى خويندەن، خۇ ئەگەر ئەو كەسە ەك ھزرى و ئەخلاقى و كۆمەلەيەتى ھەرەسش يىئىت، ئەوا شتىكى روالەتيەو پىيان ئاسايە ھەمو ئەمانە بەجۇرئەك لە جۇرەكان شتىك دەخەنە روو، ئەويش ئەوئەكى كە پەروەردەو

فېرکردن لە خودى خۇيدا پروئەسىيەكە بۇ پىنگەياندى مروۇف لە رووى جەستەيى و روخى و ئاۋەزەو... بەو واتايەكى كە پەروەردەو فېرکردن بۇ بەرەو تەواۋى رۇيشتى سىروشتى مروۇف، بەئاراستەى ئامانجە كۆمەلەيەتيەكان لە پىنگەياندى تاكىكى كارىگەر لە ژىنگە مروئەكەدا. ھەمىشە گرفت و كىشەكانى كۆمەلگە تازە پىنگەيشتەوكان خۇى لەوودا دەيىنئەو بە تاكەكانى كۆمەلگە خۇيان لە پىشتەر دەگرن لە پروژەكانى سىستەماتىك، بە پىچەوانەى كۆمەلگە پىشكەوتەوكان كە تاكەكانىيان سىستەماتىكىانە كار دەكەن. داھىئان و زىنىكى و بلىمەتى كارىگەرى نابى ئەگەر بەگەر نەخرىت كە لە گەل بنچىنەكانى دىكە ەك فاكترىكى تەواكەر لە بەسىستەماتىك بونىادى مروۇف و كۆمەلگەى مروئەسى. ھاۋرېيەكى نرىك كە لە ۋلاتە يەكگرتەوكان سەرقالى خويندەنى پزىشكى ناۋەكىيە لە يەككىك لە

زانكۆكانى [دېتروىت] بۇى گىرامەوئە وتى لەئىو كۆرسەكانى خويندەندا، كۆرسىك تەرخان كراۋە بۇ زانستە سىياسەكان كە زانىارى دەريارى سىستەمى سىياسى ئەم ۋلاتە بەقوتابى دەدات، ئەمە لە كاتىكدايە كە قوتابىيەكە خويندكارى كۆلىژى نوژدارىيە.. لىرەدا خالى سەرنج راكىش ئەوئەكى كە نايت پزىشك لە سىستەمى سىياسى ۋلاتەكەى و لە دەروەى ھاۋكىشە سىياسەكان لانى كەمى بەشدار يىت لە بىراردان، ھەر كە بەشدارى دەكات لە دەنگ دان و ھەلبۇاردنەكان، كە پەيوەستە بە ئاسايشى ئەتەويىي و نىشتمانى... بۇيە دەمەۋى بلىم رايەلەو ھىلە سەرکەوتەوكانى پەروەردەيى لەو دەيىنئەت كە مروۇف بىرېئىئەتەو و رزگارى بكات لە كەنارىك لە كەنارەكانى ژيان، زۇر لاشتان سەبىر نەبى كە دەللىن زۇرئەك لە داھىئەران و بلىمەتەنى پىپۆرى زانستى و ئەدەبى لە دانىشگەكانى خويندەن سەرکەوتەوئەبوون

ئەمەيەن لەم جوغزە
پرانسىيە و رەھەندە
مىژوويىيە دەدوى

كە ئەمەيەننى دوتىنچى و ئەمەيەننى سەبەي بەيەكەم دەگەيەننىت، وئىزى ئەمەيەننى فاكىتەرى يارىدەدەرە لە دىيارى رۆلى مىژوو لە دروستکردنى ئايندە، بۆيە پىرۇگراممى پەروەردە لە ولاتانى رۆژتاوا ھەمىشە ھارىكار بوو لە شانازى كردن بە مىژوو و رەمەزەكانى مىژوو. تا واى لىھاتە ئەم شانازى كردنە بە رەمەزەكانى مىژوو لە نىو ھەندى توتىرى خونددار و قوتايىيەننى ئەوروپى شتىك دەربارى بىزاقى مىژوو ھەزم ناكەن، مەگەر لە نىو چوارچىۋە مىژووى ئەوروپاۋە نەيىت ۋەك ئەمەيەننى وەبى كە جگە لە شارستانىيەكانى ئەوروپى، شارستانىيەتى دىكە لە ئارادا نەبوو نىت.

پىنچەم- بونىيادى جوغرافى

ئەم خالەيان لە ھەمەمۇ ئەمەيەن شتەنە دەدوى كە پەيۋەندىيەن بە جوغرافىيە مىژوو و ژىنگەكەيەمە ھەيە، ھەرۋەھا لە بىنەماكانى جوغرافىيە سىياسىي دەكۆلىتەۋە كە خۇدى مىللەت كۆ دەكاتەۋە.

شەشەم- بونىيادى كەلتورى

دوا خال ئەمەيەننى سەردەكەيەن كە پىۋىست و گرىنگە لە بوارى پەروەردەۋ فىزىكىدىن لە بەر چاۋ بىگىرەت بونىيادى كەلتورىيە، ئەمەيەننى لە ھەمەمۇ ئەمەيەن شتەنە دەكۆلىتەۋە كە پەيۋەندى ھەيە بە پاراستىنى بىنەماكانى شارستانى و فەلسەفى كۆمەلگە. ئەمەيەننى خۇدى لەژىرخانى زمانەۋانى و رامىيەرى و ئابورى دەنوتىت، ۋەك فاكىتەرى يارىدەدەر لە بەشدارى تاكەكانى نىو كۆمەلگەۋە لە دروستکردنى بىرارى دامەزراندنى ئەتەۋە.

رايە ئەمەيەن سەركە وتەۋەكانى پەروەردەيى ئەمەيەن دەبىنرەت كە مىژوو پەيۋەندەۋە و رىزگارى بىكات لە كەنارىك لە كەنارەكانى ژيان

بىنچىنەيى و سەركە ئەمەيەننى پىۋەستە دەتە ھەژمار، بۆيە پىۋىستە لە پىۋەستى پەروەردەيى رەچاۋى بونىيادى ئەخلاقتى بىكەي مەبەست لە ئەخلاقتى پتەۋكەردى باۋ نەرىتە تەندروستەكان و پىۋەستە پىۋەستە ۋەلاۋەنەننى بەدەرەفتارىيە لەم بارەيەۋە پىغەمبەر [درودى خۇي لى بى] واتاۋ چەمكى پەيۋەستەي پىغەمبەرىيەتى لە بونىيادى ئەخلاقتى كورت كۆرۈتەۋە بەم وتەي كە دەفەرمۇئى (ئەمەيەننى كەم بۆ تەۋاتىر كەردى ئاكارە جوانەكان).

سەيەم بونىيادى كۆمەلەيەتى

ئەمەيەننى تەۋەننى ھەمەمۇ ئەمەيەننى پەيۋەندىيەن دەكات كە باسى رايالەي كۆمەلەيەتى و گىيەنى بە يەكەۋە ژيانى كۆمەلگەۋە ھەمەمۇ بەھاكانى دىكەي كە بازۇلەي بەتىن و بەھىزىن لە رەچاۋ كەردى پىۋەستەيەننى كۆمەلەيەتى و پاراستىنى پىۋەستەيەننى.

چوارەم بونىيادى مىژوويى

بە پىۋەندى دامەزراۋەيى، بەلام ھەمان ئەمەيەننى پەيۋەندە باۋنە ھارىكار بوون بۇ سەركە وتەننى، لە دەردەۋى ئەمەيەننى دامەزراۋەنە بۆيە كە رۆشەنلىك دەخەينە سەركە فەلسەفى پەروەردەيى، مەبەست لىي تەننە مىكانىزم و ھۆيەكانى گەيەندى زانىيەرى و رايەننى نىيە بە مىژوو، بەلكى بايەخدانە بە دەستەۋ دەسكەردى پەروەندەيەن [چ لە رىنگەي گەتوگۇي رەۋەپەروۋ ياخۇد لە رىنگەي پىم بەد، لىت ۋەردەگرم] پاشان تىكەلەيەننى بە بىنچىنەكانى دىكەي پىۋەندەيى لە پىننەۋ پىنگەيەندى مىژوۋىكى تەندروست.

لە دىدو بۇچونى ئىمە لە پىننەۋ بەتەۋاۋ گەيەندى پىۋەستى پەروەردەيى، دەيە ئەمەيەننى سەردەكەيەن لە بەر چاۋ بىگىرەت.

يەكەم - دروستكردن و پىنگەيەندى تاك [البناء الفردى]

لەم ھالەتە ئاراستەيەك دەگىرەتە بەر بەجۇرەك كە رۆشەنلىك دەخاتە سەركە ھەمەمۇ ئەمەيەننى كە پەيۋەستە بە ئاراستە كەردى سەركە و داھىنەكانى مىژوو.

۱-كاركتەۋەكانى ئەقلى و ئاراستەكەردى [اعمال العقل وتوجهه] كە مەبەست لىي نىيات نانى زانستىيەن ھەيەنەيە.

ب - كاراكتەۋەكانى ھەست و سۆز و بىزەكەردى بەرەۋ باشترو چاكتىر. مەبەست لىي پىۋەستەيەننى بەرەۋ و پىۋەستەكانى بە زەيى و لىيۋەندەيى.

ج - پەراۋىز خستىنى بەرچاۋتەنگى [حسد] ئەمەيەننى لە رىنگەي ھەۋل و كۆشش و شەۋنخونى بەردەۋام لە گەل چاندى گىيەنى خۇشەۋىستى لە برى رەق و كىنە.

دوۋم بونىيادى ئەخلاقتى

كە باس لە پىۋەستى پەروەردەيى دەكەين، ئەمەيەننى بونىيادى ئەخلاقتى بە بەشىكى

پرۆسە دۇنيایى جۇرى

وہزارەتى

خویندى

بالا

سەلام ناخۇش / پرۆفیسورى بارىدەدەر

دەرۋازەيەك:

سىستەمى خویندىن ھۆكۈمكە بۇ رىزگارى كىردى نەۋەى نەتەۋىيەكى داگىركراۋ روخاۋ. لەو كەنالمەۋە دەسلەتتى سىياسى و مەدەنى دەتوانى لە رىنگاى فەلسەفەى پەردەۋەردەيىيەۋە بىيادانانى نەتەۋە دابمەزىنەتتەۋە.

لەمىژۋوى كەۋتتى يان ھەرسى سىياسى و عەسكەرى يابان و نەلمانىا و كۆرىا چەند وانەيەك ھەيە بۇ ھەر نەتەۋىيەك كە يىەۋى جارىكە تر لە (كەۋتن) (روخان) يەھىزۋە ھەلىستتتەۋە.

سىياسەتمەدار و عەسكەرتارىيەتى ئەو ۋلاتە ۋلاتيان كىردە چەند بەشيك و گەۋرەترىن باجيان بە ھاۋلاتيانى خوین دا، بەلام پەردەكارانى ئەو ۋلاتانە تۋانان لەرىنگاى فەلسەفە پەردەيىيە و سىستەمى پەردەيىيە، ۋلات بە ئاراستەيەك دابىەن كە دەۋلەتى زۆر

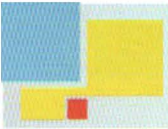
بەھىز تر لەسەر ئاستى جىھانى بونىاد بىننەۋە. وىرايى ئەمەش ھەر ئەو عەقلىيەتە مەدەنىيە بوۋ تۋانى بەتەكنەلۇژىيە سەردەم ھىندە پەرە بە ئابورى ۋلات بەن كە لە داگىركارانى خوین پىشكەۋتووتر بن. لەم كۈرتە نووسىنە ھەۋل دەدەين ھەندى رۇشنايى بخەينە سەر سىستەمى نوئى وەزارەتى خویندىن بالا و ناستەنگەكانى بەردەم پرۆسەى دۇنيایى جۇرى، كەلە دىدگاي وەزارەتەۋە بەيەكىك لە ستراتىژە گىرنگەكان دادەفرىت.

پرۆسەى دۇنيایى جۇرى

ئەم پرۆسەيە ئەكادىمىيە لەسەر چەند بىنەمايەكى زانستى دامەزراۋە. ئەم پرۆسەيە خۇى لە چەند چالاكىكە دىنوئىنى كە ھەۋل دەدات وەلامى گىشت پىرسىيارە گىرنگەكان بداتەۋە لەوانە دۇنياكىردى زانكۇ وپەيمانگاكان لە پىدانى بىروانامەيەكى ئەكادىمى متمانەكراۋ ھەروھە دۇنيا

لايەنە پۈزەتپەكانى پرۆسەى دۇنيایى جۇرى

وہزارەتى خویندىن بالا ھىچ سىستەم و پرۇگرامىكى نەبۋە كە لەسەر شەنگىست و بىنەما دامەزرايى ھەر ئەۋەش وای كىردۋە ھەر مامۇستايەك لە كۆلىۋىك، بەشيك بە ئارەزۋوى خۇى وانەكان

بە ئاسانى لەو تۆرە جالجالۆكە يېنە دەرەوە چونكە لەناو پرۆسەى دۇنيايى جۇرىيى و خوئىندى بەردەوام دا مامۇستا ناچار دەبىي چالاک active _ پىي نەك سست passive _ ھەرۋەھا ھەتا ئىستا بەشى لە مامۇستايان ھىچ ئاگيان لە دنيای زانيارى سەردەم نىيە بۇيە ھەموو ھۆكارىك بەكاردىن بۇ ئەوئى شىكست بەو دوو پرۆسەيەيىن!

ئەنجام

زانكۆنەك ھەر لە رۇژئاوا، بەلكو لەبەشىكى ناسياش مەلبەندىكى مەعريفى و ھۆكارىكى زانستىيە بۇ پەرەپىدان و پىشخستىنى پرۆسەى بيناكارى مەعريفى و تەكنەلۇژىيى و ھەتا بونياتنەوئى تاكەكانى نەتەوئە، ئىمەى كورد بە ھوكى ئەوئى مېژووئىكە خاوەنى دەسلەئى سىياسى خۇمان نەبووين و ھەرۋەھا لە ژيانى سىياسىدا ھەرتوشى شىكستى غەسكەرى و سىياسى بووين ئەوچاوەرئى بووين لە ناو قەلەمەرەوئى ھوكومەتى كوردىدا ھەردوو وەزارەتى پەرۋەردەو خوئىندى بالا دوور لەدەسلەئى حيزب بن و بىنە پىشەنگ لە بونياتنەوئى كەسايەتى نەتەوئىيى و ئەكادىمىيى و تەكنەلۇژىيى نەوئى نوئى بەلام ئەفسۇس ئەو دوو وەزارەتە پرۆسەى پەرۋەردەيى و خوئىندىان زۇر ئالۇز تر كورد بە جۇرى لە پەرۋەردە ھەر سالەو سىستەمىك چار دەدرئ لە خوئىندى بالاش ھەدوو پرۆسەى دۇنيايى جۇرىيى و خوئىندى بەردەوام ئەياتتوانى ھىچ گۇرانكارىيەكى ئەوتۇ بەرپا بكەن. لىرەو گرىنگە غەقلىت و بىرکردنەوئى سىستەمى سىياسى و فەلسەفەى سىياسى بگۇرئى نەك تەنھا گۇرانى مىكانىزمى وانەوتنەوئە!

بەشى

لەمامۇستايانى

زانكۆ ھىندە لەگەل

مۇدىلى كۆن

راھاتوون ناتوانن

بە ئاسانى لەو

تۆرە جالجالۆكە

يېنە دەرەوە

دىارى دەكرئ و ھىچ پۇستىك لەو پۇستە ئەكادىمىيى و كارگىزىيانە لەسەر بىنەماى ئەكادىمىيى كەسى ئەكادىمىيى بۇ دىارى ناكرى بەلكو لەسەر بىنەماى حيزبى كەسەكان ديار دەكرئ جا ئەگەر ئەو پۇستدارانە لەگەل وەزىر دۇست نەبن ئەو ھىچ بىرارىكى وەزارەت جى بەجى نايى لەھەر لەو روانگەوئە لە ھەندئ كۆلىژ ھەردوو پرۆسەى دۇنيايى جۇرىيى و خوئىندى بەردەوام ھەركارى پىي ناكرى ھەتا دىكتۇرىكى (قسەخۇش)دەقەرى كەسك وتى: ئەو دوو پرۆسەيە شمولى ئىمە ناكات چونكە ئىمە (قرى ارباف)ين. ھەر لەناوئەك زانكۇش چەندەھا كۆلىژ يان پەيرەوى ناكەن يان بە نىوچەلى پەيرەوى دەكەن. جا ھەتا مۇتەكەى حيزب بەسەر زانكۆ و وەزارەتەوئە بى ئەو تەمەنى ئەو پرۆسەيە ھىندە درىژ و بەردەوام نايى!

۲- ئاستى مامۇستا و بىرکردنەوئى مامۇستاي زانكۆ

بەشى لەمامۇستايانى زانكۆ ھىندە لەگەل مۇدىلى كۆن راھاتوون ناتوانن

بلىتەوئە لەم روانگەوئە دۇنيايى جۇرىيى و خوئىندى بەردەوام دوو پرۆسەى نوئى بوون! ئەو(نوئى) بوونەش زۇر ھەنگاوى پۇزەتقى لىكەوتەوئە لەوانە:

۱- دياركردنى بابەتەكانى سالى خوئىندى syllabus

۲- بە پرۆگرامكردنى بابەتەكان و چاودىزى كردنى مامۇستا

۳- شىۋازى گوتنەوئى بابەتەكان

۴- ديارىكردنى مىكانىزمى گوتنەوئى بابەتەكان

۵- سەپاندنى پرۆسەى فېدبەك feedback

۶- كىشانەوئى دەسلەئى موتەلەقى مامۇستا بەسەر چارەنووسى قوتابى

۷- بەشدارىكردنى قوتابى لە پرۆسەى خوئىندى و ھەتا فېدبەك كردنى مامۇستا

ئاستەنگەكانى بەردەم پرۆسەكە

يىگومان چەندەھا ئاستەنگ لەبەردەم پرۆسەكە ھەن. لەلەپەك ھەم خودى پرۆسەكە روئيا (vision) و پەيامى (message) تەواو روون نىيىن ھەتا وەزارەتئىش وەلامى پرسىيارەكانى زەينى پرسىيارەكانى لائىيە ئەم خالە چەند گىرفتتىكى بۇ پرۆسەكە دروست كردوئە جۇرىك لەنا متمانەيى لە ھەمبەر پرۆسەكە بەرپا كردوئە.

بەشى دووئەمى گىرقتەكە پەيوەستە بە:

۱- دەسلەئى حيزب بە زانكۆ و دام و دەزگاكانى بە ھوكمى ئەوئى وەزىر سەر بەبالىكى يەكئىتتە ئەو پرۆسەكە لە زانكۆكانى ھەرىم بە نىوچەلى پەيرەو دەكرئ ئەوئە بىست سالە ھەردوو حيزبى دەسلەئى بە شىۋازىكى رۇژھەلاتيانەى دواكەوتوو مامەلە لەگەل زانكۆ دەكەن پۇستەكان لە(سەرۋكى بەش)وئە ھەتا (سەرۋكى زانكۆ) لەبارەگاكانى حيزب

پەرۋەردەدى دروست

ھېمىي سەركەوتى دىۋارپۇژ

نوسىنى: پەرى عابد *

فېركردندا، كىلىلى سەركەوتنى ۋلاتى ئىمە لەدەستى خۇماندايە بەلام دۋزىنەۋەدى دەرگاكانى ھەۋل و كۆشى زۇرى ئەۋىت. با ھەۋل بەدىن خەۋنى گەۋرە پىۋانى رابروو كەئازادى ئەم رۇژەيان بۇ ئىمە خولقاند بىئىنەدى. بىيىنە پىشەۋا بۇرۇوناك كەرەۋى رېنگەى نەۋەى داھاتومان گەر خۇشمان تواناى ئەنجام دانى كارى گەرەمان نەبىت ھانى ئەۋ كەسانە بەدىن كەتواناۋ سامانى خۇيان لەخزەمت كىردنى ۋلاتدا بەكار دەھىن. باكەم و كورىيەكانى پەرۋەردە كىردن نەھىلن ئەۋكات خىزان و كۆمەلگە بەمتمانەيەكى زۆرۋە لە چىنى ھەرزەكار و گەنج بىروان بەرامبەر بوونى گومان لىيان ئومىدى داھىئانى گەرەيان لىبكات بانامانجى تىكەلېون و پەيۋەندىمان لەگەل ۋلاتانى جىهان بەدەست ھىئانى زانست و پىشكەۋتن بىت لايەنە باشەكانى ئەۋان بەرجەستە بىكەپن ۋە خالەلاۋازەكانيان لەبەر چاۋبىگرىن بۇ چاكسازى ۋلاتى خۇمان. لەم ۋلاتەدا كاتىك مندالىكى كورد گولىك دەچىنئى ۋە خويئند نامانجى سەرەكپىيە لاي گەنج بى جىۋازى رەگەز كاتىك قوتابخانەيەك لەسەر دەستى چەند مامۇستاپەكى كورد بەھەلگرتنى دروشمى پەرۋەردەۋ فېركردن بىيات ئەنرئت ئەمانە ھەموى پىكەۋە سەرەتاي شۇرشىكىن كە كاتى ھەلگىردنى ئالاي سەركەۋتن نىزىكە گەر بەردەۋام بىت لەبەدەست ھىئانى نامانجى سەركەۋتنى ۋولات.

* قوتابى لە ئامادەيى ژىيارى نمونەيى

لەژىردەستىدا گەشە ئەكات. چاۋدېرى كىردنى بەردەۋام ۋزىنگەيەكى لەبار بۇى تاكىكى سەركەۋتو پىرەھەمى لى پەيدا ئەبىت كە كۆمەلگا و كەسانى دەۋرۋەبەرى لى سودمەند ئەبن. ئەركى خىزان لە پەرۋەردە كىردندا بەرەۋ ئاراستەيەكى سەخت تر ھەنگاۋ ئەبىت لە ئىستادا بە ھۇى بى تاگىي كۆمەلگا لە لەدەست چونى ئەۋ كۆششەنەى چەندىن سالە بۇ بەدەست ھىئانى ھەۋل ئەدات ۋە نەۋونى ھاۋ دەنگى و يەكپىزى لە نىۋ چىنەكانى داۋ بىردنى ئازادى و سەربەستى بەئاراستەيەكى ھەلەدا بە واتاى ئەنجامدانى ھەر كارىكى نە شىۋا بەبى رەچاۋ كىردنى ئەۋ ياساۋ رېۋوشىنەنەى كە ئايىنى ئىسلام و كلتورى نەتەۋەى كورد دىيارى كىردون. ھەرۋەھا نەۋونى ھۇشيارى و رېئىشاندانى خەلك لەكاتى ھىئانى ھەر زانست و بىرىكى نوي لە چۆنىيەتى بەكارھىئانى و گونجانى لەگەل ئاستى رۇشنىرى خەلكدا. قوتابخانەش ۋەك مالى دوۋم و مەلەندى زانست و زانىبارى رۇلى سەرەكى ئەبىنئىت لە بىيات نانى كۆمەلگادا چونكە پەرۋەردەۋ فېركردن پىكەۋە زنجىرەى تەۋاكارى يەكترن و ئاستى سەركەۋتن لەۋ بواردا داھاتوۋى نەۋەيەك دىيارى ئەكات كە خاۋن پەۋپايەۋ رەۋشئىكى بەرز بىت بۇ ئەۋەى بتوانى بە درىژايى تەمەن پارىزگارى لە تايىن و خاك و كلتورى ۋولاتى خۇى بىكات. بۇ ئەم مەبەستەش پىۋىستە كەسانى پىسپۇرو كارامە دابىرنىن كە ئەزمونىيان ھىبىت لە بوارى پەرۋەردەۋ

پەرۋەردە بەشىكى سەركەكپىيە لەجەستەى مرۇف نەۋونى ياخوود كەموكورى لەۋلايەنە بۇشايەكى گەۋرە دروست دەكات لە كەسايەتى مرۇفا دەرنجاسى بەزىان پرئەبىتتەۋە «بىيات نانى بناغەى كۆمەلگايەكى پتەۋ لە پەرۋەردە كىردنى نەۋەكانىيەۋە دەست پىدەكات لەم بواردا نەك تەنھا خىزان بەلكو ھەموۋ لايەنەكانى تى كۆمەلگا بەرپىرسن لە ھەلباردىنى باشتىرىن رىگا بۇ پەرۋەردە كىردن. لە سەردەمى ئەمرۇدا لەگەل بەرەۋپىشچونى بارى ژيان و تىكەل بوون بە زانست و تەكنەلۇژىي نوي رۇژ بە رۇژ كىشە كۆمەلايەتپەكان لەنئو چىنى ھەرزەكارو گەنجدا روۋ لەزىادبوون ئەكات. سەرەتاي تەمەنى ھەرزەكارى مەترسى توشبوون بەھەلەى زۇرى لى ئەكرىت نەۋونى مەتمانە و تىروانىنى خراپى خىزان و كۆمەلگا بەرامبەر ئەم چىنە ھۆكارەكەى خودى كۆمەلگايەۋ ئەۋ ژىنگەيەى كە مندال تىيدا گەشە ئەكات. ئەركى پەرۋەردە كىردن بەپەلەى يەكەم لەئەستۇى خىزاندايە بەلام تاچەند خىزان سەركەۋتوۋە لە بەرپۇۋە بىردنى ئەم پىرۇسەيەدا چونكە زۇر جار ئاۋتتەۋونى خۇشەۋىستى مندال بە پەرۋەردە كىردن ۋا دەكات لايەنى سۇزدارى زالىبىت بەسەر بىيىنى ھەلەكاندا تا دەگاتە رادەيەك لە دەۋەۋەى سنورى خۇيدا لىرەدا خىزان ۋەك جوتيارىك رۇل ئەبىنئىت لە پىنگەياندىنى ئەۋ روۋەكەى

نەخشە رېڭاي پەروەردەيى

فەرھاد قادر نۆمەر

زۆر لاتان سەير نەيىت كە دەلېم پەروەردە كارگەي ژيانە بەواتا بەرفرەوانەكەي ژيان.. كارگەيەك كارى پىنگەياندىن ۋەيىنەنە بەرھەمى نەۋەيەكى بەسوۋدى كارا ۋچالاكە. لەم ديدەۋە بۇ پەروەردە ھاۋكىشەيەكى ديكە گەلەلە دەيى، ئەۋىش ھەموو ئەۋ شتانەي دەبنە رېڭرو بەر بەست لەپىششەچۈنى رەۋشى پەروەردە، ئەۋا دەرزىك دەخاتە كەشتىيە تەندروستىيەكەي ژيان، ئەۋىش لەكاركەۋتنى ئەۋ كارگەيەيە كە نەۋەيەكى تەندروست بەرھەم دەھىنەيىت لەروۋى پتەۋىي جەستەۋ ھزرو بىرى رەۋشەن.. بەمەش بەشۋەيەك لەشۋەكان جموجۇلى ژيان دەۋەستىت. پىۋىست ناكات لەم كورته نوۋسىنەدا سوۋد ۋلايەنە باشەكانى پەروەردە بەخەمە روۋ، چۈنكە لەۋ بازنەيە دەرچۈۋە ئىستا پەروەردە بناسىيىن، بەلكو ئىمە لەۋ قۇئاغە تىپەريۋىۋىن و زۆر لە شارەزاين ۋىپسۇرانى ئەكادىمى بەوردى لەۋ بازنەيە دۋاۋن و خستۋىانەتە بەر لىكۋلىنەۋە...

بەكورتى ۋبەكوردى ئەگەر چى ئىستاكە ناراستەيەك لەنارادايە لەگرنكى ۋبايەخدان بەبۋارى پەروەردە لەكوردستان، بەلام لەگەل ئەۋەشدا نەيتۋانىۋە پەروەردە لەتاكە تاكەكانى كۆمەلگەۋە بگۋازتتەۋە بۇ بەمىللى بوۋن، جگە لەخۋىندىن لەقوتابخانەكان كە تا رادەيەك دەتۋانىن بلىيىن نارەزۋومەندى ھەيە لەكوردستان، ئەۋىش بۇ بەدەستەيىنانى ھەلى كار نەك بۇ خۇ رۇشنىبىركردن ۋپىنگەياندىن. بۇيە نامازە بەخالىك دەكەم، ئەۋىش فەرامۇشكردن ۋكەم بايەخدانى تاكى كورد بەچۈنەيتى بىر كوردنەۋەۋ تىرۋانىنى بۇ ئەۋ كەشتىيەي ژيان كە بۋارى پەروەردەۋ فىركردنە.. رەنگە بەشۋىكى ئەم ديدە ناتەندروستانە لەئەستۋى ھەلومەرجى سىياسى ۋرژىمە داگىركەرەكانى كوردستان ۋنەيارو ناھەزەكانى كورد دايتت، بەلام بەشۋىكى ۋبەبەر خودى ھۇشيارى تاكى كورد خۇشى دەكەۋىت.. ھەموو ئەمانە ۋايانكردۋەۋ ئىمەي كورد نەك ھەر لەپەروەردە دواكەۋتۋو بىن، بەلكو زانست ۋزانيارىشمان بەھەمان دەرد بردۋە، بۋارى

سىياسى ۋئابۋورىش لىنى يىبەش نەۋەۋە.. ھەر بۇيە پىۋىستە ئەمىرۋ جارنىكىتر چاۋ بەھەموو ئەۋ مەسەلە گرنكى ۋپىر بايەخانە بەخشىنرەتتەۋەۋ خۋىندنەۋەيەكى تەندروستى بۇ بكرىت بەتايبەتى پەروەردە. راستە ئىستا بايەخىكى باش بە بۋارى پەروەردە دەدرىت ۋچەندىن قوتابخانەۋ كۆمەلگەي مۇدىرنى پەروەردەيى ۋەك نامادەيى ۋ پەيمانگەي ژيارو ھاۋشۋەكانى لەھەرتىمى كوردستان دەركەۋتۋون ۋجى پەنجەشيان ديارە لەپەروەردەۋ فىركردنى، بەلام ھىۋاۋ خۋاستەكانى ئىمەي كورد زۆر لەۋە زياترە لەرۇژگارنىكى ۋەك ئەمىرۋدا كە عەۋلەمە ۋشۇرشى زانىارى دىناي تەنپۋەتەۋە بەجۋرىك ئەۋ جىھانە گەۋرەيە بۇتە گۋندىكى بچكۆلانە.. ديارە پەروەردەش لەۋ دىنايەدا زانستىكى سەربەخۇيەۋ راستەخۇ پەيۋەستە بەناراستەكردنى خودى مرفۇقەكان ۋكۆمەلگە بەرەۋ ئاسۋودەيى ۋبەختەۋەرى ژيان.. جا بۇتەۋەي بگەين بەۋ ئاستەۋ شىۋاۋى ئەۋە بىن لەۋ كارۋانەي پىشكەۋتن دوانەكەۋىن ۋشان بەشانى نەتەۋە پىشكەۋتۋەكان لەپىشېركى چاكترو باشتىر

بەردەوام بىن، پىۋىستە ئىمى كوردىش خاۋەن نەخشە ۋە بەرنامە يەككى رۈۈن ۋىدىار بىن لەدىارىكىدى نەخشە پىگى سىستەمى پەرۋەردەي لە كوردستان، كە ئەمەش دەپتە سەرەتاي ھەنگاۋ ھەلئىناتىكى تەندروست بۇ ئەۋى خۇمان بىخىنە نىۋ پىشپىكى ئەمپۇرى دۇنياي پەرۋەردەي ھاۋچەرخ. ئەمەش ئەۋە ناگەيەنئىت ئىمە پەلە لەكارىك بىكەن ۋەك ئەۋى ئىستا لەھەرىمى كوردستان پەيرەۋەي لى دەكرى لەسىستەمىكى پەرۋەردەي بۇ ۋەدەستەپىنانى ناۋ ۋشۇرەت، ياخۇد چەۋاشكردىنى دۇنيا بەۋى ئىمەش مىللەتلىكى پىشكەۋتوۋىن ۋسىستەمى پەرۋەردەي ئەۋرۈپى پەيرەۋ دەكەين، بەبى رەچاۋكردىنى بارى سىاسى ۋكۆمەلەيتى ۋ ئابۋورى ۋسەرجم بۋارەكانى دىكەي خۇدى تاكەكانى كۆمەلگە، لەۋانە لايەنى دەرونى تاكى كورد.. لەۋ رىيەدا سامانى كوردستان بەخۇدو خۇپايى لەگەرۋى چەند ھەلپەرىستىك دەكرى بۇ چەند دەستكەۋىتىكى كاتى پەرۋەردەي، گەر بوۋ بىتى. لەكاتىكدا كەلتۈرى خۇشمان فەرامۇش ۋبى بايەخ پىشكۇى خراۋە، مەگەر ۋەك مېۋۋىيەكى ۋۋشكەلەتۋۋ لەدۋا - لاپەرەكانى كىتىبى كۆمەلەيتى پىرۇگرامى خۇنئىدى پى پر كراۋەتەۋە، رەنگە ئەۋەش رۇلى پاراسىتۇلىكى ھىۋرەۋە بىپىنئىت نەك پەرۋەردەۋ فېركرىن.. لەگەل ھەموۋ ئەمانەشدا ۋاشتىپىگەين كە نەخشەۋ بەرنامەيەكى دىرئخايەنى پەرۋەردەيىمان

زەمىنەي ۋلاتەكەمان لەبارەۋ گونجاۋەۋ پىرپەتى لەخاۋەن ئەقلى پەرۋەردەيى داھىنەرانەۋ گىرۋىنى ۋزەي شاراۋەي زۇرىان لايەۋ كەشكۇلى زانيارىن

پەيرەۋ كىرۋەۋ ۋەك ئەزمۈۋىش بەسۋەدە بۇ كوردستان. ئەۋ ۋەھمە ۋا دەكات ئىمە بەۋەندە ئىكىتفا بىكەين ۋ ھەر گىز بىر لەباشترۋ چاكر نەكەينەۋە، ئەۋ كاتە ھەر چەند سالىكە جارنىكىتر پەرۋەردە لە كوردستان تۋۋشى ئىفلىج بوۋن دەپتەۋە. بۇيە لىردە ناچارم جارنىكىترىش رۋۋ لە شارەزايان ۋسپۇرانى پەرۋەردەيى بىكەم ۋپىيان بلىم كە زەمىنەي ۋلاتەكەمان لەبارەۋ گونجاۋەۋ پىرپەتى لەخاۋەن ئەقلى پەرۋەردەيى داھىنەرانەۋ گىرۋىنى ۋزەي شاراۋەي زۇرىان لايەۋ كەشكۇلى زانيارىن، با سوۋد لەۋ تۋحفە سەنگىن ۋدەگمەنانە ۋەرگىن ۋرىگە نەدەين ئەۋ تۋانا ۋبەھرانە بىۋكىنەۋە. ئەۋەش لەرىگەي دانانى بىنەماي پەرۋەردەيى دەپتە لەدروستكردىنى كۆمەلگەيەكى پەرۋەردەيى گىشكىرەۋە كە پىراكتىكىيانە پەيرەۋى لەپىرۇگرامى پەرۋەردەيى بىكات، رەنگە ئەۋە پىۋىستى بەكات بىت ۋ زۋۋ جىبەجى نەكرىت، بەلام دەستىكى گەرەتەين ھەنگاۋە لە بەرەۋ كۆمەلگەيەكى پەرۋەردەيى لە كوردستان. ئەۋ كات لەرىگەي ئەۋ كۆمەلگە پەرۋەردەيى ۋە ھەلبدىرت سەرنجى شارەزاۋ پىسپۇرانى بەھرەدارى بەسەلىقەي پەرۋەردەيى جىھانى رابكىش بۇ ھەرىمى كوردستان لەپىناۋ پىنگەياندىنى ئەۋەيەكى تەندروست ۋھوشيارى كوردو ھاۋردە كىردىيان بۇ كۆمەلگەي مەۋىي ۋەك تاكىكى بەسۋەد. ئەمە بابەتتىكە ھەم گىرنگە بۇ سىروشتى پەرۋەردەۋ پەرۋەردەكارى لە كوردستاندا، ھەم تەۋەرىكە لەپىرۇۋىيەكى مەزن كە كوردستان بەرەۋ كۆمەلگەيەكى پەرۋەردەيى ھاۋچەرخ دەبات.

سۆزى دايباب و بنياتنانى كەسايەتى مندال

ماموستا: شيرين عوسمان

مەبەست لەسۆزى دايباب ئەو ھەستە دەرونيەيە كە پەرۋەردگار بەدەلە گەورەكەيانى بەخشىۋە بۇ دەپرېنى بەرامبەر بە مندالەكانيان لەشېۋەى خۆشەويستى و بەزەبى پىداھاتنەو بۆ ئەۋەى مندال لەسايەى ئەو ھەستە جوانانەدا لەبارىكى دەرونى تەندروست شان بەشانى جەستەيەكى تەندروست ژيان بگوزەرنىت و قۇناغەكانى ژيانى گەورەى بېرىت. ۋە دەپرېنى ھەست و سۆزى خۆشەويستى بناغەيەكى پتەووھاوسەنگ بۇ كەسايەتى مندال دادەمەزىننىت، چونكە مندال شان بەشانى خۇراك پىۋىستى بەخۆشەويستى ھەيە.

دەينىن مندال لە قۇناغى كۆرپەلە لە سكى دايكى دا دەمارە وردىلەكانى بەنىۋىۋارى رەحمى دايكىدا بلاۋدەكاتەۋە بۇ ۋەرگرتنى خۇراك ھەرۋەك رەگەكانى بەناو خاك دا بلاۋ دەپىتەۋە بۇ ھەمان مەبەست، دواتر پاش جىبابونەۋەى مندال لەدايكى لەخۇراكدا سەربەخۇدەبىت بەلام ئەم جارىيان تاكو مردن رەگەدەرونيەكانى پىۋىستىيان بەۋەرگرتنى خۇراكى دەرونى ھەيە لەدەرونە گەورەكەى دايباب. ديارە سودى دەپرېنى سۆزۋ خۆشەويستى بۇ مندالگۈجەمسەرە ۋەك تەزۋوى كاھا بەناو بازەى خىزاندا دەسورپتەۋە، بۇنمۈنە لەلايەنى مندالەۋە بۇ پىنگەيشتن پىۋىستى بە ھاوسەنگى لايمنى ماددى و مەعنەۋى ھەيە، لىژەدا يەك لەۋ تاقىكردنەۋانە دەخەينە روو كەيەكىك لە سەنتەرەكانى توژىنەۋەى زانستە مرۋىيەكان ئەنجامى داۋە. بۇ

دەرخستى ئەم راستىيە، تاقىكردنەۋەكەيان برىتى بو لە دوو كۆمەلە مندال كەلەيەكىك لەباخچەكانى ساۋايان ژيانىان بەسەر دەبرد، بۇ ھەردوۋ كۆمەلە ھەمان پىدايىستى مادى دايىن كرا ۋەك خۇراك و پۇشاك و ئەۋانى تر بەبىي ھىچ جىۋازىيەك بەلام لەروۋى مەعنەۋى كۆمەلەى يەكەم بەشېۋىيەكى رۇژانە باۋەشى گەرمى دايبايان دەبىنى و سۆزۋ خۆشەويستىيان ئالو گۆر دەگرد لەۋ كاتەدا كۆمەلەى دووم حەفتانە تەنھا دوو جار ئەم دەرفەتەيان پى دەدرا. سەرەنجام ئەم دوو كۆمەلە مندالە گەورەبوون و چوون بۇ قوتابخانە، تىببىنى كرا كۆمەلەى يەكەم كە بارودۇخىكى ماددى و مەعنەۋى ھاوسەنگى ھەبوو ئاستى خۇندن و تواناكانى زۆر بەرزتر بوو بەبەرۋارد لەگەل كۆمەلەى دووم كە بارودۇخىكى لاسەنگى ھەبوو. بەلكو لەمەش ترسناكتر ئەۋە بوو رېژەى مردن لەكۆمەلەى دوومەدا زياتر بوو. بارى دەرونى شلەژاۋ و كىشەى ئەندامى بۇ مندال دەنپتەۋە ۋەك نووستى قورس و مېز كردنى شەۋانەۋە پەرش و بلاۋبوونى سەرنجى مندال بۇ دەۋرۋىيەى. لە لايمنى دايبابانەۋەش دەپرېنى ئەم سۆزۋ خۆشەويستى يەدەبپتەمايەى ئاسودەكردنى دەرونيان و سووك كردنى بەرپرسىيارىتى يەكەيان بەرامبەر مندالەكانيان، كەلە جياتى ماندوۋبون تام و چىژى نىعمەتى (مندال) بزائن، كە پەرۋەدگار پى بەخشىون. ۋە ئەۋ دايبابانەى مامەلەى خۆشەويستى لەگەل مندالەكانيان دەكەن پىرۋەسەى پەرۋەردەكردنيان چالاكەۋ ئاسان بەرپۋەدەچى.

گومان لەۋەدا نىببە خىزانى سەرکەوتوو لەم بوارەدا زۆرن بەلكو تەزۋوى سۆزۋ

خۆشەويستى ھىژى شارۋەى سەرکەوتنيانە. بەلام ئەۋەى جىگەى داخە خەلكى نەشارەزاش لەم خالە ھەستيارەدا ھەن و زانيارىيان كەمە و ژيانى خىزانىان ئىفلىجە بۇ ئەم خىزانانە دەلېين مرۋف تەنھا يەك جار ھەلى ژيانى پى دەدرىت بۇ ديارى كردنى ئاستى بېرکردنەۋە ھەلس و كەوتى بۇيە راگرتنى ھاوسەنگى لە ژيانى خىزاندا ئەركىكى سەرشانىانە بەرامبەر بە خاۋ بە مىللەت بەنەۋەى دۋارۋژ، ئەۋىش بە فېرېوون چونكە ۋەك دەلېن ژيان ھونەرە ھونەرىش فېرېوونى دەۋىت، بۇ ئەم مەبەستە ئەم چەند خالە دەخەينە روو ۋەك يارمەتى. چاۋخشاندىن بە پەيۋەندى دەروونى تىۋان ئەندامانى خىزان بۇ ديارىكردنى خالە لاۋازەكان و چارەسەرکردنيان.

تەرخان كردنى كاتى تايبەت بۇ چالاكى خىزانى ھەمەجۋرتر بۇ زىادكردنى رېژەى خۆشەويستى و نزيك بوونەۋە لە يەك. گوي گرتن لە مندالەكان بۇ دەپرېنى رەخنەكانيان چونكە ئەۋان ۋەك گەورەكان سەرقال نىن و كامىراى مېشك و دلېان ساف و روونە.

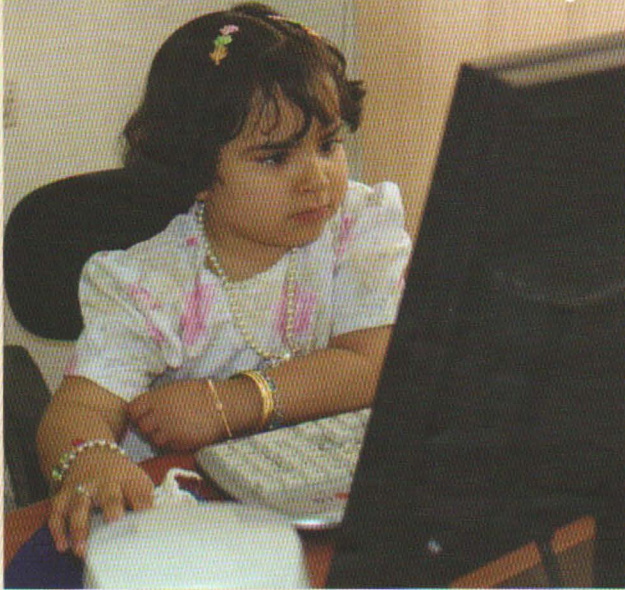
دابەش كردنى ئەركەكانى ناۋ خىزان بە شېۋىيەكى ھونەرى تاۋەكو ھەر تاكىك ھەست بە گرنكى بوونى خۇى بكات.

دايبابان دەبى بزائن ھەر ئەندامىك لە خىزان چ گەورە چ بچووك مافى ئەۋەى ھەيە خۆشەويستى ۋەرگى و كىشەكانى بەگوتەى توانا بۇ چارەسەر بكرت. بەم شېۋىيە ژىنگەيەكى تەندروست لەناۋ خىزاندا دپتە ئاراۋە و مندال ئاسودە دەبپت و نايىندى گەش دەبپت.

نەيىنە كانى پەرۋەردە

نوسىنى: ھەمزە عباسى ھەقى

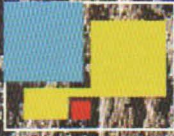

شياو دابىن، دواجار
وتيان كاروانى
پەرۋەردە بەشىۋى
گشگىر لەباخچەى
ساوايانەۋە دەست پى
دەكات بۆيە كەسانى
خاۋەن بېروانامەى
بەرز و پىپۇر لەرئ
دابمەزىن، با تۆۋى
زانست و پەرۋەردە
لېزانە لەناخى
نەۋەكاندا بېروىن،
تاۋەكو باشتىن

پەرۋەردە لە گەل ئەو كارىگەرە
فراۋانەى لەژيانى مەرۋفەكان دا لە خۆى
دەگرت، لە گەل كارىگەرە سەنگىنەكانى
بە ھەردوۋ ئاراستەى ناسۆبى و ستونى
لەناۋ كۆمەلگە، ھاۋكات بەھەردوۋ دىۋى
رابردوۋ داھاتولە دواكەوتوبى و پىشكەوتنى
گەلندا پشكى شىرى ھەيە، ئەمىرۋ دواى
ئەو ھەموۋ پىشكەوتن و داھىنانە بەرزانەى
مەرۋف، پەرۋەردەۋ فېرکردن لەسەر شانۆى
ژيان لەپروانگەى ھىزى كارىگەرەكانى
خۆيەۋە دەبىنرېت، ھەروەكو چۈن لەرابردوۋا
يابانپەكان دواى كارەساتى ھىزۋشېما
گىرنگى پەرۋەردىيان ۋەك دەروازىبەك بۇ
رزگارى گەل و ۋلات خستە بەرچاۋ،
ئىتر ئەوان بە گرتنەبەرى ئەو رېنگەيە
نەك ھەر توانيان ۋلاتيان سەر لەنوبى
دروست بىكەنەۋە، بەلكو بەرپىكەوتن روۋو
چلەپۆپەى پىشكەوتن و دروست كردنى
ژيارىكى درەۋشاۋە كە جىگەى شانازى
خۆيان و نەۋەكانى داھاتويان و گشت
مەرۋفابەتېش بىت، ھەر لەۋنۋە لە لوتكەۋە
نەينى سەرکەوتنى خۆيان بە گورچىكەى
مەرۋفابەتېدا چىرپاند، بە تايبەت گەلانى
ژىردەستەۋ رزگارىخواز كەدەيانەۋى لە
كۆت و زنجىرى دواكەوتوبى رزگارىان
بىت و بگەن بەئامانجە بالاكانيان، با
گىرنگى بەدن بە پەرۋەردەۋ فېرکردن با
بودجەى ۋەزارەتى پەرۋەردە لە بودجەى
گشت ۋەزارەتەكان زۆرتىر بىت، وتيان نامى
بەھىچ كلۇجى لە ۋەزارەت و ئۆرگانەكانى
پەرۋەردە بە قەد (مىثال ذرة) رۆتېن و
گەندەلى ھەي، بەلكو ھەموۋ بەرپىسان و
كارمەندانى ئەو بوارە دەبى كەسانى پىپۇر
خاۋەن توانابن، واتە كەسى شياۋ لەشۋىنى

خستۆتە ژىر پىرسىارەۋە!! تەننات بويتىن
بە پىشەنگىكى ناتەندروست لەناۋچەكە،
تانەۋ ئەندازى چەندىن نوكتەى واقەى
لەرەۋشى خويندناماندا دروست بوۋە، پۆلى
شەشەمى بنەرەتېيەۋ خويندەۋارى نېە!!
زانكۆ تەۋاۋ دەكات بەشى زمان كەچى
نەك ھەرھىچ زمانىكى تر فېر نەبوۋە!
تەننات كىشەى لە زمانى داىكىشدا
ھەيە!! (ع.ح) لىك جوداناکاتەۋە!! قوتابى
دكتورايە لە شەرىعەۋ نازانى قورنان
بخوينى!! جىي خۆيەتى ئەو دياردانەۋ
چەندانى تر ھەستى بەرپىسارىتى ھەموۋ
پەرۋەردەكاران و بەتايبەت بەرپىساران
لەكەرتى پەرۋەردە رابچلەكىنى و ھەۋل
بەدىن ھىزۋ تۋانا پەرش و بلاۋەكانمان يەك
بخەين و چاكسازى بنچىنەيى لەو كەرتە
ھەستيارەدا دەست پىنكەين، بەجۆرىك
پروگرامەكانى پەرۋەردەۋ فېرکردنمان
داپىرېنەۋە كە بىنە ۋەلامگۆى پىرسىارە
ھەنوۋەكەيىبەكانى قوتابيان و فېرخوازان
و نەخشەرىگا بۇ داھاتوى زانست و
پىشكەوتنى گەل و ۋلاتمان.

زەمىنە برەخسىت بۇ پىشكەش كردنى
تاكىكى ھۇشيارۋ زانست خواز بەكۆمەلگە،
پاشان قۇناغەكانى تىرى خويند، جىگەى
داخە ئىمەى كورد نەمانتوانى لەقۇناغى
رزگارى و دروست كردنى دەۋلەتدارىماندا
لەو پەيامانە تىبگەين!! كىشەۋ مىلمانى
سىياسىەكان لەسەر حسابى ئەم لايەنە
ھەستىارۋ بنچىنەيىبە كەۋتەنەكارۋ رېنگاى
گەيشتن بەئامانج بۇ سەرلەنوبى بونىاد
نانەۋەى كەسايەتى تىكشكاۋى تاكى
كوردى كە بۇ چەندىن دەيە بوۋ لەسايەى
پەرۋەردەيەكى سەقەت لەژىر نىرى
زالمان و دوژمانى دا ھەست و نەستى
تىك شىكابوۋ زۇر دورتركردەۋ، بەلكو
بەشىۋەيەكى تر لەرېنگاى رەخساندى
كەشىكى ئالۋوز پر لەتۋندو تىزى ھەلى
گەرەنەۋەى متمانە بەخۇبۋون و لەسەر
پى ۋەستان لاي تاكى ئىمە زۇر لاۋازتر
بوۋ، بۆيە ئەمەش نەك ۋاى كردوۋ ئاستى
زانست و پىشكەوتنمان رابگىرت بەلكو
كۆى پروسەى خويندەۋارىمان بەپىي
سەرەتارىن پىناسەكانى خويندەۋارى

با لەوانەو وە فیژی

ژیان

بین

نوسینی: د. ریدار محمد نەمین

ئیمە وا ھەست دەکەین تەکنەلۆژیا ھەر بەخۆرایی ئەم ھەموو ئاسانکاریەیی پێ نەبەخشیوین، بەلکو لە بەرامبەردا دوو بەبەھاترین سەرمایەیی ژیانی لێ سەندوینەتەو، یەكەمیان ناسودەیی و بەختیاری دڵ و دەرون و دوەمیشیان تەندروستیە. ئەوێ دەمەوێ لێرەدا باسی بکەم چیرۆکی ئەو پیرە دکتۆرەییە کەوا لە دەست سیخناخی و بێرەحمی شار بێزار دەیت و دووبارە دەگەریتەو زیندی باب و باپیرانی مەرۆف کە (سروشتی پەنگین و چری دارستانە).

زۆر بەمان ئەگەر نەلین ھەموومان، دادو بێدادمانە لەو جەنجالییە ژیانی ئەمەو، تەکنەلۆژیا ھەموو شتیکی بۆ ھەراھەم کردوین، دەتوانین لە شوێنی خۆمان دابنیشین و قسە لە گەل ھەموو جیھان بکەین، یان لە پێگەیی سەتەلایت و ئینتەرنێت و ھەموو جیھان سەیر بکەین، کامە دۆست یان خۆشەویست، بەھەزاران کیلۆمەتر لێمان دوورە، بە یەك چرکە لە گەلی بدوین و ببینین، کەچی ھەر دادو بێدادمانە!

دکتۆر بیسکی پزیشکیکی پەپۆری دکتۆر دەلی: بیست سالی لەمەوبەر دەگرتەبەر، ئەمریکا، یابان، ولاتانی نەشتەرگەریە، ئەم دکتۆرە تەمەنی توشی نەخۆشی (پروستات و پیتت ئەوروپا، بەلام بچ ھودە دەیت، تا تەواو ۶۷ سال بوو بریاری دا ژیان بباتەو و ھەوکردنی درێژخایەنی بۆریەکانی وەرس و بێزار دەیت. ھەناسە) بووم ماوہیەکی زۆر بەدەم ئەو رۆژیک لەخۆی دەپرسیت، باشە من سروشت و کۆتا رۆژەکانی تەمەن لەوی دەردانەو نازار دەکیشی و بەمەبەستی چیم؟؟ یان نەخۆشم یان نەخۆش دەبینم! چارەسەر رینگای چەندین ولات لەم جەنجالییە ژیانی دەرفەتیکم نییە بگوزەرتی.

تەكنەلۇژيا ھەر بەخۇرايى ئەم ھەموو ئاسانكارىيە پىن نەبەخىشيوين بەلكو لە بەرامبەردا دوو بە بەھا ترين سەرمايەى ژيانى لى سەندوينەتەوہ

تریش كە پىشتەر باسماں كىرد چاك بۇتەوہ، خواردىنى رۇژانەى ئەم دىكتۇرە سەوزو ميوەى نوئى و شىرى تازەو پانزە پەرداخ ئاوە، بەم دوایبەش نەخۇشخانەيەكى بچوكى لە مالمەكى دروست كىردوہو نەشتەرگەرى تىدا ئەنجام دەدات.

ئەو دەللىت ھەموو كورپو كىچەكانى بە چەند دەردىكەوہ دەنالىنن و خۇشى تەندروستى زۇر باشە، ھۆبەكەى بۇ ئەوہ دەگەرپتەوہ كە ئەو رۇژانە ئاوى سازگارو ھەوای پرلە ئوكسىجىن و ميوەى نوئى دەخوات، كەچى ئەوان خواردنەوہى وەك ببىسى كۇلا دەخۇنەوہو دوكەلى پىسى شار ھەلدەمژن و سەوزو ميوەى بە مادەى كىمىاوى چاككراو و خواردىنى قوتوبەند دەخۇن!

تاقە خەفەتى ئەو پىرە پىاوە ئەوہىيە كە چۇن مرۇف نايەوئ سود لە سروشت ببىنىت و ھەردەم ھەولى تىكدانى دەدات تا ئىستا خودى خۇى نىكەى (۱۰۰۰۰) درەختى چاندوہ!

چىرۇكى ئەم دىكتۇرە پىرە ئەمەمان نىشان دەدات كەوا ژيان تەنھا برىتى نىيە لە كۇكردنەوہى پارە وسامان، چونكە ئەم بۇچونە دوو گەورەترين كارەسات دروست دەكات، ئەوانىش لە دەست دانى بەختەوہرى و تەندروستىيە! بەداخەوہ لەولاتى ئىمە ھەموو ماناكانى ژيان لە كۇكردنەوہى سامان كۇبۇتەوہ، ھەموو پىوہرەكانىش بە پىوہرى سامان دەپىورنن، بۇيە ھەندىك لە مرۇقە ھەزارەكان ھەموو ژىيانىان بۇ ئەوہ تەرخان دەكەن كە پارەداربن و لەم پىناوہش ھەموو شتىك لە دەست دەدەن، دەولەمەندىش ھەموو ژيانى بۇ ئەوہ تەرخان دەكات كە پولىكەى زىياتر بىت.... ھىچيان

بۇ خۇم پشويەك بەدەم. لەم ساتەوہ زۇر لە ژيان بىزار دەبىت و وا ھەست دەكات ژيان بەم شىوہى بەردەوام نايىت، بۇيە رۇژىك دەچىتە سەر كىونكى بەرزو پرپەدەنگى ھاوار دەكات: «خودايە فرىاد رەسم بە»

باشان دىتە خوارەوہو برىار دەدات لەم قەربالغىيەى شار بچىتە دەرەوہ، بۇيە لەپال كىونكى بەرز دوو ھىكتار زەوى دەكرىت، كە ھەمووى دارودرە، دور لەشار و جەنجالىەكانى بنارى ئەو كىوہ دەكاتە مالى خۇى، كىلگەيەك بۇ بەختو كىردنى ھەنگ و يەكىكىش بۇ بەختو كىردنى مانگا دروست دەكات، جگە لە باخىك كە پرى دەكات لە چەندىن ميوەى خۇش و باخچەيەكىش بە گولكى جوان دەپازىنىتەوہ.

بەكورتى شىوہ بەھەشتىك دروست دەكات، دور لە ھات و ھاوارو بىرەحمى و سەرخۇشى شار، ئاوو ھەوای سازگار دەنۇشيت.

ئەم دىكتۇرە سى سال بەر لەدروست كىردنى ئەم كىلگەيە چاوەكانى ئاوى سىپى ھەبوو، ئىستاكە نەك ھەر ئاوى سىپى نەماوہ، بەلكو لە ھەموو نەخۇشەكانى

لە مانا راستەقىنەكەى ژيان تىناگەن، لە ولاتان ژيان ئەو ساتەيە، كە تىيدا دەژىت، لاي ئىمەش ژيان ئەو ساتەيە كە دوارۇژ بۇ كورپو نەوہو نەوہى دوای ئەو دابىن بگەين، ئەوان دەزانن كە ژيان كورتەو كۇتايى دىت، ئىمەش پىمان وايە ھەزار سال دەژىن، بۇيە دەبىنن لەسەر رويەرى چەند سەد مەتر دووجا خانويەك لە دووسى نھۇم و چەند ژوورى بەتال و زىادەوہ دروست دەكرىت، يان باخچەى نىيە، يان تەنھا دوو مەتر دوجايە، كەچى لە ژىرەوہ گەراجىكى ھەيە جىگاي چەند ئوتومبىلى لىدەبىتەوہ! سەرەپراى ئەوہش ئەوہندە رقىمان لە ئوكسىجىن و دارو درەختە، ھەر باخچە تىك دەدەين و لە شوئى ئەو ژوور دروست دەكەين! حكومەتىش درىغى ناكات لە ھارىكارىكردەمان و رۇژانە دارودرەختى شوئە گشتىەكان بە بيانوى جيا جيا دەپرىتەوہ! چىرۇكى ئەو پىرە پىاوە پىمان دەللىت، بەختەوہرى بە پلەو پايەو سامان نىيە بەلكو بە تىگەيشتنە لە ژيان.

چى بگەين بۇ ئەوھى مندالە كانمان كتىب و خوئندنهوھيان خوئ بوئ؟

نوسىنى: روشنا رشيد

ئەگرى و كاتى يارىكردمان نايىت.

- خوئندنهوھ واتە ئاقل دانىشتن.

- خوئندنهوھ ھەمووى ناموژكارىيە،
كتىبەكان دەلئىن نايىت ھىچ بگەين.

- كتىبەكان درئژن.

*** ھۆى چى يە ھەندئ مندال كتىبيان
خوئ دەوئ و ھەز بە خوئندنهوھ
دەكەن؟**

- خوئندنهوھ دلخوئشكەرە.

- خوئندنهوھ بەرھو رپگەى ژرىمان
دەبات.

- خوئندنهوھ ھاوكارىمان دەكات بۇ
ئەوھى داھىنەر بىين.

- خوئندنهوھ ئاشنامان دەكات بە شوئنى

جىوازو شوئازى ژبانى جىواز لە جىھاندا.

- خوئندنهوھ فىرى زۇرترىن ووھەمان
دەكات، زمانم پاراو ئەكات.

*** خوئنەرى چاك لەكوئ دروست**

مندالان جىوازن لە ھەزو
ئارەزووھەكانىان، ھەندئ مندال خوئيان
بە شئوھەكى سروشتى ھەز بە خوئندنهوھ
دەكەن و خوئندنهوھ بە شىكە لە خوئياكانىان،
بەلام ھەندئ مندال بەلايانەوھ گرنگ نى
يە ئەگەر لە ژيانىان كتىبىكان ھەيئت يان
نا.

بەلام ئەوھى گرنگە داىك و باوكان
ئەبى ئەمە بزائن كە پئويستە خوئندنهوھ
بگەن بەبەشكە لە ھەزو ئارەزووى
مندالەكانىان. ئەيئت وا لە مندالەكانىان
بگەن لە گەل كتىب ھاوئ بن و خوئشان
بوئ.

*** ھۆى چى يە ھەندئ مندال ھەز بە
خوئندنهوھ ناكەن؟**

- خوئندنهوھ بىزاركەرە.

- خوئندنهوھ كاتىكى زۇرمان لى

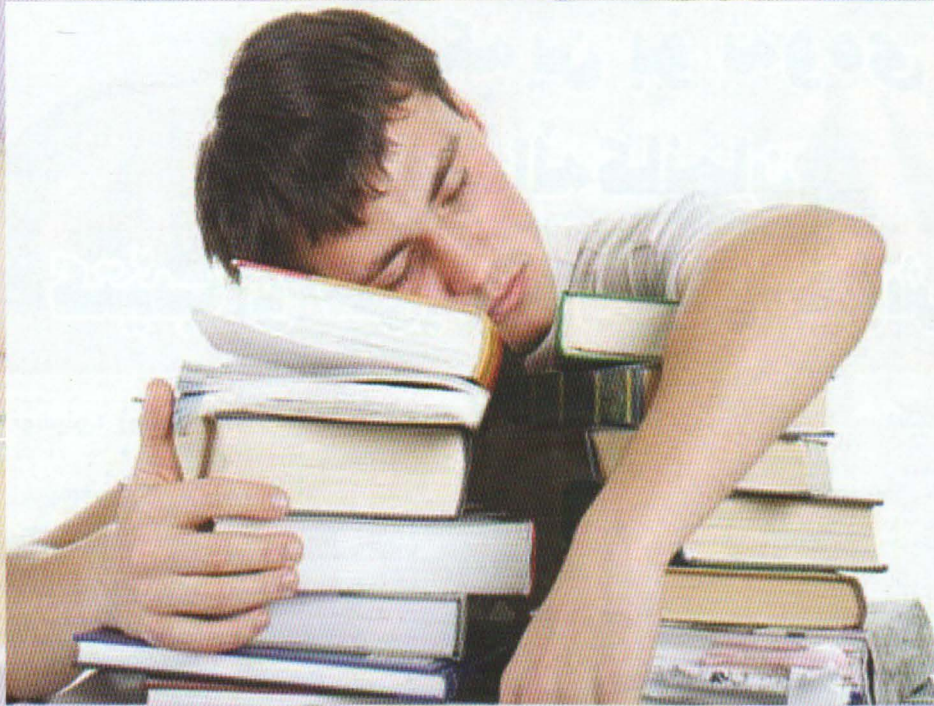
دەيىت؟

خوئشەويستى منال بۇ كتىب و
خوئندنهوھ لە مال دروست ئەيئت لەلايەن
داىك باوكىانەوھ، زۇرەى داىك و باوكان
پىيان وايە كە مامۇستا بەرپرسيارە لە
دروست كردنى ئەو جۇرە خوئشەويستى
يە لاي مندال، بەلام مامۇستا ناتوانئ
وھك داىك و باوك خوئشەويستى بۇ كتىب
لاى مندال دروست بكات، چونكە
مندال سودەكانى ئەو چىرۆكانەى لەياد
ئەمىنىت كە داىك و باوكە لەكاتى خەوتن
بۇى دەگىرنەوھ وئەو كاتانەى كە لە
گەل ھاوئوئو خوشك و براكانى لە مال
دادەنىشى ئەخوئنىتەوھ و كتىب ئەگورئتەوھ
لە زەينى مندال دەمىنىتەوھ لە ھەموئ
گرىنگتر ئەو ئازادىيە كە لە لايەن داىكو
باوكىەوھ لە مال پىي ئەدرئ بۇ خوئندنهوھ
ھەر شتىك كە خوئ ھەزى پىئ ئەكات،
لەگەل ئەوھش ھاندەدرئت بۇ خوئندنهوھى

ھەممۇ ئەمانە ھۆكارن بۇ ئەۋەى خۇئەنەرى باش لە مال دروست بېئەت كە لە قۇتابخانە. مندالان جىاوازن لە يە كتر بۇيە دەئيت رېنگاي ھەولدا نېش لە گەلئاندا جىاواز بېئەت ئەۋ رېنگايەى كە لە گەل مندالئەك ناشنا دەكرئەت رەنگە مندالئەكى تر سوودى لئ وەرە گرئەت. بۇيە پئويستە داىكو باوكان مندالەكەيان بناسن. ناسىنى

ھەر شئەك ھەزى لئبوو بېكەت لە گەل ئەۋ كئىبەى داومانەتە دەستى، گرېنگ نېە دەدرئەئى، پېسى دەكەت، رەنگى دەكەت، ئەۋەى گرېنگە كئىبەكەى لە دەست بېئەت، ئىنجا قۇئاغى خۇئەندەۋەى دوای ئەۋە دەست پئەدەكەت. ھەول دە لەم قۇئاغەدا سندوقئەك پر بكەى لە كئىبە و شتە بچوكەكان و يارى مندالانى جۇراوجۇر كە دەنگى جۇراوجۇر

كەسايەتى مندالەكەت باشترين رېنگات پېشان دەدات بۇ راھئنانى لەسەر خۇئەندەۋە. ھەمومان ئەبېئ ئەۋە بزائېن ھەرەكە پروسەكانى خۇئەندەۋە و نوسىن ئەئيت بە وازى ديارى كردن ئەنجام بدرئەت لە گەل مندال. كاتئ كەسايەتى مندالەكەت زانى و ناشنا بووى بە ئارەزۋەكانى ئەۋ كاتە دەتوانى باشترين ستراتېژى ھەلئبئزرى بۇ ئەۋەى بېكەى بە ھاوړئى كئىبە و وای لئ بكەى بە درئزى تەمەنى خۇئەندەۋەى خۇش بوئەت. كە ئەۋەش بە بەھاترېن خەلات كە لە ھەمۇ رىانت پئشكەشى مندالەكەتى دەكەت.

ۋەرە كەن، ئىنجا لېستىكى ناوى دروست بكەو ھاوكارى مندالەكەت بكە كە خەت بە سەر ناوى ئەۋ شتانه بكئىش كە لە ئېو سندوقكە داتناۋە. ھەرۋەھا ئەۋشتانەى كە ناسراون لە دەۋرۋەرى مندالەكەت ناويان بە پئىنوسى رەنگاۋرەنگ بنووسە ھاوكارى مندالەكەت بكە لە ناسىنەۋەى پئتەكان قۇئاغ بە قۇئاغ.

(۲-۵) سالان تەمەنى (سەرسورمان)
ئەم تەمەنە ناو دەئزئەت تەمەنى سەرسورمان، چۈنكە لەۋ تەمەنەدا مندالەكان ھەمىشە لە شتەكان ورد دەبنەۋەو سەريان دەسورمى، بۇيە ئەۋ قۇئاغە قۇئاغئەكە گونجاۋە بۇ ئەۋەى مندالەكەت ناشنا بكەى بە چىرۆك، ئەۋانېش لەۋ تەمەنەدا لە ئامادە باشى دان بۇ گونگرنتو وردبوۋنەۋە. ئەبېئەت لەۋ تەمەنەدا مندالەكانمان ممارسەى نوسىن دەست پئە بكەين لە رېنگەى وئەكئشان زۇر گرېنگە لەم تەمەنە رېنگا بە مندال بدرئەت

چى پئويستە بكرئەت لە تەمەنى (۸-۶) سالان؟

ۋەك باسمان كرد، كاتئ كەسايەتى مندالەكەت ناسىو شارەزى ھەزۋ ئارەزۋەكانى بوويت، ئەۋا لەۋ قۇئاغەدا كئىبەك ھەلئبئزرى كە ئەۋ دئىايە لە خۇ

(۸-۶) سالان تەمەنى (دۆزىنەۋەو دەرخستن)

ئەم تەمەنە زۇر گرېنگە چۈنكە

ئەگر ئىت كە منالەت ھەيەتى بۇ ئەۋەي پىشانى مندالەكت بەدەت كە كىتەپ ئەۋ ھاورپىيە ھەمىشە رىنمايمان دەكات بۇ ئەۋەي زىاتر دەربارەي ھەزۋ خولياكانمان بزائىن، زىاتر فېزىنو زىاتر چىژ لە خولياكانمان ۋەرگىن، مندال لەۋ تەمەنەدا چىرۋك لە مىشكىناندا دروست ئەكەن، بۇيە رىنگايان بەدن چىرۋكەكان بلىن تۇش بۇيان بنوسنەۋە، يان گەر دەتوانن با خۇيان بنوسن.

رېگا بەمنال بەدە لەۋ تەمەنەدا كە لىستى پىداۋىستىيەكانت لەگەل بنوسى، كاتىك ئەتەۋى بچىت بۇ بازار داۋاي لىبىكە كىتەپى ۋىنە بۇ خوشك و برا بچوكەكانى بخوئىتتەۋە چونكە ۋەك وتمان ئەۋ تەمەنە تەمەنى دروست كىردى چىرۋكە لە ۋىنەكان چىرۋك دروست ئەكات بۇيە ھاۋكارى بىكە چىرۋكە دروستكراۋەكان بگىزىتتەۋە، زۇر بخوئىتتەۋە بۇيان و داۋايان لىبىكە زۇر بخوئىتتەۋە بۇت.

۱۰-۹) سان تەمەنى سەرگىشى

ئەم تەمەنە جىاواز ترە لە تەمەنەكانى تر، مندال لەم تەمەنە لە نىۋان زنجىرەيەك كىتەپى خەيالىدايە، خەيال و نادىارى دەبن بە بەشېك لە ژيانى بۇيە خوئىندەۋە بە ئاسانى ئەتوانى فشار بخاتە سەر خشتەي خوئىندى و بە بۇنەي خوئىندى قوتابخانە خوئىندى پەرتوكى گشتى فەرامۇش دەكەن، بۇيە پىۋىستە ئاگادار بىن.

چى پىۋىستە بىكىت لەم تەمەنەدا؟

يارمەتى مندالە كەت بەدە نوسىنەكانى لە گۇقارى مندالان بلاۋ بىكەتەۋە بىخە گروپىكى مندالان و پەرە بە چالاكىەكانى بەدە، خۇت و ھەموو خزمەكان ھان بەدە كىتابى بۇ بىكەن بە خەلات، زوو زوو لە گەلى دابىشە ۋەكوئەۋەي لىدوانى

رۇژنامەۋانىتان ھەيە،ۋەكو نوسەر ھەلسوكەۋتى لە گەل بىكە، بەيەكەۋە چىرۋكى كۇمىدىا بنوسن چىرۋكى ناھەنگەكان بنوسن، بۇي كۇپى بىكە بەسەر ھاۋرپىيانى بىەخشەۋە.

تەمەنى (۱۱-۱۳) سال

ئەۋە ئەۋ تەمەنەيە كە زۇر بەي منال بىزار ئەبن لە كىتەپى منالان، بە داۋاي ھاۋرپىدا دەگەپىن، گىرنگى بە پەيۋەندىە كۇمەلايە تىەكان دەدەن، بۇيە دەبىت بەرنامەي تۇكەي بۇ دارپىژىن، بۇ خوئىندەۋەي كىتەپى دەركى جىگە لە ئەركى قوتابخانە.

چى پىۋىستە بىكىت بۇ ئەم تەمەنە؟

دەبىت لەم تەمەنەدا بەشېۋەيەكى ھەستىيارەلسو كەۋتى لە گەل بىكىت بۇ نمونە كۇرپىكى بۇ بىەستە كەتەنھا ئەۋ كەسانە داۋەت بىكە كە ئەۋ خۇشى ئەۋىن و ھەز دەكات لە گەليان بىت،ئىنجا داۋاي لى بىكە كىتەپ بخوئىتتەۋە، يان بەيەكەۋە سەيرى فىلم بىكەن،ۋاي لىبىكە ۋا ھەست بىكات تۇ ۋەك نوسەرىكى گەۋرە ھەلسوكەۋتى لەگەل دەكەي، بىكە ئەندام لە كىتەبخانەيەك ۋا بەژدارى چالاكىەكانى قوتابخانە بىكات و نوسىنەكانى بلاۋ بىكاتەۋە، ئىنجا كەسەيرى فىلم دەكەن، داۋاي لىبىكە لەگەل ھاۋرپىكانى باسى لەيەك چوون و جىاۋازىەكان بىكەن، لە نىۋان خوئىندەۋەي كىتەپ و سەير كىردى فىلم.

بىرت نەچىت!!

بەشېك بۇ مىنالەكت دىارى بىكە لە كىتەبخانە (رۇژانە، ھەفتانە، مانگانە) كىتەپى تازەي بۇ بىنە. -زۇرتىن پارەي بۇ بەدە بە كىتەپ نەك بە سى دى.

بەلە نىۋ ئوتومىلەكەت كىتەپ و رۇژنامە ھەيىت، لە كاتى شۇفېرىدا داۋاي لىبىكە لە جىياتى رادىۋ بۇت بخوئىتتەۋە.

-تامادەيىت ھەيىت لە كۇ بوونەۋەي دايىباب لە قوتابخانە، ھەمىشە چاۋدېرى پەيۋەندى نىۋان مندالەكەت و مامۇستاۋ قوتايىەكان بىكە.

-بامنالەكەت بزائىت تۇ لەمال ھەمان گىرنگى دەدەي بە [بەشى خوئىندەۋە] لە ژورى دانىشتن.

-خۇت زۇر بخوئىتتەۋەچەندە سودى بۇ تۇ ھەيە، ئەۋەندەش بۇ ئەۋ، چونكە لاسايىت ئە كاتەۋە.

-ۋەلامى پىرسىارەكانى مندالەكەت بەدەرەۋە و خۇشت پىرسارى لى بىكە.

-لە كاتى خوئىندەۋەي كىتەپ و بابەت داۋاي پوختەي لى بىكە [بەكورتى پىي بلى دەربارەي چى بو].

سەرچاۋەكان:

Resources Available to Parents Sesame Street magazine (age2-6) Ranger Rice (age3-8) zoo books (age4-12) Sports illustrad for kids (7-15) national geographic world (ages8-13) penny powe (ages8-14) 3-2-1 can-taet (age8-14)

-Ag ways to get kids to loue reading basketball digest cricket Disney aduan-tures highlights for chibleven humpty dumpty jaek and Lill stone soup turtle kid City.

ئەمىرۋى پەرۋەردە

پروڧىسۇرى يارىدەدەر . د.عوسمان نەمىن

لەناو خىزان راست گۆ نەبن لە قسە كردن و مامەلەيان لە گەل خەلكانى تر، دەپىت مندالكانيان چ رېنگايەكى تر بگرنەبەر لە ژيانى خۇيان؟؟

دووم لايەنى كاريگەر لە پەرۋەردەدا دواى خىزان كۆمەلگەيە، واتە پەرۋەردەى شەقام و كۆلان، ئاشكرايە لە كۆمەلگەى ئىمە دا ئەم بوارە بەتەواوى فەرامۆش كراو، خىزىراو لە رېنگە راستەقىنەكەى، ئەمىرۋ شەقام رۆل و بەرپرسىارتىيە پەرۋەردىيەكەى خۇى لە دەست داو، كەس خۇى بەبەرپرس نازانىت ئەگەر دياردىيەكى ناسارستانى و ناتەندروستى بىنى لە كۆلانەكەى يان شەقام، واتە پەرۋەردەى شەقام ئىستا پەرۋەردىيەكى بىخ سەپەرشت و فەرامۆش كراو،

لايەن و دەزگاي سىيەم لە مەيدانى پەرۋەردەدا قوتابخانەيە، كە سەرەپراى رۆلە گرنگ و كاريگەرەكەى پەرۋەردە، رۆلى فيربونىشى لە ئەستۆ دايە، جىگەى داخە كە ئەويش ئىستا ناتوانىت وەك پىيوسىتە بە ئەرك و رۆلى خۇى ھەلبىستىت، كاريگەرە نەرتىيەكانى ئەم رۆل نەبىنىنەش،

خزمەت كردنى گەل و نىشتمان. ئەگەر چاۋرېك بەپەرۋەردەى خۇمان بخشىيىن لە ھەرئىمى كوردستان، دەپىنىن پىيوسىتى بە كاتىكى زۆر ھەيە بۇ ئەوئى نەوئەك دروست بگەين بىت بە خەمخۇرى مىللەت، بەلكو ئىستا نەوئەك پىدەگەيەن، تەنھا خەم لە بەرژوئەندى خودى خۇى دەخوات، ئەوئى بىرى لى نەكاتەو تەنھا خاك و نىشتمانە، لەبەر ئەو زۆر سكالامان ھەيە لە نەوئى ئەمىرۋ كە بە بىرو باوئىك ھاتۆتە مەيدانى كاركردن، زيانىكى زۆر دەگەيەنن بە دوارۋژى نىشتمانەكەمان. ئەمىرۋ لەھەمووكات زياتر پىيوسىتى بەنەوئەكى گيان فىداو خۇبەخش ھەيە، كەبەرژوئەندى گشتى كۆمەلگا بخاتە پىش بەرژوئەندىە كەسيەكانى خۇى.

قۇناغەكانى پەرۋەردە يەكەم ھەنگاو لە پەرۋەردەى خىزانەو دەست پىدەكات، كەبە قوتابخانەى مال دەناسرىت و مامۇستاكانى دايك و باوك و ئەندامانى خىزان، زانايان زۆر گرنگى بە شەش سالى يەكەمى تەمەنى مرۆف دەدەن لە بوارى پەرۋەردەو فيربون و كاريگەرە نەرتىيەكانى، ئەگەر دايك و باوك

پەرۋەردە رۆلىكى بالاي ھەيە لە ژيانى ئادەمىزاد، ھەر لە رۆژى لە دايك بوئىوئەو تا دوا ھەناسەى لە ژيان، چونكە ژيان رۆژانە لە ھەموو بوارەكانىدا لە نوئىوئەو گۆراندايە، بۇيە دەپىت ھەموو كەسيك ئامادىيەت بۇ سوود وەرگرتن لە ھەموو زانىيارەكانى ژيانى خۇى و ژيانى خەلك تاكو بەو ئەزمونانەى كە دىنە سەر رېنگاي لە ژيانى رۆژانە سود مەند بىت، بەم شىۋىيە دەتوانىت بىت بە ئادەمىزادىكى سەر كەوتوو لە ژيانى تايەتتى خۇيدا.

تاكو ئىستاش ئەو ولاتانەى ھەنگاوى زۆر مەزىيان ناو لە بوارى پەرۋەردە لە رېنگاي بەكارھىتانى تەكنەلۇجيا، زانىيارى و زانستى دەرووناسى و كۆمەلناسى، سالانە بەدواداچون دەكەن تاكو بزانت ئەم ھەنگاوانە سودى بە كۆمەلگاي خۇيان بەخشىوئە يان كەم و كورپى ھەيە بۇ چارەسەر كردنى رېنگاي زانستى تر دەگرەنە بەر، تاكو رۆلەكانىيان بتوانن رۆلى بەرپرس بىيىنن لەدوارۋژيان، وەك ئەندامىكى كارا بۇ

بۆتە دياردميهكى ترسناكى زانستى و كۆمەلآيهتى ئەوتۇ كە خەرىكە كارىكاتە سەر شكۆى ولات و بېتتە كىشەى تاك تاكى كۆمەلگەكەمان، بىنگومان ئەمەش كۆمەلنىك ھۆكارى خودى و بابەتى لە خۇگرتو، وەك نەبونى بىناى پىويست، قەربالغى پۇل،نەبونى ھۆكارەكانى فېركردن،نەرەخساندتى ژىنگەى لە بارو : تەندروست بۇ قوتابى،لەسەروى ھەمووتەمانەشەوۋە كىشەى مامۇستا، ھەر لە رىك نەخستنى مىلاك تا نەبونى سەرچاوو خول و گەشتى زانستى، بەلام ئەوۋى كە جىگەى رەخنەىە مامەلەى مامۇستايە لە گەل رەوشەكە، كە نايەوى پىشەنگ بىت بۇ قوتابيان، بەلكو رۇلى خۇى دەبىنى لە پىدانى ئەو زانىارىانەى كە لە پرۇگرامى خویندن بۇى دەست

نیشان كراو، ئەم حالەتە بۇ شايەكى نەشیاوۋە لە ژيانى تاكى كۆمەلگە، دەبى قوتابخانە كانگەى پەرورەدو فېرپوون بىت رۇلى سەرەكى بىنىت لە چاندنى بەرزترىن رەوشت لە ناخى ئەم نەوۋىە كە دەبىتە خاۋنى سبەىنەو دوارۇژى ئەم نىشتمانە. دوالايەن كە لىردا نامازەى پىدەكەم لە روى كارىگەرىەوۋە بەسەر بوارى پەرورەدەدا، راگەياندن و دەزگا جۇرىەجۇرەكانىەتى، بە ھەرسى لايەنى بسراو، بىنراو،نوسراو،ئەمەش دەوۋستىتەوۋە سەر ئەو عەقلەى لە پىشتى ئەو دەزگايانەوۋە ھەىە، بەو ئەندازەى ئەگەر عەقلىكى بوئىاد نەرو دوور بىن بىت، بەرژوۋەندى بەرتەسكى كەسى خۇى بخاتە دواى بەرژوۋەندىە بەرزو بالا گىشتىەكانى گەلەكەى، ئەواىنگومان رۇلى ئەو دەزگايانە ئەرئنى و كارىگەرۋ

دەرۋ شاوۋ دەبىت. بەلام لە كاتى پىچەوانە بوئى دا بەرئەنجامەكەشى

پىچەوانە دەبىت، ھەرۋەك لەم سەردەمەدا ئەم حالەتى پىچەوانەىەزۇرتدەبىنىن!بەتايبەتتر كەنالە ناسمانىەكان، كە لە كوردستان تەنھا چەند كەنالنىك نەبىت، ئەوانى تر رۇلى زۇر نەرئنى و ناپەرورەدەى دەبىنن، ھەر لە دۇبلاژ و گواستەنەوۋى نەرئت و كەلتورى بەسەرچوى ولاتانى ئەوروپاۋ دەورۋبەر كە ھەموى لەسەر حىسابى سرىنەوۋى بئەماۋ بەھا بەرزە نەتەوۋىيە بالاكانمانن.

سەرئەنجام دەبىت لايەن و دەزگاكانى بەرپرس لە كەرتى پەرورەدە و فېركردن رۇلى سەرەكى خۇيان بىنىن، لە پىناۋ دروست بوئى نەوۋىكى پەرورەدە كراۋ بۇ خزمەت بە گەل و نىشتمان

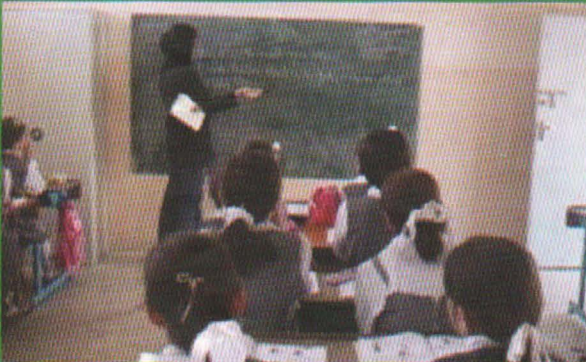
نوسىنى : رامياركۆى

سلاۋ مامۇستاكەم. من دلنىام تۆ ئىمەى قوتابىت خۇش دەوى، بۇيە وا شاگرلى نىو بەھارى تەمەنت دلئسۇزانە بەسەرماندا دەورئنى، تۆ جگە لەوۋى زانستمان بىچ دەبەخشى كەسايەتىشت نمونەىەكى زىندوۋە لە بەر زومى چارەكانمان بۇيە ئەو كاتەى خوانەخواستە وەك فەرمانبەرئك رەفتار بكەى. ئىتر ئىمە كى بكەىن بە پىشەنگ؟! كرادرو گىفتارەكانت لە ناىشكىكى چل خولەكىدا، دونىايەك لە رەوشت لە يادگارى و نەزمونىى ژيانمان پىدەبەخشى، ئىمە دەزانىن تۇش وەك ھەر تاكىكى ترى ئەم ولاتە بىچ بەش نىت لە نەھامەتىەكانى ژيان. بەلام ھىوا خوازىن نامانچ و خۇزگە بەرزەكانت لە پىناۋ پىنگەياندىنى نەوۋىەكى

زانست خوازو داھىنەر لە نار ھەرەمى قوتابخانە نازارەكانت لە بىر بىنەوۋە، بەلكو ھەمىشە زەردەخەنە بىتتە مىۋانى لىۋەكانت زەردەخەنەىەك لە دووتوۋىيدا بمانگەىەنىت بە خۇشەوىستى مرۇقەكان، بە داھىنان و متمانەبەخۇبوون. و لەسەرپىن وەستان.

سەختىەكانى ژيان لە ساىەى پىشكەوتنە ماددىەكان و داخوازىە زۇرەكانى بۇتنە دىۋەزمەو خەندەى داىەو بابەيان لى ستاندوۋىن، لە چوار دەورمان ھەمىشە خەلكىكى بىچ ھەوسەلەو تورە دەبىنىن؟! بۇيە زۇر جار ئەم دىمەنانە لە بەرگى ناٹومىندىدا دىن و بەرۇكمان پى دەگرن، تا وەكو ئىمەى نەوۋى سبەىنى و دوارۇژى ئەم نىشتىمانە لە راستە رىنگاى ژيان لادەن، ئىتر خەندەى تۆ نامرازنىكى كارىگەرە پرىەتى لە خۇشەوىستى لە ھاندان و گەشپىنى بۇ قوتابىەكانت لە كاتىكدا تۆ وەك مەشخەلى زانست وەك سەرمەشق بۇ كاروانى پر لە شكۆى ژيان دەبىنىن، دەسا پىبەكەنە تا ئىمە لە كەنارىدا بۇ ناسۋىەكى گەش بروانىن، ھەر كە ھاتىە پۇل خەندە بارانمان بكە بەلكو ئىمەش خەندەبەخش بىن و ژيانىش لە گەلمان پىبەكەنى.

مامۇستاي سەركەوتوو

ئا: ژيار

لە راستىدا پەرورەدە پىروەسىيەكى ئالۇز و قورسە بۇيە خەلىكىكى زۆر بە ھەلە لە چەمكى پەرورەدە تىگەيشتون (پەرورەدە -الترىيە) زۆر جىاوازه لە (چاودىرى کردن -الرعايە) مامۇستاي سەركەوتوو دەبى لەسەر ھەردوو پىروەسە كاربكات چونكە وانه ووتنەوہ پيش ئەوہى (زانست) بى (ھونەرە) زۆر مامۇستاي زىرەك ھەيە بەلام قوتابيان گلهيى زۆريان لى ي ھەيە دەلین «راستە بۇ خۆى زۆر زىرەكە بەلام نىمە ھىچ تىى ناگەين». ئايا دەبى ھۆيەكەى چى بىت؟

ئەزىرە كىردى ناوہكانيان و ولەلام دانەوہى بىرسىيارەكانيان و بانگ كىردىيان بە كاك يان پەپولە خان بۇكچان راستگۇيانە بىتتە رىنشاندەريان خەمخۇرى گىرو گىرقتەكانيان بى چ لە مالەوہ يان لە قوتابخانە بەم شىوہىە متمانەى بۇ دروست دەبى و تۆى خۇش دەوئ و لەم رىنگەيەشەوہ بابەتەكەى تۆشى خۇش دەوئ، رۇژانە نامادەى دەكات و بەم شىوہىە پىروەسەكە بۇتۆر بۇ قوتابىيەكان ئاسان دەبىت، پىوئستە مامۇستا بەگورەى ئاستى تىگەيشتن و فىكىرى قوتابيان وانه بلىتتەوہ، خۆى بەيىتتە ئاستى لاوازترىن قوتابىى ئەگەر ئەو لە بابەتەكە تىگەيشت ئەوہ بىنگومان ھەموو قوتابيان لە بابەتەكە تىگەيشتون.

بى گومان پىروەسى وانه ووتنەوہ لە سىگۇشەيەك پىك دىت (مامۇستا - پروگرام - قوتابى) ئەگەر مامۇستا بىيەوئت بىتتە مامۇستايەكى سەركەوتوو يەكەم ھەنگاؤ دەبى خۆى (خۇشەويست) بكات لەلايەن قوتابيان، مىكانىزمى ئەم خۇش ويستنە گەلى زۆرن لەوانە

يەكەم

نامادەيى

نەمۇنەيى تايبەت

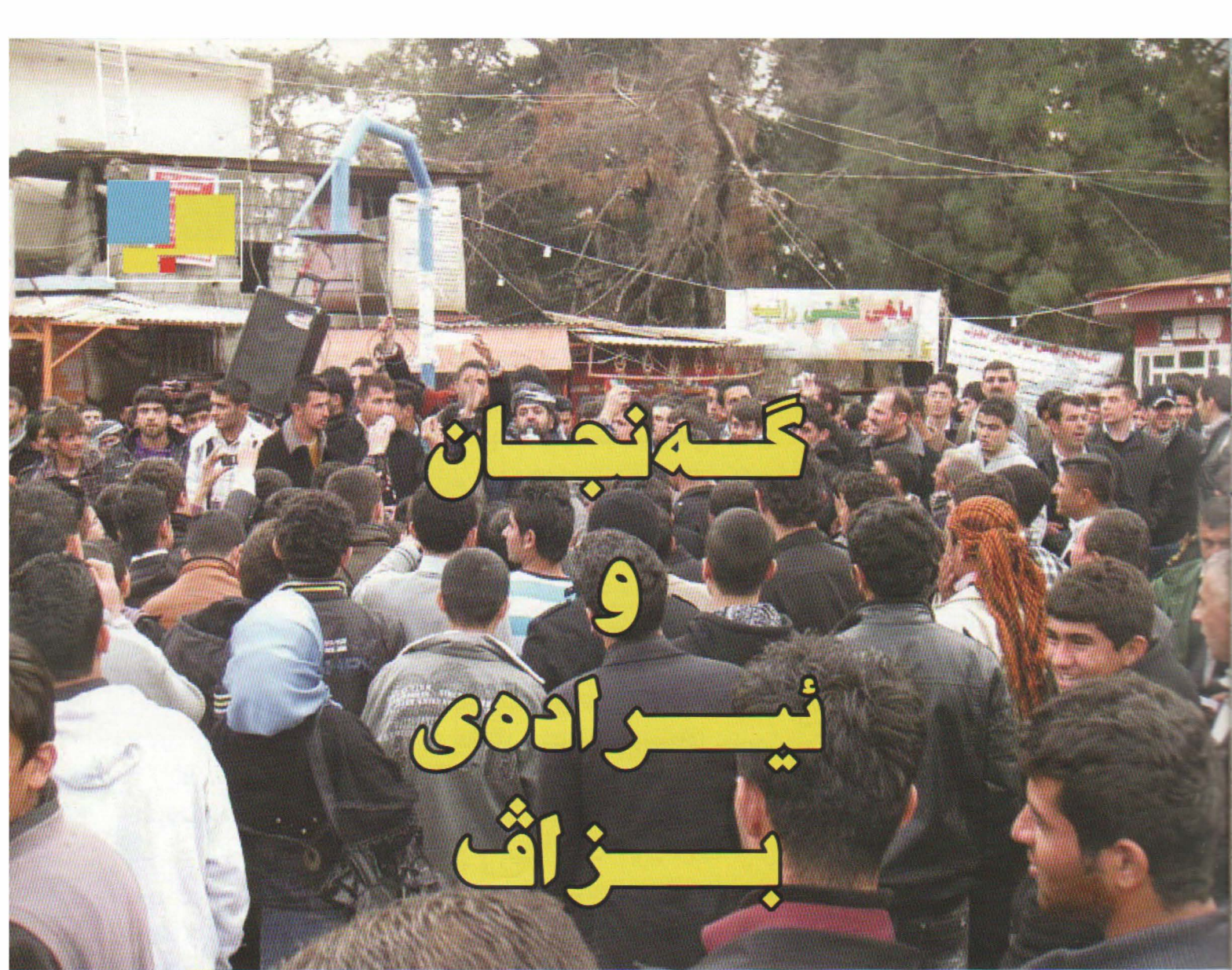
لە كوردستان

نامادەيى ژيارى نەمۇنەيى تايبەت

لە نامادەيى
ژيار ، ژوورى
كەمپىوتەرى
تايبەت ،
تاقىگەى تايبەت ،
بۇ وانهكانى فىزىيا ،
كىمىيا ، بايۆلۇجى...
گەشتى زانستى .

گەنجان ۋ ئىرادەى بزاق

نوسىنى: **ھىوا ھىسېن**

ژيان ئەوپانتايىيە كە گىشت چىن ۋ توپۇز ۋ تۈنۈك ئاست ۋ تەمەنەكان تىيادا گۈزەر دەكەن پاش ئەۋەى مانايەك دەبەخىن بەژيان ۋ پەنچەمۇرىك لەسەر لاپەرەكانىدا جى دەھىلن، بەۋاتايەكى تر ژيان برىتتىيە لەجم ۋ جۇل ۋ بزاق ۋ گەشەۋنما ۋ رەنج ۋ بەخىشىن ۋ مەملانىن ۋ كىپىركى ۋ عوروج ۋ بەرزبۈۋنەۋە بەرەۋە كەمالات ۋ بەھا بىلدەكان.

لەكتىبى (لسان العرب)ى ابن منظوردا ھاتۋە كە (أبو روية العجاج)ى تابعى لەنىۋە دىپرى قەسىدەيەكدا دەلى: (وكانت الحياة حين حيت)، زۇر بەجۈانى تىي گەشىتۋە كەژيان دوور لەۋ وتەۋ واتاۋ دەستەۋارانەى سەرەۋە ھىچ مانايەكى نايىت، لاي ئەۋ

ژيان لەۋ ساتەۋەختانەۋە دەستى پىكرد كەمروۋفەكان تىيادا پەرش ۋ بلاۋ بوون ۋ رايىتەۋ پەيوندى ۋ ھزرەكان داھاتن ۋ رىق ۋ خۇشەۋىستى ۋ ناشىنى ۋ جۈانى ۋ تورپەبوون ۋ ھىمنى ۋ تىزىيى ۋ ئىشار، گىشت ئەم بەھايانە لەخولگەى ژيان دا پىنگەى خۇيان دانا، ئەۋسا يەكەم ترپەى دلى ژىن لىيداۋ بوە دەسپىكى مروۋفايەتى. لەم بابەتەدا ھەۋل دەدەين تىشك بەخىنە سەر توپۇزىك لە كۆمەلانى خەلك كە بەبنچىنە ۋ ھىزى لەبن نەھاتۋى كۆمەلگە دادەنرۇت، ئەم توپۇزە گور ۋ تىنى جەستەى شەكەتى كۆمەلگەيە، ئەم توپۇزە خۇنى تازەۋ نال ۋ گەشە بەناۋ دەمارى كۆمەلگەدا دەسورپى ۋ رۇج ۋ ژيانىكى نۇبى ۋەبەر دىنىتەۋە، كەئەۋىش توپۇزى گەنجانە. ئىمە

كەرۋلى گەنجان بەرز دەنرخىنن لەبەر ئەم ھۇيانەى سەرەۋە چەندىن ھۇى ترە كە گرنگىرتىيان رۇجى تەخەدايە لەناۋ گەنجان ۋ رزگاربوون لەكۇت ۋ پىۋەندى حىزبايەتتىيە لەناۋ ئەم توپۇزە، دەنا پىۋەسەى چاكسازى ۋ بزاقى گۇرانكارى كۆمەلگە قۇرخ نىيە لەسەر تەنھا ئەم چىنە بەدەر لەچىنەكانى تر، چۈنكە ئەمە نەركىكى پىرۋزى گىشت تاكەكانى كۆمەلگەيە. بۇ پىناسەى گەنجانىش پىشت بەرپىكخراۋە ئىۋدەۋلەتتەيەكان دەبەستىن كە گەنج پۇلن دەكەن تەمەنى لەنپوان ۱۵—۳۵ سال يىت، لەم قۇناغە گىشت تۈنۈك جەستەى ۋ ھىزىيەكانى بەرەۋە كامىل بوون دەچىت. لەم تەمەنەدا كەمى ئەزمۈون ۋ بەھىزى عاتىفەۋ سۆزە دەروۋىيەكان ھاۋشان لەگەل جورئەت دا پالئەر ۋ ھاندەرى سەرەكىن

هيممەت بەرزى و پشوو دريژى گرنگترين سيفهتە بۆ ئارەزوو مەندان و رېبوارانى رېگاي سەرفرازى و بوزاندنەوى گەلان

لەخولگەى خۆپەرستى و خۆسالاريدا دەربازبووى و بريارت دا بيبته ئەندامىكى كاراو ئەكتيف لەكۆمەلگەداو پيامى چاكسازى بگريته ئەستوو ئەم بارە قورسە لەكۆل بگري، نەوەكو بيت بەبار بەسەر دونياو، ھەرۆكو ئەديب و بليمەت مصطفى صادق الرافعى دەلج (اذا لم تزد شيئا على الدنيا، كنت أنت زائدا على الدنيا) وحى القلم ۲/ص ۸۰.

ئىستا تەوەرئىكى گرنگ دىتە پيش كە بايەخىكى ئىجگار زۆرى ھەيە، كەئەويش بونىادى مەعريفى تاكە، يەكىك لەتايبەتمەندىيەكانى قوناغى پيش ئەم راپەرينە زانستى و مەعريفىيەى كەئىستا ناوچەكەمان و جيهانى پيدا تىدەپەرى ئەويە كەلەگەل چاو ھەلەئىتان بىنيمان كەسى پىستەكانى ئەوروپا و ئەمريكا چۆن دەسلەتتى خۆيان سەپاندوو بەسەر جيهاندا - بەتايبەت ئەم جيهانى سىيەمەى خۆيان وتەنى كە ئىمەى تىادا دەژين - لەگشت بواردەكانى (سەربازى، سياسى، ئابورى، دارايى، پيشەسازى و سەرچەم بواردەپيشكەوتەوكانى زانستى و رۆشنىبىرى يە جياجياكان). ئەمەپەرچەكردارئىكى

مەعريفەكانە. پىغەمبەران سەلامى خويان لى بيت لىرەو تىپەربوون و گوزەريان كرد و دوور لەجەنجالى ژيان ولەباروودوخ و كەشكى نارام دا بەبالى رۆح تەى ئاسمانەكانيان دەكردو پەردەكان دادەمالران و خۆرى حەقىقەت بەدەر دەكەوت.

ئىبراھىم پىغەمبەر سەلامى خوي لى بيت باشتىن نمونەى قورئانە كاتىك كەروانە تابلوى ئاسمان و سەرى سورما لە جوانى و رازاوھى ئەم تابلوى بە ئەستىرە مانگ و خۆر، پاشان بەھىدايەتى خوي مېھريان پشت ئەستور بەفیتەرى پاك و بەلگەو نىشانەى عەقلى گەيشتە ئەو مەبەستەى كەوئىل بوو بەدووى، ئەم خالە زۆر بەسانا و ساكار تەماشانەكەين، چونكە ئەمە خالى ديارى كردنى دىدو تىروانينە ھەموو گەنجىكىش ئەو جورئەتەى بۆ پەيدا نايىت بۆساتەوختانكىش بتوانىت ئاوتنە ئاسا لەبەردەم ناخ و زاتيدا بوەستىت كەمرۆف خوى دەبينىت دوور لەروويوش كاتىك كەدەمامكەكان دەكەون و پەردەكان دادەرنىن ئەوسا دەردەكەوى ئەم مرۆفە لەكوئى كۆمەلگە لەنگەرى گرتووو غەمەكانى غەمى ئوممەتەيان ھىشتا لەبازنەى نەفس و زات دا قەتيس وەستاو، گەورەھى و بەھاي مرۆفەكان لىرەدەدەردەكەوى، بۆيە قورئان دەربارەى ئىبراھىم پىغەمبەر سەلامى خوي لى بيت دەفەرموى (ان ابراهيم كان أمة لله حنيفا ولم يك من المشركين) النحل ۱۲۰

زاهيد و حەكىمى خواناس سخنون لەم بارەيەو دەلج ((من تفرس فى نفسه فعرها، صحت له الفراسة في غيره وأحكماها)) الرائق/محمد أحمد الرشيد ص ۸

۲- بەرزكردنەوى ئاستى رۆشنىبىرى:

گەنجى بەرژو خوشەويست ئىستا پاش ئەوھى كەزات و ئىرادەت ئازادكرد و

بەرەو دەربازبوون لەبازنەو پەيوەندى داب و نەرىتى كۆمەلایەتى و نۆشین لەكانياوى مەعريفە و رۆشنىبىرى ھاوچەرخ و تازەگەرى، ھەرۆھا پالئەرە بۆ بەرەنگاربوونى شەپۆلى بەرزى دەريای داھىتان و رۆچوون بە قولايىيەكانيدا بەئومىدى گەيشتن بەگەوھەرى شاراو، بەلام لەم گەشتى پشكىن و عەودال بوونەدا چەمكە راست و ھەلەكان ئاوتزان و دەست لەمەلانى يەك دەبن وئەستەمە گەنجان لىكيان بگەنەو گەر دەستگىرى يان نەكرىت و نەخرىتە سەر راستەشەقام و ھەنگاو بەھەنگاو لە زۆنى بەمىن چىنراوى فىكرى رووخىنەر و ھاوردەو نامۆ رزگار نەكرىن.

ئەم باسە ھەولیکە بەپى توانا و دەرفەت بۆ ديارى كردنى مەشخەلى رى و بنەماى پىويست وەكو ئامادەباشەك بەرلەوھى گەنجان بىنە گۆرەپانى شەردەپالى فىكرو مەملاننى شارستانى. گەنجى ھۆشيارو زىنگ لەو بنەما گرنگانەى كەپىويستە رەچاو بكرىن ئەمانەن:

۱- تىرمان و تىفكرين:

ئەمەخالى بەرپەكەوتنە بەرەو ئەو چەمكەنەى پىشتەر باسمان لىوە كردو، ئەمە وروژىنەرى عەقل و دل و گشت لەتائىفەكانى تری مرۆفە. دانىشتنەو دىالۆگە لەگەل خودى زات و تىرمانە لەناخ و رەھەندەكان بەمەبەستى گەيشتن بە ولامى پرسىارىكى زۆر كۆن و مېژووى بەدەرژايى مېژووى مرۆف كە گشت پىغەمبەران و فەيلەسوف و دانا و زانايان عەودالى بوون، كە ئەويش سى كوچكەى (خواناسين و مرۆف ناسين و ژيان ناسين). كەئەمەش لوتكەى گشت

سەلبى لىناخ گىشت رۇشنىبىران و بىرمەندانمان دروست كرد كەچۆن ھەول بىدەن شوپىن پىي ئەوروپا ھەلبىگىرن و لاسايى يان بىكەنەو، بەمەش حالەتتەك دروست بوو كە ھەمىشە خۆ بەكەم و بچوك بزىنين و بەرامبەرىش بەگەرتەر. بۇ رەوينەو ھى ئەم حالەتەش دەپى ئىمەش گىشت رەسەنايەتى و مېژووى خۇمان فەرمۇش بىكەين بەلكۇ رۇژئاوا بەپاشكۆى خۇيان قىولمان بەفرمون!

واقىيى ئىستامان ئەو راستى يە زەقە دەسەلمىتى كەتا ئەو كاتانەى پابەندبووين بەرەسەنايەتى ئىسلامى خۇمان و ستراتىژى يە زانستى يە كانمان نازاد بوون لەكۆتى فەلسەفە و مەزھەبە مادىيەكان، ئەو ساتانەى كەزانكۆ كانمان سەرچاوەكەى قورئان و شەرىعەت بوو، گزنگى خۆر بووين بۇ رەوينەو ھى شەوى تارىكى ئەوروپاي نوقم بوو لەنەفامى و نەزانى.

لېرەو زەرورەتى ستراتىژى داھاتوومان بۇ دەردەكەوئەت لەپروئەسى بونىادانەو ھى رۇشنىبىرى تاكەكان، كەدەبىت ھەول بىدەن بۇ رۇشنىبىرى يەكى گىشت گىرو ھەمەلايەن و رەسەن، نايىت بەھىچ شىوئەك خۆ نوقمى بەش گەرايەتى و جوزئىيەت بىكەين. چونكە بايەخدان بەتەنھا لايەننىكى فىكىرى بەدەر لە لايەنەكانى تر، ئەگەرچى ئەم لايەنە مەودايەكى گەورەشى لەئاسۆى فىكىر و فەلسفەشماندا داگىر كرىيەت، ھەر ون بوونە لەجوزئىيەت و زىادە رەوى دا. دەمارگىرى فىكىرىش لەم خالەو ھەسەر ئەكىشى و دەبىتە كىشەكى گەورە بۇمان.

ئىستا لەم سەردەمى جىھانگىرى و عەولەمەيدە زۆر بەناسانى دەتوانىن ئاستى رۇشنىبىرى و زانىارىمان بەرزىكەين و ئاسۆمان فراوانتر بىكەين لەرېگەى ئىنتەر ئېت و پىشكەوتنە تەكنەلۇژىيەكانى ترەو، ھەر سەرچاوەيەكى زانستىت بوئەت دەتوانى

لەزورەكەى خۆت دا بەچەند چركەيەك ئامادەى بىكەيت كەپىشتەر نەدەكراو مەحال بوو. بۇ بەرزكردنەو ھى ئاستى رۇشنىبىرى تان زۆر ھەول بىدەن و ماندوو نەبن و بزىنن سەرفرازى و خۆسەلماندىن و راست كرىنەو ھى واقىيى شىواو تەنھا لەم رېگەيەو ھە فراھەم دەبىت، پىغەمبەرىمان سەلامى خۇاي لىيىت دەفەرموى (ومن سلك طريقا يلتمس فيه علما سهل الله له طريقا الى الجنة) ھەولبىدەن لەم گەشتى زانىنەدا بەردەوام ئاسەواری باش بەجى بەئىلن و ئاسنامەى خۆ بسەلمىنن (خيارهم فى الجاهلية، خيارهم فى الاسلام اذا فقهوا) أخرجہ البخارى و مسلم

لەم ھەدىسەو ھە بۇمان دەردەكەوئەت كەچاكخوزان و چاكسازان بەنوورى مەعرفەت ئارايىش كراون. خۇاي گەورەش دەفەرموى (قل هل يستوى الذين يعلمون والذين لا يعلمون) الزمر/۹

ابن الاثير دەلى (ان الناس لا يتساون فى العلم، وانما يتساون اذا كانوا جهالا) ئەمەش ھاو كىشەيىكى بەھىرە لەجىاركەنەو ھى تواناكان دا و زۆر بەوردىش راستى يەكەى پىكاو. كەواتە دەتوانىن بەپىيى ئەم ھاو كىشەيە بلىيىن:

گەشەو بزاف ھەمىشە زانست (علم) چەقەبەستەن ھەمىشە نەزانىن (جھل)

۲- ناردو و ھىمەت (الرغبة والهمة)

ھىمەت بەرزى و پشوو درىژى گرىنگرىن سىفەتە بۇ ناردو مەندان و رېبوزانى رېنگاى سەرفرازى و بوژاندنەو ھى گەلان، ئەوانەى دەبانەو ھى ئاسەواری ھەمىشەيى و داستانى ژيان تۆمارىكەن، ئەوانەن كەئىبداغ دەكەن لەھونەرى بەدبەيتانى ئاوات و خۆزگەكاندا، ئەوانەن كەبەچاوى گەش و كراو ھە دەنوارنە لوتكە و عومەرى كورى عبدالغزىز ئاسا

ھەنگاوەكانىان پەلەتر و ماو ھەكان كورتر دەكەن، كاتتەك كەدەبىت (ان لى نفسا تواقه، تمتت الامارة فنالتها، وتمنت الخلافة فنالتها، وأنا الان أتوق للجنة وأرجو أن أنالها).

مروؤف دەبىت ئەو راستى يە باش بزانتى كە تواناكانى مەزنىن بەلام لەناخى دا شاراوبن و خەفەكراون، و دەبىت زىنگىيەت لەھونەرى دەرخستنى تواناكانى و ھەگىز خۆى بەلاواز نەيەتە بەرچاوەو ھەو شاعىر دەلى:

أتحسب أنك جرم صغير
وفيك انطوى العالم الأكبر

پىغەمبەرى نازدارىشمان سەلامى خۇاي لىيىت رېسايەكى گرىنگ و نىخ بەھامان فىر دەكات كەدەفەرموى (كل مسر لما خلق له) أخرجہ البخارى ۴۹۴۹ و مسلم ۲۶۴۷

كەواتە خۆت بناسەو قۆلى لىيى ھەلمالەو تواناكانت و ھەر خەو متمانەشت بەخۆت پتەوئەت. شوپىن پىيى (محمد الفاتح) ھەلگرو كەشتى ئاواتەكان بەوشكايى ژيان دابەو لەكەنارى دەريايى عىزەت و سەرفرازى دا دايكوتە. ئەو ھەش باش بزىنە كە ھەلگرتنى ئەم پەيامە ماندووبوون و بەرخودانى زۆرى دەوئەت و كۆسپ و تەگەردى زۆرىش چاوەرئەتە و تەنھا توئىشوى رېنگاشت ئارامى و سىنە فروانى يە.

(ئەدىسۆن) داھىنەرى ئەلىكترىك سەدان جار شكستى ھىنا تاتوانى رۈوناكى دەست بەئىننى (ھىنرى فۇرد) پىش ئەو ھى ئۆتۆمبىل داھىننىت. پىنج جار ئىفلاسى كرىوود. (كۆلۇنىل ساندروۇس) زىاتر لەھەزار جار لەلايەن چىشتخانەكانەو ھە دەركراو تا توانى بەئاوبانگىرىن خواردن لەجىھاندا داھىننىت كەئەوئەش كەنتاكى يە.

بۆيە وتراوه:

هم الأبرار تحيي

الرمما

نفة الأبرار تحيي الأمما

كهواته سهركهوتن و گهيشتن به ئامانج نرخ و فيداكارى زۆرى دهووت، دلنپاش به ئەو مەرفقانهى كه بهم كاره مهزانه ههلهدهستن زۆر كه من، بۆيه ئيمامى عهلى رهزاي خواى لى بى دهلى (لا تستوحش من قلة السالكين).

٤- كيبركى و مملانى (المنافسة والصراع):

له سوڤنگهى ((قم فأنذر)) دهه كه دهستپيڤكى ئەم قۆناعهيهو دهتوانين بيكهين به ميحوهرى گشت بزافه كان و گرته نهستوى ئهركه كان، بۆمان ئاشكرا دهبيت كه ئهركه كانمان چهنده قورسن و ئاستهنگه كان چهنده زۆرن، به تاييه تى ته گهر له سيبه رى ريساي ((وقلنا اهبطوا بعضكم لبعض عدوا)) البقرة ٣٦ برواينه هاو كيشه كان، ئەوسا به ته واوتى دهرك بهوه دهكهين كه دۆرمنه كان چهنده سه رسهخت و رقتن و رېنگرو كو سپى ئەم كاروانه و زۆر جارپش سهركهوتن بۆ وان دهبيت له مملانى بهدا، بهلام سهركهوتنى جهولهيهك نهك گشت جهوله كان.

ژيان بى ئەم مملانى به واتايه كى تهواو نابەخشيت و دهره نجامى مملانى به كهش ناسنامهى ژيانمان بۆ روون دهكاتهوه چ بهرو بهرو خووش گوزهرانى گهر چاكسازان جلهو بگرته دست، يان بهرو نه هامة تى و فهوتان گهر شه رخوازان و گهندهلان جلهو بگرته دست.

ئيمه باش دهزانين كه مروفى چاك خوازو بروادار نارهزوى به نارامى و دل هيمنى ههيه و بهدوور له گشت تيشكه كان چهزدهكات له سوچيڤكى ئەم ژيانه دا دوور

له چاوى خهلكى ئهرك و فهрман و عيباداتى نه نجام بدات، بهلام گهر بيت و ئەم مروفه گونجاوه دهست له بواره كانى ((دهسه لات، زانست، حوكمرانى)) بكيشي ته وه و ناگونجاوئك شوئنى پرېكاته وه، ئەم ناشايسته يه ژيان بهرو چ ئاقارڤيكي ترسناك دهبات! ئەم راستى به تفت و تاله له واقيعى ئەم مروفماندا بهزه قى دهبيئرت. (جريرى) زاهيد و خواناس ئەم كيشه يه مان زۆر به جوانى بۆ شى دهكاته وه كه دهر به روى زوه دهلئ ((هى الدخول فى الزحام، وتمنع سرك)) الرسالة القشيرية ٨٦.

ئەم زانايه چه ميكي ئيجابى گرنگان فير دهكات كه چۆن خو مان بهاوينه ئاپورهى ژيان و بيبين به به شيك له ديار ده كانى و له بازارو دوكانه كانى سياست و ئابورى و ئيدارهو سه رجه م بواره كانى تر حوزورمان هه بيت هاوكات له گهل بنه ماي ئيمانى و دهره نجامى فيكرى و توهره عيفه تى رۆح و، جار جارهش به پى ي پيوست به شيك له نه پى تى به كانى نه فس و دهر وون دهر خهين ته نها به مه به سستى به رودان و تاودانى رېنگا و گه ياندنى په يام كه ئهرك و زهرووره تى چاكسازى واى ده خوازيت. ئيمامى عمر رهزاي خواى لى بيت هه والى سه عدى كورى ئەبى وه قاس له عه مرى كورى مه عد كه رب ده پرسى، نه وپش وه سفى كى زۆر زيره كانه ي سه عد دهكات كه ده لاله تى فه هميكي قووله، دهلى ((أعرابى فى حبوته، نبطى فى جبوته)). واتا شه عرابى و سادو ساكاره له هه ل سو كه وت و رواله ت و ره فتارى دا، بهلام نبطى به له ئيداره و كو كرده وهى خهراج و جيبايه ت و عيماره ي سه ر زهوى دا. مه علومه كه (نبطى) به كان

دانيشتوانى دي رى نى عيراقن بهر له فتوحاتى ئيسلامى، زۆر كارامه و ليهاتو بوون و خاوه ن شارستانيه تى كى مه زن بوون له بوارى ته لار سازى دا، زۆر گرنگه بتوانين ئەم

هاوسهنگى بهى (سه عد) بپاريزين له نيوان رواله ت و جه وه مه زماندا. هه ر له م بار به شه وه بپرمه ندى گه وه رى ئيسلامى ماموستا محمد أحمد الراشد له كتيبي (بوارق العراق) دا ده لئ ((ونحن أصحاب المحراب والجهاد والزكاة والعزة والأمل والكرم والشجاعة والحلم، وعلينا أن نشق بأنفسنا وأن نبادر الى احتلال الصدارة فى هذه الحياة بشعور الاستعلاء الايمانى)).

(توينبى) كه به كيكه له گه وه ره فهيله سو فه كانى مي ژوو و خاوه نى بپردوزهى له دايك بوونى شارستانيه ته كانه، بپردوزه يه كى داهيئا به ناوى (التحدى والاستجابة)) له دوو توئى كتيبه به ناو بانگه كه ي (دراسه للتأريخ) دا كه دوانزه به رگى گه وه ريه، ده لئ (هيج شارستانيه تيك به پى ناماده كرنى ژينگه يه كى گونجاو به مه به سستى به رهنگار بوونه ودى گه ليك نايه ته دى، ته نها ئەو ساتانه ي كه گه لان ناماده باشى به رهنگار بوونه ويان هه يه ژياره كان رووناكى ده بينن، دنا به ناو بوونى سبلمه تى كه مينه ي داهيئا ره عبقرية الاقليه المبدعة- شارستانيه ته كان هه رده س ده بينن و دهر ووخين)).

له مانه وه بۆمان دهر ده كه وبت كه رۆحى به رهنگار بوونه وه مملانى ي فيكرى زهرووره تى كى حه تمي به له پينا و گه راندنه ودى حه ق و وه لانانى گهنده لئ و ئاراسته كرنى ژيان بهرو به خته وه رى و له رېنگاى پاراستنى سنورى نازادى گشت تاكه كان و ده ست دي ژنه كرده سه مافى كه سانى تر، به م شيويه ده توانين كو مه لگه يه كى ئاسوده به دى به ينين و بيبين به و ئوممه ته ي كه خواى گه وه ره دهر به ريان ده فه رموى ((كنتم خير أمة أخرجت للناس تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنكر وتؤمنون بالله)).

چۈن متمانە بە خۇبۇون دروست دەكەين؟

وهر كېرانی: كیفی شاکر صابر

متمانە بە خۇبۇون دەسكەوت و پېشقە چۈنەو ھەول و ماندوبوونی دھوی چونكە متمانە بە خۇبۇون خۇرسك نیەو له گەل له دایك بوونی مروفت نایەتە بوون، ئەو كەسانەش كە تۆ دیماناسی و خاوەنی كەسایەتیەکی بەهیزو دورور له دلە راوکی و متمانە بە خۇبۇون، ھەرگیز نایان بیئیت بە شېوہیەکی گرانو ئالۆز له ھەلسو كەوتو مامەلەپاندا لەھەر كاتو جیگایە كدا، ئەوانە كەسانیکن متمانەیان بە خودی خۇیان بە دەست ھیناوە.

لەناو بردنی متمانە بە خۇبۇون

مەبەست لە بیئیمانەیی یان سړینەوہی رۆحی متمانە بە خۇ بوون چیه؟ ئیمە زۆر جار لە كەسانی دھورویەرماتەوہ گوئیستی ئەو وشەییە دەیین، كە بیئواناوە دەستەوسانن، یان متمانەیان بە خودی خۇیان نییە؟..! متمانە بە خۇنەبوون زنجیریەکی پەيوستەو یەکیان ئەویتر بەدوای خۇیدا دەھینی، سەرەتا بەم شێوہ دەست پیدەكات.

یەكەم: متمانە بە خۇنەبوون..

دووەم: باوهربوون بەوہی كە خەلكانی تر لاوازی و كەم و كورپەكانت دەبینن.. ئەمەش خالی سێیم بەدوای خۇیدا دەھینی.

سێ یەم: دروست بوونی دلەراوکی و ئالۆزی، بەھوی ئەو روانیە ھەلەمەیی كە (پیت وایە ھەمووكەس لاوازی و كەم و كورپەكانت دەبینن) بەجۆرێك ئەمە وا دەكات ھەندێك رەفتارو ھەلسوكەوتی لاواز له تۆ بیئیرت.. ھەرەك باوہ ئەم شتوازەت ناییتە ھۆی مردنی كەسایەتیت.. بەلكو سەر دەكیشی بۆ..

چوارەم: ھەست كردن بەشەرمەندی.. ئەم جۆرە لە ھەست كردن جارێكی تر

دەتگەر ئینتەوہ خالی سەرەتا وەك ئەوہی یەك ھەنگاوەنە چوپیە پېش.. ئائەمەییە لە دەست دانی متمانە بە خۇ بوون و بەھوی ھەستكردنیكی لەم جۆرەوہ كە بە بچوكی و نەرتنی بروانیتە ھیز و تواناكانی خۆت، سەرپای ژیان تێك دەشكینی.. ئیدی تۆی ئازیز بریار نادە لە بەرامبەر نەفسی خۆت ھەلۆست وەر بگری و مەردانە لە بەرامبەر ئەو ھەست و بیكردنەوہ ھەلەو نادروستانە خۇراگری، چونكە گەر وانەكە ی ئەوا ئەم ھەستە لارە وەك مردنیكی لەسەر خۇ بۆ ھیزو توانا پالئەرە نەرتشیەكانی ژیان تیتە نەژمار؟

خۆئە گەر بریاری خۇراگریشت دا بەم ھەنگاوانە دەست پېنكە..

دیاری كردنی سەرچاوەی كیشە:

دەبی سەرچاوەی سەرەكی دروست بوونی ئەم ھەستە ناتەندروستە لە كوئوہ بیئ؟ ئایا توش بوونم بەروداوەك لە سەردەمی مندالیما وەكو شەرمەزار كردن و گالئە پیکردن یان بەراورد كردن بە كەسانی لە من بالاتر بۆتە ھۆكار بۆ ئەم ھەستە لاوازم؟ ئایا ھۆكار ئەویە كە من شكستم ھیناوە لە شتیكدا بۆ نمونە وەك شكستم لە خویندن؟ یاخود ھۆكار ئەویە یەكێك لە مامۆستاكانم یان لەكاتی كار كردندا لەلایەن خاوەن كارەكەمەوہ بەبەر چاوی ھاویۆل یان برادەرەكانمەوہ رەخنەیی توندم لینگراوہ یان ھەستم بریندار كراوہ تەریقێ كردومەوہ؟ ئایا خزم و كەس و برادرانم رۆلیان ھەییە لە زیاد كردنی خەم و ھەست كردنم بە ئازار؟ ئایا ئەم كاریگەرەیی ئەوان تانیستاش ھەر بەردەوامە؟؟.. ھەولبە ئەم پرسیارانەو زۆر پرسیارێ تر لە نەفسی خۆت بكە و بگە بە ئەنجام.. راست گۆبە لە گەل خۆت... لە ھەولێ ئەوہدا مەبە ھەلەیی خۆت بخەیتە ئەستۆی كەسانی تر، تاوہكو بگەیی

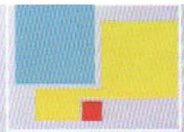
بەسەرەدوای راستەقینەیی كیشەكانت بۆ ئەوہی چارەسەری ریشەییان بۆ بدۆزیتەوہ، ھەول بەدە بیروكەكانت رێك بخەو قەلەم و كاغەزێك بیئەو ھەموو ئەو شتانە بنوسە كە بە بۆچوونی خۆت بەشداریان ھەییە لە دروست كردنی ئەم ھەستی بێ متمانەیی بە خۇ بوونەت، بگەرئ بەشێن ھۆكارە سەرەكی و لاوەكیەكان كە بوونەتە ھۆی كەلەكە بونی ئەم گرتەروخینەرە.

گەران بەدوای چارەسەر:

دوای ئەوہی توانیت سەرچاوەی كیشەكەت بدۆزیتەوہ، ئینجا دەست بكە بە گەران بەدوای چارەسەر.. تەنہا بە دەستنیشان كردنی كیشەكە، دەرگاكانی چارەسەر دەخزێنە روو... لە شوئینیكی ئارام دابنیشەو لە گەل نەفسی خۆت بكەوہ گفتوگۆ، ھەول بەدە بیروكەكانت پەرت نەبیئ و رێکیان بخە... چ شتیك دەمگەییەت بەوہی كەبتوانم زالبم بەسەر ئەو مەترسیەو متمانە بوون بە نەفسی خۆم بگێرمەوہ؟ ئە گەر ھاتوو خزمات یان ھاوڕێكانت لایەنیك یان ھۆكاری سەرەكی بوون بۆ لەدەستدانی متمانە بە خۇبوونت، ھەول بەدە ھەست و نەستت ئارام بیئ و بیئ لە تۆلە مەكەوہ، نەك لەبەر ئەوہی كە ناتوانی بەلكو ئەم كارە سودنیكی نیە بۆ چارەسەری گرتەكەت، بەلكو دەبیئ بەبەشیكی تر لە كیشەكەت و ئاسۆی چارەسەر و رزگار بوونت لەم بێ متمانەییە دورتر دەبیئەوہ قەناعەت بەخۆت بیئەو بەردەوام ئەم وتانە بكە بەدروشمی ژیان، بلی مافی خۆمە متمانەیی زۆر بەرزم بەخۆم و ھیزوتواناكانم ھەبیئ. مافی خۆمە لەم لایەنە نەرتشیەیی ژیانم رزگارم بیئ. دەبیئ سەرەكوم بەسەر گرتەكانم.

سەرچاوە: www.moudir.com

پىكىخستى كات

نا: زيار

پىكىخستى كاتژمىرنىك لى كات، كارى دەتوانىن سوديان لى بىينىن. رۇژنىكمان بۇ دەگەر ئىنتىتەو.

چۇن دەتوانىن كاتە كانمان رىكبىخەين؟

پىكىخستى كات پىوستى بە پلان دانان ھەيە، پىوستە ئەو راستىھىش بزانىن كە ھەمىشە كاتمان ھەيە بۇ رىكبىخستى كات، ئەگەر ئەتوانىن رۇژانە كاتە كانمان رىكبىخەين ئەو لانى كەم پىوستە ھەفتەى جارنىك بەكارەكانى رابردومان دابچىنەو پلان و كارى داھاتوو دابنىين. دەتوانىت ئەم ھەنگاوانەى خواروۋە بىئىت بۇ رىكبىخستى كات.

۱-لىستىك دروست بىكە بەو كارانەى كە دەتەوئىت ئەنجامى بەدەيت.

۲-ئەو كارانەى گرىنگىرن لى پىشتىر دايان بىنى، ئەو كارانەش كە لىيەك نىزىكن لى تەك يەكىان دابنى.

۳-ئەگەرى ئەوۋە دابنى ھەر كارنىكت نەكرد، جىگرەۋەى ھەيىت، تاۋەكوكات لى بە فىرۇ نەچىت.

۴-ئەگەرى مىوان، نەخۇشى، تازىە، لى پلانەكانت دابنى.

۵-ئەو كاتە بقۇزەۋە، كە بىكارىت ۋەك گوىگرىتن لى ھەۋالەكان، لى ناۋ ئوتومىيل دا، خويئندەۋەى رۇژنامە لى كاتى چاۋەرۋانىدا....

۶-ھەموو رۇژنىك كاتىك تەرخان بىكە، بۇ گەشە پىدانى خۆت.

۷-ھەۋلىدە كاتژمىرى بايلۇژى پەيرەو بىكە بەۋەى رۇژانە لى كاتىكى دىارى كراۋ نان بخۆيت، لى خەۋ ھەلىست....

ئەمانە ھەموو ماناى ئەۋە نىيە ئىمە ۋەك كاتژمىر كار بىكەين، بەلكو دەيىت دەرفەت بۇ، چىژ ۋەرگرتن، سەردان، گەشت و گوزار بىئىنتىتەۋە.

كىن ئەۋانەى كاتى خۇيان رىك دەخەن:

بىنگومان كەسىك نىيە بلىت من نامەۋى كاتى خۇم رىك بىخەم، لى گەل ئەۋەشدا كەمن ژمارەى ئەو كەسانەى كە دەتوان كاتەكانىان رىك بىخەن، كەسانىكىش ھەن ئەۋەندە گرىنگى بە رىكبىخستى كات نادەن، ئەگەر ئامانجىك لى ژيان نەبوۋ ئەۋا مەرۇف ھەۋلى رىكبىخستى كات نادات، بەلكو لى دەگەر ئىت ۋەناۋ فەۋزادا جىنى دەھىلىت، بوۋنى ئامانج ودىارىكردنى ئامانج دوۋ فاكىتەرى گرىنگى رىكبىخستى كات، ئىگەر مەرۇف سەركەۋتوۋبوۋلە رىكبىخستى كات، واتە سەركەۋتوۋ بوۋە لى رىكبىخستى ژيان، پىچەۋانەكەشى ھەر دروستە.

نايا مەرۇف كات دەكوژىت، يان كات مەرۇف دەكوژىت؟

زۇر كەس ھەن دەللىن كاتمان نىيە بۇ ئەنجامدانى زۇر شتى گرىنگ لى ژيانماندا، باۋا دابنىين رۇژانە لى مەل بۇ شوئىنى كاركردن برىتىيە لى [۲۰] خولەك رىكردن ئەگەر پىنج رۇژلە ھەفتەيەك يىت ئەۋە دەكاتە [۱۰۰] خولەك لى پىنج رۇژو [۸] كاتژمىر لى سالىكدا ئەمە ھەموو كاتە لى ژيانمان دەروات، ئەگەر ئەۋ كاتە لى ناۋ ئوتومىيل بوين دەتوانىن گوىگرىن بۇ بەرنامەيەكى سود بەخش، ئەگەر لى ناۋ پاس يان تەكسى بوين، دەتوانىن كىتتىك بخويئىنەۋە، بەم شىۋەش زۇر كات ھەن كە بە فىرۇ دەرۇن، لى كاتىكدا ئىمە

ئەمەرۇ مەرۇف لى ھەموو رۇژگارنىك زىاتىر شىۋازەكانى ئاسانكارى فەراھەم كردوۋە، ئەۋ رىنگايەى جاران بەمانگىك دەتبرى، ئەمەرۇكە بە كاتژمىرى دەبىرى، ئەۋ ھەۋالەى بە ھەفتەيەك پىت دەگەشىت، ئىستا بە چەند چىركەيەك دەگاتە لات، ئەۋ كارانەى بە مانگىك رىكت نەدەخستىن، ئەمەرۇكە بە رۇژنىك رىكبىان دەخەيت، ئەمانە ھەموو دەرنجامى ئەۋ تەكنەلۇجىيەن، تا ئەۋ رادەيەى بىرمەندىك لى ۋتە بەناۋ بانگەكەيدا دەللىت [جىهان بۇتە گوندىكى بىچوك] لى گەل ھەمو ئەمانەشدا ئىمە ھەست دەكەين كات بەشمان ناكات! ھەست دەكەين تىكەلاۋيەك لى كات ھەيە جاران كاتەكان بەشى خىزانو سەردانو خويئندەۋە ۋتەلە فىزىۋنو... ھتد دەكرد، ئىستا كاتەكان بەشى ناگابوون لى تەندروستى خۇمان ناكات! خۇمان مانىو دەكەين، خەۋ لى خۇمان ھەرام دەكەين، كە ھەر ناگەينە ئەۋ رادەيەى ھەست بىكەين كاتى تەۋاۋ مان بۇ ھەموو شتىك ھەيە! لى راستىدا تىگەيشتى ئىمە بۇ كات زۇر ھەلەيە، ھەرۋەك تىگەيشتى ئەۋ دارتاشەيە، كەۋا رۇژانە بە تەۋرەكەى داربرى دەكرد، بەلام بە تىپەر بوۋنى كات تەۋرەكەى كوول بوۋ، بۇيە كاتىكى زىاتىرى دەۋىست بۇ داربرىن، كاتىك يەكىك پىي گوت، ئەگر تەۋرەكەت تىژ بىكەيتەۋە، زووتر دارەكان دەبرىت، ئەۋ لى ۋەلامدا پىي گوت من خەرىكى دار برىنم، كاتم نىيە بۇ ئەمە!

لەم چىرۇكەدا بۇمان دەردەكەۋىت ئىمە كاتىكى زۇرمان ھەيە، بەلام نازانىن چۇنى رىك بىخەين، دەيىت ئەۋە بزانىن كەۋا

چەندىتى و چۈنپەتى خۇراک

د. برهان نەھەد بالەكى / دكتورا
كىمىيى زىيانى

لە رۇژگارنى ئىستادا چەند ووشەيەك ھەن كە زۇرچار بەرگوى دەكەن وەك جۇر Quality وە چەند (بر) Quantity كە بۇ تەواوى شتەكان دەتواندەرت بەكار بەيتندەرت. لە بابەتى خوراك و تەندروستىش ئەم دوو زاراوانە بە واتا جى بەجى كەرنەكەى (پراكتىكى) كاريگەرى زۇرى دەيت لە سەرگەشە Growth و تەندروستى Health لەش.

جۇرى خۇراک Quality of nutrients: واتە تۆ چەند

جۇرى خواردن (لە دانەوئەلە و سەوزە و و ميوە و گوشت و شير و بەرھەمەكانى و خواردنەوەكان) لە رۇژىكدا (۲۴) كاترمير) دەخويت وە جۇرى ئەم خۇراكانە گەشە و تەندروستىت ديارى دەكەن. ئەگەر كەسپك لە ماوئەيەكى درىژ

گورانكارى نەكات لە جۇرەكانى خۇراكى ئەوا يىنگومان ھەرچەندىك بخوات توشى بەد خۇراكى دەيت، كەوابو بەدخۇراكى بە واتاىى نەخواردنى خۇراک نايەت بەلكو و برىتپە لە نەگۇرنى جۇرى خۇراک بۇ ماوئەيەكى درىژ، ئەممەش لەبەر ئەوئەيەك جۇرى خواردن تەواوى پىكھاتە سەرەكپەكانى خۇراک بۇ زىندە چالاكپەكانى Metabolism لەش دەستەبەر ناكات و دەيتتە ھۆيى كەم بوونى بەشپك لە پىكھاتە و كانزاكان لە لەش بەمەش مروف توشى نەخۇشى و نا

تەندوستى دەيت. Quantity of خۇراک برى

nutrients: دەكاتە برى ئەو خۇراكەى لە ژەمىك يان لە رۇژىكدا (۲۴) كاترمير) دەخورىت لە لايمەن كەسپكەو، يىنگومان ئەم برە زۇر ھۇكار كارى تى دەكەن وەك تەمەن، كىشى لەش، ئاو و ھەوا، جۇرى كاركردن. ئەوئەي لىرە مەبەستمانە كەسپكى پىنگەيشتويان سەروى تەمەنى ۳۰ سال كە كارى نوسىنگەى و فەرمانبەرى نوسىنگەى ئەنجام دەدات كە زۇر پىئوستە بر يىكى

دەيتتەو، بۇيە دەيتتە بزانيەت كە گەدە مالى نەخۇشپەكانە وە زۇربەى نەخۇشپەكانە رى ي گەدە و برى خۇراک و جۇرى خۇراكەو توشى ئادەمىزاد دەيتتە.

لە گشت بوارەكاندا جەخت لە جۇرىتەى كالاكان و خۇراكەكان دەكرىت و كۇنتروول دەكرىن پىيى دەلئىن كۇنتروولى جۇرى Quality control توش دەيت لە خالى سنورىت (واتە لە دەست و دەمت و ئارەزوت) ئەم كۇنتروولە ئەنجام بەدەيت، پىش پاروو خستتە ناو دەم و قوت دانى تەواوى پشكىنىنى بۇ بكەيت و بزانيەت ئايا بەراستى برسپتە و پىوستت بە خۇراكە؟ يان خواردنك ھەيە و دەتەوئەت بىخويت؟ ئايا خواردنەكەت پاك و تەندروستە؟ ھەول بەدن خۇراكەكانتتان بە تام و چىژى خۇيان بخون نەك بە شەكر و خوئى زۇر كە زۇربەى كەس ئەم كارەدەكەن.

و بەشتىن ئامير و كەرستە بۇ ئەم پشكىنىانە برىتپە لە شارەزا بوون لە پىكھاتەى خۇراكەكان و بەھا و برى وزە لە خۇراكەكان و پىوستى لەش بە پىكھاتە خۇراكە سەرەكپەكان.

زۇرى زىان بە رىك خستنى خۇراک شادى و خۇشى تىدايە وە بە ئاسودەى سەردەئىتتەو و كۇچ دەكەيت بەلام بە جى بەجى كەرنى ئارەزو وە ھەزت و دانەنانى كۇنتروول ژيانىكى پر بۇنى ناخۇشى دەم و ددان و ئىشى گەدە و غازاتى سك و تورەبوونى قۇلۇن وە ھەرۇھا كەوتنىكى درىژخايەن لەسەر جىگە و مردىكى پر ئازار.

بۇ خۇشگوزەرانىت و ئاسودەبوونى لەشت برىكى كەمى خۇراک و جۇرى و چونە ناو خوئىن ئەوسا كاتەكە چەندجارە زۇرى خۇراک ھەلبىزەرە

خواردنى تەندروست

د. سليم سفيد

تەندروستى
ژيان ت وابەستەى
جۆر شىۋەى
خواردنە كە تە ،
پاشە رۇژ تە و
داھاتوتە ، بۇيە
زۆر گرنگە مروف
خواردنە كەى بە

۳. ھەۋلدە ھەردەم خواردن بەساردى
بخۆ ، بەتايبەتى چا .
۴. لەداۋەت و داۋەتكارى ستايلى
خواردنى خۆت تىك مەدە .
۵. لەكاتى خواردن تەلەفۇيۇنە كەت
دابخە و سەيرى مەكە .
۶. ناو كەم بخۆرەۋە لەكاتى
خواردن .
۷. لە جياتى ئەو ستايلى باۋە
لەناو خەلكى ، شىۋاز و ستايلى خواردنت
بگۆرە بەم شىۋەيەى خوارەۋە ، با ھەردەم
خواردنە كەت بە پىۋانەى قاپىك يىت .
- رۇژانە لە جياتى ۳ ژەم خواردنە كەت
دابەشى ۶ جەم بكە ، ۳ ژەمى سەركى
و ۳ ژەمى لاۋەكى .
۸. ياساى رۇژى پىنچ جار بە كىنە :
رۇژى پىنچ جار سەۋزەۋمىۋە بخۆ .
رۇژى لەھەر پىنچ جۆر خواردن
بخۆ : كەئەمانەن .
- شیرەمەنى ، كاربۇھىدرات ، پروتەين و
چەۋرى ، سەۋزە و مېۋە .
۹. داۋى نانخواردن بۇ ماۋەى ۱۵-
۳۰ خولەك رابكشى .
۱۰. خواردنى چەۋرى و شىرىنى و
سوړى كەم بكەۋە .

- گويۇرى نوپىن زانىارى و رىنامىي
تەندروستى يىت ، ھەمو مەرجه كانى
خواردنى تەندروستى تيا يىت .
ھەمو مروفىك پىۋىستە گرنگىە كى
زۆر بە خواردنى بدات و رەچاۋى ھەمو
رىنامىيە تەندروستىە كان بكات ، چونكە
خواردن دەپت ھەردەم ھەمەجۆر و كەم
يىت نەك زۆر و سنوردار يىت بۇ چەند
جۆرىك .
- بەلام سىستەمى خواردنى تەندروست
دەپت ھەر لەمنداۋە بەرنامەى
تايبەتى بۇ داپرۇژى و ھەمو
لايەنە كانى رەچاۋ بكرىت بۇ ئەۋەى
ئەو مندالە بەشىۋەيە كى تەندروست و
ئاسايى گەشە بكات و لە داھاتوشدا
مروفىكى تەندروستى لى دەرىچىت ،
ھەرۋەھا لەپاشە رۇژىشدا بتوانى
خىزانىكى تەندروست دروست بكات .
- لە ولاتانى پىشكەوتوبەتايبەت
سوید زۆر گرنگى بە خواردن دەدەن و
بەتايبەتى مندال ھەمو زانىارىە كى
دەربارى تەندروستى و خواردنى
تەندروست فيز دەكرىن .
بەم شىۋەيەى خوارەۋەيە :
۱. كەم بخۆ .
۲. خواردن لەسەر خۆ بخۆ .

دايكم پەروەردەى كردم

دايكم بەم شىۋە پەروەردەى كردم
پىي راگەياندم كە نەۋەى كوردم
دوو رىنگە بۇ من سەرفرازيە
ھەتاكو مردن جىي شانازيە
يەكەم لە رىنگاى خودا دانەپرېم
ھەتا ئەو رۇژى لە ناو گۆر نەپرېم
لەو رىنگە راستەى كە ئەو دايئاۋە
پاريزەرى بەم تا ھىزم ماۋە
دوومەن رۇلەى ئەم نىشتىمانەم
كە لە پىشترەلەم دل و گيانەم
ئەيى تا ئەمرم پاريزەرى بەم
قوربانى بۇ بدەم خەم لا بەرى بەم
قوربانى دانىش بە چەند شىۋازە
ئەنجامى بدەم بەيى ئەندازە
بە پلەى يەكەم خويندەۋارىە
كە نىشاندەرى رىي رىزگارە
چونكە لە ژيان تەنيا خويندەنە
ھەر ئەو پىناسەى ھوشيارى منە
نىتر پىشكەوتن بە دەست دەھىنم
تەۋقى نەزانى و دىلى ئەشكىنم
نايەلم چىتر بچەۋسىمەۋە
لە ناسنامەى خۆم بكوژئەۋە
رۋبەروى زولم و ستم ئەۋەستم
بۇ نا يەكسانى ژيان بەرەستم
ئەگەر نەزان و نە خويندەۋار بەم
ئەيى بۇ خەلكى لە رۇژ بىنگار بەم
رەنج و ھىلاكىم خەلكى تر بىخوات
من برسى و ئەۋىش سكى تىر بكات
كە ۋابو تا سەر ئەيى بخونم
داۋى دايكى خۆم بەجىدەھىنم
ئەمە پەروەردەى دايكى شىرىنم
رىنگاى رىزگارى بۇ ھەردوۋ ژىنم

بەرزان بەرزنجى

قوتابى لە نامادەيى زيارى نونەيى

دەروازە يەك بۇ تەندروستى گەنجان

(بەش يەكەم)

د. شىرزادەلى / دكتورا لە
پزىشكى كۆمەل

گەنج كىيە؟

ليژەدا پيش ئەۋدى بچمە ناۋ باسەكەم بە پئويستى دەزانم پىناسەسەيەكى زانستيانەي گەنجان بەكەم. بە گويزەي پىناسەي رىنكخراۋى تەندروستى جيهانى (ھەرزەكار بەۋ چينەي لە نيوان تەمەنى ۱۰-۱۹ سالى دەگوتريت) ۋە (گەنجيش لە نيوان ۱۵-۲۴ سالى)، جا ئەگەر بمانەۋيت پئويستى تەندروستىەكانى ئەۋ دوو چينەۋ چۆنيەتى دەستەبەر كردنيان باس بەكەين ئەۋا باشترە بلىين: (گەنج بەۋ چينە دەگوتريت لە نيوان تەمەنى ۱۰-۲۴ سالى بەھەردوو رەگەزى نىرو مى).

گەنج: قۇناغى گەشەۋ گۇران

گەنجى بە قۇناغىك لە قۇناغەكانى ژيان دادەنريت كە تيايدا تىيىنى چەندەھا گۇرانكارى لە لەش و ناستى بىركنەۋەۋو فيروون و دەروون و ناستى كۆمەلايەتى و خۇي دەكات و بەمەش تىپروانىنى بۇ خۇيو بۇ دەرووبەرىشى دەگوتريت، گرنگترين ئەۋ گۇرانكارىانەش برىتتين لەمانەي خوارەۋە:

۱. گۇرانكارى لە لەش:

لەۋانەيە يەكك لە گۇرانكارىە ھەر ديارەكان برىتتيە لە گۇرانكارى لەش، ئەم گۇرانكارىانەش بە گەۋرەبوون و

دريژبوونى لەشى دەست پىدەكات و ئەندامى زاۋزى گەۋرە دەيىت و توانى زاۋزى زياد دەكات، تەننەت رىژەي گەشە لەۋ قۇناغەدا (جگە لە كۆرپەلە لە سكى دايكى) بە خىراترين قۇناغى گەشە دادەنري لە ژيانى مرۇفدا، ئەم قۇناغەش جۇرە نا نارامىەك لا گەنج دروست دەكات.

۲. گۇرانكارى لە ناستى عەقتى و بىركنەۋە:

ناستى بىركنەۋەۋو لىكدانەۋە لاي گەنجان زۆر بە خىرايى زياد دەكات لە گەل كاردانەۋەي ئەۋ كارانەي ئەنجامى دەكات، ئەۋ گەشەيش يارمەتتەكى واي لىدەكات زۆرترين زانىارى كۆبكاتەۋەۋو بەبەردەۋامى كارامەيى نوئ بە دەست بەيىت تا بتوانيت برپارو ھەلۋىستى خۇي لە ژيانى رۇژانەي بدات.

۳. گۇرانكارى لە ناستى دەروونى و سىكىسى:

زۆربەي گۇرانە دەروونىەكان لەم قۇناغەدا بەشىۋەيەكى راستەوخۇ يان ناراستەوخۇ پەيۋەستە بە گۇرانكارىەكانى لەش، لەبەر ئەۋەي ئەۋ گۇرانكارىانەي لەشى بە نامۇ دەزانيت و ماۋەيەكى دەۋيت تا بتوانيت خۇي بگونجىتت لە گەل ئەۋ گۇرانكارىانە. ليژەدا بىر لەۋ گۇرانكارىانەي لەشى دەكاتەۋە تا بتوانيت

تتيان بگات.

۴. گۇرانكارى لە پەيۋەندى كۆمەلايەتى:

پەيۋەندىە كۆمەلايەتتەكان لە تەمەنى گەنجان تايبەتەندىەكى بە خۇدە دەيىتت، بە ھۇي فراۋان بوونى بازنەي پەيۋەندىەكان لە خىزانەۋە بۇ ھاۋرى لە ھەمان تەمەن يان لە تەمەنى گەۋرەترىش. بۇيە ھاۋرى لەۋ قۇناغەدا رۇلىكى يەكجار كارىگەرى دەيىت لە ژيانى گەنج، چەنكە ھەز بە ئىنتىما بۇ كۆمەل دەكات بەھۇي ئەۋا نارامىەي دووچارى بوئەۋە بەھۇي گۇرانكارىەكانى لەشى. بەمەش گەنج ھەز لە سەربەستى و نازادى دەكات و دايك و باوكيش نايانەۋيت يىتاگا بن لە مندالەكەيان، بۇيە ليژەدا جۇرە بەربەرەكانىيەك لە گەل ئەندامانى خىزانەكەي دروست دەيىت.

بۆچی گرنگی دان به تەندروستی گەنجان؟

• به گوێرهی نامارهكان، ژماره‌ی سه‌رتاسه‌ری دونیادا ده‌گاتی نزیکه‌ی ۱,۸ ملیار، له‌وانه ۸۵٪ یان له‌ وولاته تازه‌پینگه‌یشتوه‌كانن. له‌ عێراقیش ژماره‌یان له‌ ساڵی ۲۰۰۸ گه‌یشته‌ نزیکه‌ی ۱,۶ ملیۆن و له‌ ۲۰٪ی ژماره‌ی دانیشتوان پێك ده‌هێنن و چاوه‌ڕوانیش ده‌كرێت ژماره‌كه‌ بگاته ۷,۵ ملیۆن له‌ ساڵی ۲۰۱۵.

• سه‌بارته‌ به‌ په‌روه‌رده‌، پروپیۆده‌كان ده‌یسه‌لمێنن كه‌ ۶,۲٪ی ئه‌و گه‌نجان‌ه‌ی ته‌مه‌نیان له‌ نیوان ۱۰-۳۰ ساڵه‌ له‌ عێراق نه‌خوێندوه‌وان یان نه‌چوونه‌ته‌ قوتابخانه‌، وه‌ له‌ به‌رامبهر ئه‌وه‌وه‌ ته‌نها ۴۱,۸٪ی ئه‌و گه‌نجان‌ه‌ی ته‌مه‌نیان له‌ نیوان ۱۵-۲۴ ساڵن چونه‌ته‌ خوێندن له‌ ساڵی ۲۰۰۹، وه‌زۆر به‌شیان كورن.

• ده‌ریاره‌ی كاركردنیش، ناماره‌كانی پروپیۆی نیشتمانی عێراق ده‌ریان خستوه‌ كه‌ له‌ ساڵی ۲۰۰۹، ژماره‌ی ئه‌و گه‌نجان‌ه‌ی كار ده‌كهن و ته‌مه‌نیان له‌ نیوان ۱۰-۳۰ ساڵه‌ بریتین له‌ ۲۳,۳٪ و له‌ نیوان ۲۵-۳۰ ساڵیش ۴۶,۳٪ به‌.

• سه‌بارته‌ به‌ لایه‌نی تەندروستییش: هه‌مان ده‌زگا ناماری نیشتمانی ده‌ری خستوه‌ كه‌ له‌ گه‌ل ئه‌وه‌ی ۷۲,۶٪ی گه‌نجان زانیاریان هه‌یه‌ له‌ سه‌ر نه‌خۆشی ئه‌یدز، به‌لام ۸۳,۷ یان وا تیگه‌یشتون كه‌ نه‌خۆشه‌كانی ئه‌یدز ده‌یته‌ جیا بكرێنه‌وه‌، ۸۱,۱٪ی گه‌نجان‌ی كچ زانیاریان هه‌یه‌ له‌ سه‌ر هۆكاره‌كانی رێكخستنی خێزان به‌لام ته‌نها ۳۳,۹٪ یان به‌كاریان ده‌هێنن. زیاتر له‌ نیوه‌ی گه‌نجان (۶۰,۵٪) كچان و (۵۱,۱٪ی كورپان) زانیاریان ده‌ریاره‌ی تەندروستی مندالبوون

(زاوژی كردن) هه‌یه‌، به‌لام رێژیه‌كه‌ی زۆر كه‌میان (۳۵,۶٪) له‌ كچان و (۳۱,۱٪) له‌ كورپان ده‌زانن كه‌ خوازیینی له‌ نیوان خزمان كاریكهری تەندروستی خراپی لێده‌كه‌وته‌وه‌.

ئهو زانیاریانه‌ی سه‌روه‌وه‌ له‌وانه‌یه‌ پێوستی گرنگی دان به‌ تەندروستی گه‌نجان روون بكاته‌وه‌و به‌ یه‌كێك له‌ گرنگیه‌كانی به‌ره‌و پێش چوونی تەندروستی كۆمه‌ڵ دابنرێت.

ئهو هۆكارانه‌ی كار له‌ تەندروستی گه‌نجان ده‌كهن:

هه‌ر هه‌ولدانێك بۆ دیاركردن وه‌یان چاره‌سه‌ركردنی ئه‌و گێرو گه‌رفته‌ تەندروستیانه‌ی گه‌نجان به‌ ده‌ستیه‌وه‌ ده‌نالێن بچ سوود ده‌یته‌ ئه‌گه‌ر ئه‌و فاكته‌ره مه‌ترسیدارانه‌ی كار له‌ تەندروستیان ده‌كات به‌ له‌به‌ر چاوه‌ نه‌گیرێت، ئه‌و فاكته‌رانه‌ش:

۱. جگه‌ره‌كێشان:

له‌ سه‌ر ئاستی جیهان زۆر به‌ی جگه‌ره‌كێشه‌كان له‌ ته‌مه‌نی هه‌رزه‌كاری ده‌ستیان به‌ جگه‌ره‌ كێشان كردوه‌، گه‌نجه‌ جگه‌ره‌كێشه‌كانیش ژماره‌یان تا مانگی ۲۰۰۹/۸ گه‌یشته‌ ۱۵۰ ملیۆن جگه‌ره‌كێش، وه‌ك ده‌شزانین جگه‌ره‌كێشان چه‌ند مه‌ترسی هه‌یه‌ له‌ نه‌خۆشیه‌كانی په‌یوه‌ندیان به‌ تەندروستی دهم و لیوو قورگ و سه‌یه‌كان هه‌یه‌.

۲. مه‌ی خواردنه‌وه‌وه‌

به‌كارهێنانی ده‌رمانی هۆشبه‌ره‌:

تورژینه‌وه‌كان ده‌ریان خستوه‌ په‌یوه‌ندیه‌كه‌ی راسته‌وخۆ هه‌یه‌ له‌ نیوان مه‌ی خواردنه‌وه‌ له‌ ته‌مه‌نی هه‌رزه‌كاریو تووشبوون به‌ هه‌ندێك نه‌خۆشی و لادانی (سلوكی) له‌ ته‌مه‌نی دواتر له‌ ژانیانداو

ته‌نانه‌ت مردنیش له‌ ته‌مه‌نی لاویدا. ته‌مه‌ جگه‌ له‌ كاریگه‌ری له‌ سه‌ر كۆمه‌لگه‌و مه‌ترسی نانه‌وه‌ له‌ هاژووتنی ئۆتۆمبیل و له‌ ده‌ست دانی كۆنترۆل كه‌ رۆژانه ۱۰۰۰ كس له‌ جیهاندا گیانیان له‌ ده‌ست ده‌ده‌ن به‌ هۆی كارسه‌اته‌كانی (حوادپ) ئۆتۆمبیل.

۳. توندو تیژی:

توندو تیژی به‌ یه‌كێك له‌ هۆكاره‌كانی مردن له‌ نیوان گه‌نجان داده‌نرێت. به‌ تایبه‌تی له‌ نیوان كورپان. له‌ جیهاندا رۆژانه ۵۶۵ گه‌نج له‌ نیوان ته‌مه‌نی ۱۰-۲۹ ساڵ به‌ هۆی توندو تیژی گیانیان له‌ ده‌ست ده‌ده‌ن. له‌ مانه‌ش ۲۰-۴۰ یان پێوستیان به‌ نه‌خۆشخانه‌ ده‌یته‌ بۆ چاره‌سه‌ركردن.

۴. خواردنی ناتەندروست:

زۆر له‌ گه‌نجان‌ی كچ و كورپ له‌ ته‌نجامی به‌ كارهێنانی (عه‌ادات) ناتەندروست به‌ خواردن تووشی جوړه‌ها نه‌خۆشی ده‌بن، وه‌ك به‌دخۆراکی، ته‌مه‌ش كاریگه‌ریه‌كه‌ی زۆری له‌ سه‌ر تەندروستیان ده‌یته‌ به‌تایبه‌ت كچان له‌ ماوه‌ی سك پرێاندا. له‌ لایه‌كه‌ی تره‌وه‌، قه‌له‌وی له‌ وولاته‌ پینگه‌یشتوو و ته‌نانه‌ت تازه‌ پینگه‌یشتوه‌كانیش به‌ یه‌كێك له‌ هۆكاره مه‌ترسیداره‌كان داده‌نرێت كه‌ هه‌ره‌شه‌ له‌ تەندروستی گه‌نجان ده‌كات و تووشی نه‌خۆشیه‌كانی دل و په‌ستانی خوێن و رهبوونی خوێنبه‌ره‌كان و شه‌كه‌وه‌...هتدیان ده‌كات.

سه‌رچاوه‌:

- ۱- المسح الوطني للمراهقين والشباب في العراق لعام ۲۰۰۹.
- ۲- سایتی رێكخراوی تەندروستی جیهانی (WHO) www.who.int

لە پیناو پەرەردەکردنی تەندروستیانهی جەستەمان

هۆکاری پشت نیشەکەت چی یە؟

د. امیر مجید بقال / دکتۆرا
لەنەشتەرکەری مێشک و برپرەیی پشت

گەر سەیری توێکاری جەستەیی مرۆف بکەین دەبینین کەوا برپرەیی پشت یەکیەکە لە بەشە هەرە گزنگەکانی، کەوا هەلگری زۆریە بەشەکانی تری لەشەو زۆریە جولهکانی تری لەشی مرۆف لەوێنە سەرچاوە دەگرن. برپرەیی پشت بەشێویەکی وا دروست کراوە کەوا بگۆنجیت لە گەل جی بەجی کردنی گشت فرمانەکان کەوا پەییوێندیان بە برپرەیی پشت هەیە و هەرودها پەییوێندی بەتینی هەیە لەراگرتن و جی بە جیکردنی فرمانی بەشەکانی تری لەشی مرۆف و پاراستنی درکە پەتک (حبل الشوكی) کەوا لەبەشی مێشک درێژ دەبیتەو تاكو گری یە دەمارەکان وئەو دەمارانەیی لە گری دەمارەکان دەردەچن بۆ پارچەکانی تری لەش و بۆ جی بەجی کردنی فرمانی جیاواز لەلایەن ئەندامە جیاوازدەکان.

بەگورتی فرمانەکانی برپرەیی پشت دابەش دەبیت بۆ دوو تەوهری سەرەکی: فرمانە جوولەیی یەکان (الحركی) کەوا پەییوێندی بەهیزی هەیە بۆ جی بەجی کردنی فرمانە جوولەیی یەکان کە جوولەیی بەشەکانی تری جەستەیی مرۆف پیو بەندە.

فرمانە دەماریی یەکان (العصبی): - کە ئەمانە دەگریتەو.

پاراستن، بۆ نمونە پاراستنی درکە پەتک (SPINAL CORD) و ئەو دەمارانەیی لە درکە پەتک دەردەچن

(Nerve roots).

بەستنەوێ بەستەرە شانەکان (Ligaments) بە ئیسکی برپرەیی پشت و بەیەکتیری.

بەستنەوێ و هەلگرتنی کەللەیی سەرو شان و سنگ بەیەکتیری.

هاوسەنگی و بەلانس و دابەش کردنی کیشی مرۆف بەشێویەکی ئەندازەیی رێک و پێکی کەوا توانای جوولە (سورپانەوێ بۆ لای چەپ و راست) و چەمانەوێ جەستە بۆ پیشەوێ بۆ داوای و لە هەمان کات بۆ لای راست و چەپی هەبیت.

ئیسکی برپرەیی پشت کەوا مۆخی ئیسکی تیدا، سەرچاویەکی سەرەکی یە بۆ دروست کردنی خرۆکە سورەکانی خونیی لەشی مرۆف.

بەکوگیەکی سەرەکی دادەنریت بۆ

پاراستن و کۆکردنەوێ توخمەکانزاکانی پیوێستن بۆ لەشی مرۆف.

کەسانیکێ زۆر رۆژانە بەهۆی پشت نیشە نازار دەکیشن. وەسەریان سورماوێ کەوا دەبی هۆی چی بیت کەوا تووشی ئەم نازارە بونەتەو؟

ئەمەش بەهۆی کەمی زانیاریان دەریارەیی هۆکارەکانی پشت نیشەییە. کەچی وا دەرکەوتووێ هۆکاری زۆر هەن کەوا دەبیتە هۆی پەک کەوتنی فرمانە جوولەیی یەکانی برپرەیی پشت، وە ئەو هۆکارانەش پەییوێندی بە هیزی هەیە بە چۆنیەتی ژيانی رۆژانەیی ئەم کەسانە، بگرە لە چۆنیەتی دانیشتنی تاوێکو دەگاتە چۆنیەتی نوستنیوێ.

نمونهی ئەم هۆکارانەیی کەوا کاری بەگوری زۆری هەیە لەسەر دروست بوونی

پشت ئېشىشە ئەمانەن:

* دانىشتن لەسەر

زەوى بە شېۋىيەكى

بەردەوام، كەوا دەيىتتە ھۆكارى زىاد كىردنى فشارىكى ستوننى لەسەر كىر كىرگە كانى نيوان بىر بىرەى پشت و (Inter vertebral disc) تەقىن و لەجى چوونى كىر كىرگە كەوا پالەپەستۆ خستنه سەر دىر كە پەتك (Spinal cord) ياخود دەمارەكان (Nerve roots) دروست كىردنى پشت ئېشىيەكى چاۋەرۋان نەكراۋ.

* كەمى جۈلەى (Movement)

رۇژانەى ئەم تاكە كەسە، كەوا زەمىنە خۇشكەرە بۇ زىاد كىردنى كىشى مەرۇف و زىاد كىردنى پالەپەستۆ بە شېۋىيەكى گىشتى بۇ سەرە بىر بىرەى پشت.

* كىشى زىاد [دەيىتتە ھۆى داخوران و

دارۋوشانى كىر كىرگە كانى دەورەى بىر بىرە كانى پشتيان داۋە، ئەمەش ھۆكارىكى گىرنگە كەوا راستەو خۇ پالە پەستۆ زىاد دەكات لەسەر دىر كە پەتك ياخود لەسەر دەمارەكانى لە دىر كە پەتك دەردەچن.

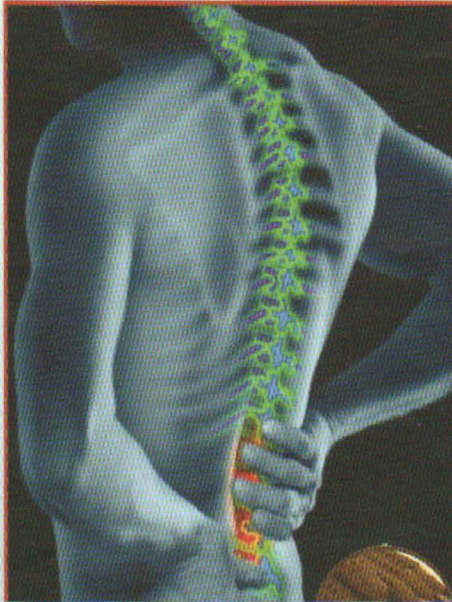
* دانىشتن بۇ ماۋىيەكى دوورو دىرر

بەرامبەر كۆمپيوتەر ياخود TV جا چ لەشۋىنى كار كىردن بىت ياخود لە مالەۋە. ئەمەش بەھۆى لاسەنگى دابەش بوونى كىشى تاكە كە بە شېۋىيەكى نايە كسان بەسەر بەشەكانى بىر بىرەى پشت.

* دووركەۋتەنەۋە لە ۋەرزى و نەكردنى

بە شېۋىيەكى سىستىماتىكى و بىك و بىك. كەوا ھۆكارىكى گىرنگە كەوا دەكات ماسولكەكانى لەش بە گىشتى و ماسولكەكانى دەورەى بىر بىرەى پشت (par spinal muscle) بەناسانى رەق و گىرر بىن و بىنە ھۆكارى سەرەكى پشت ئېشى.

* جۈلانەۋەى لەناكاۋ بەتايىبەتى لە

دەورەى بىر بىرەى پشتيان داۋە) par spinal muscle spasm.

- لە رۇچون و لەجى چوون و تەقىنى كىر كىرگە كانى نيوان ئېسىكە كانى بىر بىرەى پشت (Intervertebral disc hernia ion) [لاتىزلاق الغجروفى].

- شكانى ئېسىكى بىر بىرەى پشت (Vertebral fracture) بەھۆى زەبرى دەركى [روداۋى ھاتوچۇ، ۋەرزى] ياخود ئەو شېۋىيەنجانەى توشى ئېسىكى بىر بىرەى پشت.

- پىچىران و لىك كشانى بەستەرە شانەكانى دەورەى بىر بىرەى پشتيان داۋە (Ligament tear or spray).

۲-ھۆكارە دوو مىيەكان (Secondary injures).

- ھەۋكردنى بىنچىنە دەمارىيەكان [التهاب جزور الاعصاب] (Never roots inflammation).

- ھەۋكردنى جۈگەكانى نيوان بىر بىرەكانى پشت

- تەسك بوونەۋەى شۋىنى دىر كە پەتك زىاد بوونى پالە پەستۆ لەسەر دىر كە پەتك ئەمەش بەھۆى ھەلئاسانى بەستەرە شانەكانى دەورەى دىر كە پەتكىان داۋە.

- نەخۇشە زك ماكىيەكانى توشى بىر بىرەى پشت و دىر كە پەتك دەبن.

- ئەم شېۋىيەنجانەى توشى دىر كە پەتك (Spinal cord) و بىر بىرەى پشت دەبن.

- پوكانەۋە لىك ھەلئەشانەۋە و فشەل بوونى شانەكانى ئېسىكى بىر بىرەى پشت جا چى بەھۆى بە سالاجوون بىت ياخود نەخۇشى تر.

خۇئىنەرى بەررە بە زىاد كىردنى زانىيارىەكانت دەربارەى ھۆكارەكانى پشت ئېشى دەتوانى خۇت پىاررەزى لەم نازارە كوشنىدە.

كاتى لەخەۋە ھەلسانى بەيانىان بەتايىبەتى خولانەۋەۋە لارىبونەۋە بۇ لاي راست و چەپ.

* ھەلگىرتنى كىشىكى زۇر، لەكاتىكنا بەپاۋە ۋەستاۋى، بۇ دووركەۋتەنەۋە لەم ھۆكارە ھەموو تاكىك پىۋىستە دانىشىت لەسەر چىنچىكان (ھەلقونجان) كاتىك بىيەۋىت شتىك بەرزكاتەۋە ھەلى گىرر.

* سەفەر كىردنى دوورو دىرر جا چ بە تەيارە يا بە ئۆتۈمۋىيل بىت.

* خۇ پاراستن لە زەبرە دەركەكەكان كەوا لەناكامى ۋەرزى ياخود روداۋەكانى ھاتوچو بەر بىرەى پشت دەكەون دەيىتتە ھۆكارى پشت ئېشى و لەدەست دانى فەرمانە سەرەكەكەكانى بىر بىرەى پشت.

* بەكار ھىنانى ئاۋدەستى ئاسابى ۋەك لەۋلاتى خۇمان باۋە، بەلكو شېۋە ئاۋدەستى رۇژئاۋابى زۇر تەندروستە بۇ پاراستنى پشت لە نازار.

جۈرۈ ھۆكارەكانى بىر بىرەى پشت

۱-ھۆكارە بەرايىيەكانى: (Primary injury)

كەتەمانەن:

- ھەلئاسان و دارۋوشانى پىستى پشت.

- گىرر بوون و رەق بوونى ماسولكەكانى

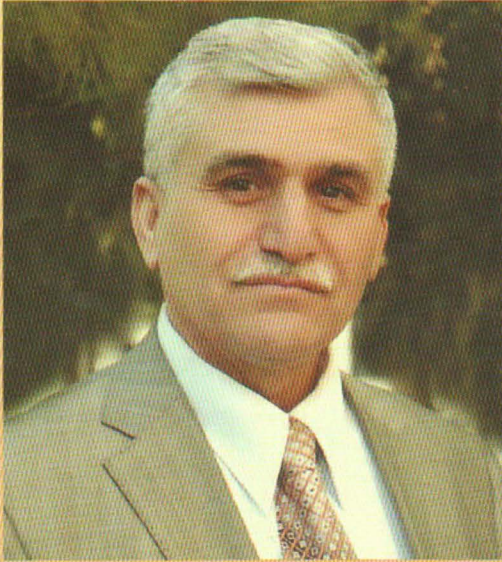
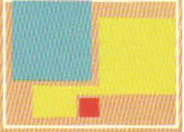
تەۋەرەى ژمارە

پەرۋەردەكار كىيە؟

بەمەبەستى خستەپروى گىرنگى و
فراوانى چەمكى پەرۋەردەو
كارىگەرەكانى لەسەر تاك و
كۆمەلگە، ئەرك و بەرپىسىرىتى و
خەسلەتەكانى پەرۋەردەكار و، رۆل
و كارىگەرى تەكنەلۇژىيا لەو بواردەدا،
(ژىار) بە پىۋىستى زانى تەۋەرەى
ژمارەى يەكەمى خۆى لەژىر
ناونىشانى (پەرۋەردەكار كىيە؟)
دىارى بكات و بۆ ئەو مەبەستەش
لە دوتوى چەند پىسىرىك دا ئەم
بەرىزانەى دواند:

پروفىسور دكتور عومەر پەتى
دكتور ئومىد موفتى
دكتور ئازاد عەلى

پەرۆەردەکار مامۆستایە مامۆستاش دەپیت پاستگۆ و سەنگین و پیگەشتوو پیت

پیناسە ی پەرۆەردە چیە؟

بە تەنیا یەك پیناسە ناکریت، بەلكو هەر فەیلەسوف و بیرمەندو زانایەك و روناك بیرێك بە جوړێك پیناسە ی پەرۆەردە ی كردوو، بۆیە لێردا ئیمەش چەندان پیناسە ی جیا جیا لە روانگە ی ئەم بەرێزانەو دەكەین: -
پیناسە ی پەرۆەردە لە روانگە ی فەیلەسوفانەو:

۱- ئەرستۆ دەلیت (پەرۆەردە سازو نامادە کردنی هۆش و ژیری یە بۆ فیروون)

۲- ئەفلاتون دەلیت (پەرۆەردە بریتیه لە بەخشینی هەرچی هەیه لە تەواو بوون و جوانی و بە لەش و جەستە)

۳- سبسنەر دەلی (پەرۆەردە بریتی یە لە سازو نامادە کردنی مرۆف بۆ گشت قۆناغەکانی ژیان)

۴- جۆن دیوی دەلی (پەرۆەردە کرداریکی بەردەوامە بۆ سەرلەنوی بونیاد نانەوی شارەزایەتیەکان بەمەبەستی بەرفراوان کردن و قوولکردنی ناوەرۆکە کۆمەلایەتیەکان)

۵- دەتوانین بلین (پەرۆەردە بریتیه لە پیکهینانی گۆرانی پیوست لە سیستمی

ژياندا).

ئەگەر سەیری ئەم پینج پیناسە ی سەرۆە بەکەین دەتوانین بەم شیۆیه شیان بەکەینەو: -

نامادە کردنی تاکە بۆ لایەنی (هۆش و ژیریە) بۆ فیروون کە ئەمەیان پەهەندی یە کەم لە کەسایەتی دەگرتەو کە (پەهەندی ژیری و زانیاریە).

لایەنیکی تری پەرۆەردە تەواوی و جوانی لەش و جەستە، ئەمەشیان پەهەندی جولەیی اکارامەیی آپیشەیی ۱ دەگرتەو لە کەسایەتی تاکدا.

لایەنیکی دیکە ی پەرۆەردە بریتیه لە گرینگی و بایه خدان بە لایەنی کۆمەلایەتیەو، کە بەشیکە لە کەسایەتی لە تەك لایەنەکانی دەروونی و جەستەیی و هەست و سۆزا.

پەیهۆەندی نیوان پەرۆەردەو فیروون:

بازانین فیروون چیە؟ فیروون بریتیه لە کاریگەری لە نیوان مامۆستاو قوتابی، یاخود دەتوانین بلین بە هۆی بە کارهینانی تەکنەلۆژیای فیروون و لە هۆلی خویندن و بە پێ ی نامانجی دیاریکراو نەخشەو پلانی دارژراو فیروون روو دەدات.

- پەرۆەردە فراوانترەو گشتی ترە لە فیروون دا، فیروون بەشیکە لە پەرۆەردە، واتە دەتوانریت لە رینگە ی پەرۆەردەکی دروستەو فیروونیش دیتە ئاراو، لە هەمان کاتدا دەتوانین بلین تەواو کەری یە کترین بۆیە لە دام و دەزگاکانی دەولەت بەیەکەو ناویان دەهینریت، (وەزارەتی پەرۆەردەو فیروون) کەواتە پەیهۆەندیکی بەهینر لە نیوان پەرۆەردەو فیرووندا هەیه.

پەرۆەردەکار کی یە؟

پەرۆەردەکار مامۆستایە، هەمووکەس ناتوانیت بەرۆلی پەرۆەردەکار هەلبستنی، مامۆستاش دەبی بە شیۆیه کی ئەکادیمی نامادە بکریت لە رووی زانستی و ئاکاری و پەرۆەردەیی و کۆمەلایەتی و... لایەنەکانی ترەو.

خەسلەتەکانی پەرۆەردەکار

خەسلەتەکانی کەسی پەرۆەردەکار زۆرە، لێردا هەندیکیان دەخەینەرۆو: یە کەم: مامۆستا (پەرۆەردەکار) دەبی تەواو و پیگەشتوو پیت لە هەموو روویە کدا، لەوانە: شارەزاو پیگەشتوو پیت لە بواری هەلچوونیدا.

ھەمووكەس ناتوانىت بەرۋالى پەرورەدەكار ھەلبىستى، مامۇستاش دەبى بەشىۋەيەكى ئەكادىمى ئامادە بكرىت لە پرووى زانستى و ئاكارى و پەرورەدەيى و كۆمەلايەتى و... لايەنەكانى ترەوہ.

لەسەر خۇبىت.
سەنگىن و گران و لىھاتوويىت.
تواناي دان بەخۇداگرنتى ھەيىت.
لە گەل خەلكى رىك و پىك بىت و
بگونجىت و ھەرۋەھا لە گەل ئەو گىرو
گرفتانهى تووشى دەبى.
دوۋەم: پىۋىستە ھەستى نەتەوايەتى و
كۆمەلايەتى بەرزى ھەيىت.
ھەست بە خۇشى بكات و پىيى خۇش
بىت لە گەل خەلك داىت.
راستگويىت.
بە سۆز و بە زەبى بىت.
قسە ۋەربگرىت.
بە وىژدان بىت.
ئاگادارى ھەست و سۆزى خەلكانى
تريىت.
سپىيەم: كەدەۋى چاك لە ھەلسوكەوتدا
بكات:

نەرمى و خۇشەويستى بنونىت.
دىبلۇماسى و زۆرزان بىت لە
رەفتارىدا.
ئاگادارى نارەزو و پىۋىستىەكانى
قوتابى بىت.
چوارەم: تواناي داىين كردن و بەكار
ھىنننى سەر چاۋەى تەواوكارى (يارمەتى
دەرى) ھەيىت لە وانەگوتنەۋەدا: -
بەكارھىنننى زۆر لە سەرچاۋى بۆ
فېربوون بە كار بەيىت.
تواناي ھەلسەنگاندنى سەرچاۋەكانى
فېربوونى ھەيىت.
دەنگىكى خۇش بەكار بەيىت و يەك
تۆن نەبى واتا (بەرزى و نزمى و مام
ناۋەندى).
جى گۆرگى بكات، واتا لە كاتى
وانە گوتنەۋە لە شوئىكى ديارى كراو
نەۋەستى.
روالەت و جل و بەرگى پاك و خاۋىن
بىت.
پىنجەم: پىۋىستىە زانستىەكانى
ئاكادىمىيە ھەيىت.
زانيارى گشتى و فراوان و جۇراو
جۆرى ھەيىت.
لە بوارى پىسپۆرى خۇى دا زۆر
سەرکەوتوويىت.
تواناي بەكارھىنننى زمانى بەچاكى و
كارىگەرى ھەيىت.
تواناي وتوئۆكردنى ھەيىت.
تواناي چاكى لە خويندەنەۋە نووسىن و
گوئگرتن و بىركردنەۋەى زانستى ھەيىت.
شەشەم: بە چاكى پلان بۆ كارى
خۇى دابىت:

بزانى نامانجەكانى چىن.
پلانى رۆژانەى ھەيىت.
پاداشت و ھاندان بەكار بەيىت.
رئزى قوتابيان بگرىت.
خۇى لەلاى قەتابيان خۇشەويست

بكات.
لە ئاسانەۋە بۆ گران
دەست پى بكات.
رەچاۋى جىاۋازى تاكايەتى بكات.
قسەى ناشىرىن و جىنودان بە قوتابيان
نەلىت و ناووناتۆرەو ناز ناۋى خەراپيان بۆ
دانەنىت.
شېۋازى دىموكراسى لە وانە وتنەۋە
بە كار بەيىت و دوور بگەۋىتەۋە لە
خۇسەپاندن.
رئ نىشاندەرى قوتابيان بىت.
سەيرى ھەر قوتابىەك بكات ۋەكو
تاكىكى سەربەخۇۋ تايبەتمەندى خۇى
تەماشايان بكات.
ناۋى قوتابيان لەبەر بكات و ھەرىكەيان
بەناۋى خۇيانەۋە بانگيان بكات.
رازو نەيىنەكانى قوتابيان پىارئۆت.
ھەرگىز پىسپارى قوتابيان بى ۋەلام
نەھىلىتەۋە.
بەويست و ئارەزوۋە پىشەى
مامۇستايەتى ھەلبىرئىت.
تۆمارئىكى تايبەتى ھەيىت بۆ
تۆماركردنى نمرە و ئامادەبوونى قوتابيان
و بەشدارى كردنن لە وانەكەدا.
سنوورو ئەركى قوتابيان ديارى بكات.
گرىنگى و بايەخ بە پاك و خاۋىنى
ناو پۆل بەدات.
تەنيا تاقىكردنەۋە نەكاتە پئودر بۆ
ديارى كردنى چارەنوس و ئايندى
قوتابيان.
ئارام و لەسەر خۇبى بەتايبەتى لە گەل
قوتابيانى لاواز و سەرکەش و بزئو.

ھۆكارو نامرازەكانى پەرورەدە

ھەندىكىيان بەزارو ئاخاوتن دەكرىن
ۋەكو، بەھاكان و رەفتارى چاك و نمونەى
پىشەنگى لەتاك دا، ئەۋانى تىرش لە
رېگەى تەكنەلۇژىيە سەردەم تى فى

د. نازاد علی، دکتورا له زانسته د پرونیه کان و ماموستا له زانکوی کویه:

په روهرده پروسه يه ک نيه بو

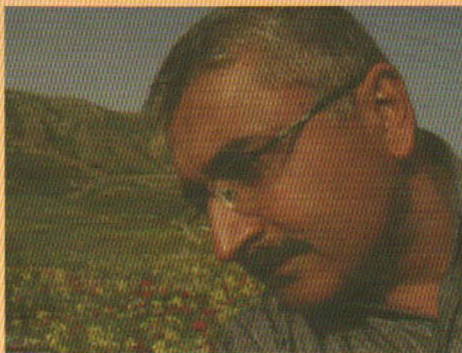
له ژيان مانه وهی مروث،

به لکو بو به مروث کردنی مروثه

دهستنيشان کردنی تهو فرمان ووه زيفی که پئی هه لدهستيت، تهو رو لهی له ژيانی تاك وکومهل دهيينيت. بويه به رای من، په روهرده به کورتی بریتيه له پروسهی به مروث کردن. به لام هم پیناسه کورته پیوستی به که ميک روونکردنوه ورفشای خستنه سر هه يه.

مروث کاتيک له دايک دهيت، مروثيکی تهواو نييه. به واتايه کی تر و به گوزارشتی فهيله سوفه کونه کان، مروث کاتيک له دايک دهيت مروثيکه (بالقوه) واته توانای تهوهی هه يه بيته مروث، وپروژهی مروثه. نينجا مندالی له دايک بوو دهيت پیوستيه فسيولوجيه کانی، وک برسيه تی و تنيويه تی وهتد، له لايه ن کهسانی تر دايين بکرن. ته مەش پروسهی به خيو کردنه. بيچووی ناژهلانیش هه مان پیوستيان هه يه، وليرهدا جياوازيه کی زور له نيوان بيچووی ناژهل ومندل به دی ناکرت. بويه هه ندي کەس پيشه يان به خيو کردنی ههنگ يان ماسی يان مهرومالاته. پروسهی به خيو کردنی ناژهل ومندل له زورلايه نهوه له يه ک دهچيت که تيرکردنی پيداويستيه فسيولوجيه کان وزامن کردنی له ژيان مانه وهيه (survival).

به لام په روهرده پروسه يه ک نيه بو له ژيان مانه وهی مروث، به لکو بو به مروث کردنی مروثه. يان به گوزارشتی فله سفی، په روهرده بریتيه له پروسهی گوړين له مروث (بالقوه) بو مروث (بالفعل). نينجا

پیناسه ی په روهرده

پیناسه کردن کاریکی زحمته به تايه تيش ته گهر تهو چه مکهی ده مانه ویت پیناسه ی بکه ين چه مکهی په روهرده بيت. زحمته ی پیناسه کردنی چه مکه کان له وهدايه که دهيت سنووریکی ديار له دهوری چه مکه که بکيشين به شيويه ک که ههر شتيک په يوندی بهم چه مکه وه نه بيت بکه ورتته دهروهی هم سنووره. تهوهش کاریکی ناسان نييه. ته مه له لايه ک، له لايه کی ترهوه ده کرت هه مان چه مک به چه ند شيويه ک پیناسه بکرت، بو نمونه له رووی پیکهاته يان وه زيفه وکردار ويان له رووی زمانه وانیه وه. ته مەش کاره که زحمته دهکات وهنديجار زوری پیناسه بو هه مان چه مک سر له خوینهر ده شيونيت وله جياتی بهرچاوو پرونی له وانیه بهرچاووی ليتر بيت.

تهو جوړه پیناسه ی که من پيم باشه بو چه مکی په روهرده بيکه ين پیوسته جهخت له سر لايه نی کرداری يان وه زيفی هم چه مکه بکات. واته پیناسه کردنی په روهرده له رنگای

و موبيل و
ثبته ر نيت
ته مه يشيان
دهوستيته سر شيوهی به
کارهينانی و له ژير چاوديري
و ناراسته کردنيکی چاک بي
ته گهر نا زيانی زورتر دهين له
قازانجی.

رولی تهکنه لوژيا له

ناسانکاری يان دروست

کردنی ناستهنگ بو پروسه ی په روهرده

له راستی دا تهکنه لوژيا دووجه مسره لايه نی چاک و خراپی هه يه تهوهشيان دهوستيته سر شيوازی به کارهينانی: ته گهر شاره زایی و توانايه کی چاک هه بو له جوړی به کار هينانی تهوه دهيتته مايه ی ناسانکاری و گه يانندی په يامه که ويارمته تی دهريش دهين و کات و کوشش ده گه پرتيه وهو، به لام ته گهر خانه خواسته به نه زانی و بي شاره زایی و دوور له کارامه یی به کار هات تهو کاته زيانی دهيت له جياتی سوود گه يانندن.

به واتايه کی تر: دهين تامانجی به کارهينانی هم تهکنه لوژيا يه بزانت نينجا هه ولی هينانه دی بدرت تاكو به چاکترين شيوه به کاری بهينيت: رهنگه هه رباهت و وانیه ک تايه تمه ندي خو ی هه ی له به کارهينانی جوړ و شيوهی هم تهکنه لوژيا يه.

بە شىۋەيەكى گىشتى كەسىك ئاتوانىت و ناكىت كارى پەروەردە بكات ئەگەر خۇي بە شىۋەيەكى دروست پەروەردە نەكرابىت

لېرەدا پىۋىست دەكات كەمىك قسە لەسەر مرۇف (بالفعل) بکەين چونکە ديارە تامانج ومەبەستى پەروەردىيە.

بۇ پىناسە کردنى مرۇف، بە راي من پىۋىستە پەنا بەيىنە بەر جۇرە پىناسەيەكى رىنگر يان مانع كە ئەو خاسيەتانەي كە مرۇف وناژل تايادا بەشدارن وەلا بنىت وتەنھا ئامازە بۇ ئەو خاسيەتانە بكات كە تايەتن بە مرۇف. ديارە خواردن وخەوتن ووازىنکردن وخۇپاراستن لە نازار وپراکردن لە مەترسى خاسيەتگەلىك نين كە تايەت بن بە مرۇف. وىزانم ئەمەش پىۋىستى بە بەلگەھىنانەو ناکات. بۇيە كاتىك مرۇف ھەر يەك لەم كارانە دەكات، مرۇفایەتى خۇي ناسەلمىنىت، بەلکو مرۇفایەتى لەوودايە كە بە وىستى خۇي ئەم كارانە نەكات. بە واتەيەكى تر، مرۇفایەتى لە تىزکردنى پىداويستىيە فسيۇلۇجىيەكان نىيە، بەلکو كاتىك كەسىك دەبىتە دىل وئەسىرى ئەم پىداويستىيانە ئەوا مرۇفایەتى دەكەوتتە ژىر مەترسى كال بوونەو وەلەناوچوون. ديارە مەبەست ئەو نىيە كە مرۇف نكولى لە پىداويستىيە فسيۇلۇجىيەكان بكات

وھەولى تىزکردنىان نەدات، بەلام مەبەست ئەويە كە تىزکردنى ئەم پىداويستىيانە ناوئىشانى مرۇفمان پى نايەخشىت. بەلکو كۆنترۇل کردنى ئەم پىداويستىيانە، چ لە لايەن بر، چ لە لايەن جۇرەو، زال بوون بەسەرياندا نەك بە پىچەوانە، ئەويە خاسيەتى مرۇفایەتيمان پى دەبەخشىت. دەتوانىن ئەم خاسيەتە مرۇيىيە لە چەمكى وىست (ارادە) كورت بکەينەو.

دووم خاسيەت كە پەيوەندى بە پىداويستىيە فسيۇلۇجىيەكانەو ھەيە ئەويش چۆنىيەتى تىزکردنىانە وچۆنىيەتى سوود وەرگرتن لە پىداويستىيەكان وتىزکردنىان بۇ بىناکردنى كۆمەلگا ودايىن کردنى بەختيارى بۇ گىشت ئەندامانى ومسوگەرکردنى پىشكەوتنى مرۇفەكان لە گىشت رەھەندەكانەو. ئەم كارەش بە پى بوونى توانايەكى بالا وپىشكەوتتو نايەتەدى. لەبەر ئەوي ئاژەلان ئەم جۇرە توانايەيان نىيە، شىۋازى تىزکردنى پىداويستىيەكانيان، لەوئەتى دروست كراون ھەزارھا سال پىش ئىستا وتا ئىستا، ھىچ گۇرپانى بەسەردا نەھاتووە. ئەم توانايەي مەبەستمان تواناي بىرکردنەو بەلالايە.

ئىنجا ئەگەر بمانەوى دەستەواژەي بە مرۇف بوون روونتر بکەينەو دەتوانىن بلىين كە برىتيە لە:

۱. بەھىزکردنى وىست و
۲. پىشخستنى بىرکردنەو بەلالا.

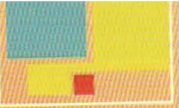
لەدەستدانى ھەريەكىك لەم دوو خاسيەتە دەبىتە مايەي كال بوونەوي مرۇفایەتى. وھەر ھەولنىكىش بۇ كالکردنەوي ھەريەكىك لەم دوو خاسيەتە، كارىكى دژ بە پەروەردىيە، كارىكى دژ بە مرۇفایەتييە. بە پىچەوانەش ھەر ھەولنىك بۇ بەھىزکردنى وىستى وئىرادەي مرۇف كرۇكى پرۇسەي پەروەردە پىك دىنىت، بۇيە پىۋىستە پەروەردە بەو ناراستەدا

بروات. لەم پىۋدانەو، چاندنى بەھا رووحى وئەخلاقىيەكان لەسەر

ئاستى ھزر وھەست وھەلوئىست خۇراكى وىستى مرۇف وپىۋىستە پەروەردە زۆر بە جىدى لىيان بکۆلپتەو. بە ھەمان شىۋە، پىشخستنى بىرکردنەوي بالا تەنھا بە پىدانی زانىارى نايىت، ئەگەر راست وزۇرىش بن، بەلکو پىۋىستە مرۇف فىرى بىرکردنەوي سەربەخۇ وشىكار ورەخنەگر بکرىت بۇ ئەوي بتوانىت بە خۇي ئەو زانىارىانەي كە ھەن ھەلسەنگىنىت وزانىارى تازەش بەرھەم بىنىت. لىرەدا ھەر ھەولنىك بۇ پەكخستنى ئەم جۇرە بىرکردنەويە، يان رىگا گرتن بە بىرکردنەو بە شىۋازىكى جياواز، كارىكى دژ بە پەروەردەي دروستى مرۇفى دروستە.

بەلام بە راي من وەلامى ئەم پرسىارە تەواو نايىت ئەگەر ئامازە بۇ مەسەلەيەكى پەيوەست بە پەروەردە نەكەين ئەويش مەسەلەي بە كۆمەل بوونە كە بە زمانى عەرەبى پى دەگوتىت (التنشئە الاجتماعىيە يان بە ئىنگلىزى socialization). ھەندىجار پەروەردە وا پىناسە دەكرىت كە برىتييە لە پرۇسەي بە كۆمەل کردنى تاكى مرۇف. لىرەدا كارى پەروەردە ئامادە کردنى ھاۋلا تىيە، واتە وەك ئەندامىك لە كۆمەلگادا، لە رىگاي گواستەنەوي گىشت داب ونەرىت وىبر وشارەزاييە كۆمەلایەتيەكانە بۇ تاكەكان لە رىگاي دامودەزگاكانى كۆمەلگادا.

من كىشەم لەگەل پرۇسەي بە كۆمەل كەردن نىيە، بەلام پىم راست نىيە پرۇسەي پەروەردە بە پرۇسەي بە كۆمەل كەردن يەكسان بکرىت لەبەر دوو ھوى سەرەكى: يەكەمىان: بە كۆمەل بوون خاسيەتيكى تايەت بە مرۇف نىيە

بەلكو زۇرىمى ئاژەلان
وزىندەۋەران بە كۆمەل
دەزىن وتا رادىيەكى زۇر

يان كەم ھەندىك رىسا ھەن كە پەيوەندىيە
كۆمەلايەتتە كان رىك دەخات وتاكى ئاژەل
بە شىۋەك لە شىۋەكان دەيىتتە تاكىك لە
كۆمەلەكەي.

دوۋەميان: مەرج نىيە ئەو داب ونەرىت
ۋەزرە كۆمەلايەتتەي لە كۆمەلگايەك
ھەيە ۋەھول دەدات لە رىنگا دامودەزگا
جىجىياكانىيەۋە بۇ نەۋى نوى بىگواستەۋە،
داب ونەرىت ۋەزىركى مەۋقۇست و
مەۋقۇدروستكەر بن، بەلكو لەۋانەيە دژ
بە مەۋقۇ بن ومەۋقۇ روۋخىنەر بن، لەم
حالەتەدا پەۋسەي بە كۆمەل كەردن ئەك
نايىتتە پەۋسەي پەروەردە كەردن، بەلكو بە
تەۋاۋى پىچەۋانەي دەيىتتەۋە ۋدژى كار
دەكات. كەۋاتە ئەگەر پەۋسەي بە كۆمەل
كەردن خاسىيەتە سەرەكەيەكانى مەۋقۇ
پاراست، ئەۋا دەيىتتە بەشىك لە پەروەردە،
بەلام ئەگەر ئەم دوور بوو لەم خاسىيەتە
يان دژيان بوو، ئەۋا بى گومان ناكەرت
بە پەروەردە حىبب بىكەرت، بە پىي ئەۋ
پىناسەي كە بۇ پەروەردەمان پىشنىياركەرد.
ھەۋىرى ئەم باسە ئاۋىكى زۇر زىاتىرى
دەۋىت لەۋى كە باسە كەرد، بەلام ئەۋە بۇ
كاتىكى تر ھەلدەگىرن.

پەيوەندى نىۋان پەروەردە ۋەفەركەردن

ئەگەر پەروەردە بە پەۋسەي بە مەۋقۇ
كەردن پىناسە بەكەين، ئەۋا فەركەردن دەيىتتە
ئامرازى ئەم پەۋسەيە. بۇيە پەروەردە
ۋەفەركەردن ناكەرت لەيەكتەر جودا بىكەرنەۋە.
بەلام لەبىرمان نەچىت كە فەركەردىش
پەۋسەيە. پەۋسەيەكى مەبەستدارە بۇ
ھىتانەدى گۇرانيكى تا رادەيك جىگىرە
لە مەۋقۇدا چ لە ئاستى ھەز ۋەچ لە
ئاستى ھەست ۋەچ لە ئاستى ھەلۋىست

سەبارەت بە رۆلى تەكنۆلۇجىيا لە پەروەردەدا، شىتتىكى روۋنە كە تەكنۆلۇجىيا ئامرازەۋ مەسەلەي سوۋدو زىانى دەگەرپىتەۋە بۇ چۈنەيتى بەكارھىنانى

بىت. پەيوەندى نىۋان پەروەردە ۋەفەركەردن بە
دوۋ پەرسىيار روۋنتر دەيىتتەۋە. پەرسىيار يەكەم.
چۈن مەۋقۇ پەروەردە بەكەين؟ لىرەدا قسە
لەسەر فەركەردن دەكەين ۋەك ئامرازىك بۇ
ھىتانەدى مەبەستىك. پەرسىيارى دوۋەم.
مەۋقۇ فەرى چى بەكەين؟ لىرەدا قسە
لەسەر ئاۋەرۋكى پەروەردەيە. كەۋاتە
پەروەردە پەۋسە ۋناۋەرۋكە ۋەفەركەردىش
چۈنەيتى بەرپەۋچوۋنى ئەم پەۋسەيە
ۋشىۋەي ئەم ئاۋەرۋكەيە.

پەروەردە كارى كىيە؟

پەروەردە كارى دايك ۋباۋكە، كارى
خوئىندىنگايە، كارى كۆمەلگايە بە گشتى.
ئەگەر مەبەست لە پەروەردە بە شىۋەيەكى
ئافەرمى بىت، ئەۋا دايك ۋباۋك، يان
ئەۋ كەسانەي لە جىنگاي دايك ۋباۋك،
دەگەرپىتەۋە. بەلام كاتىك باسى پەروەردەي
فەرمى دەكەين، ئەۋا دەيىتتە ئەركى ئەۋ
دامودەزگايانەي كە لە كۆمەلگادا بە
فەرمى ئەركى پەروەردەكەردىيان بى
سپىردراۋە.

ئەۋ مەرجانەي دەۋىن لە كەسى پەروەردەكار ھەبى

ئەم بابەتە كەمىك ۋەستانى دەۋىت و
بىر كەردنەۋەيەكى قوۋلى گەرەكە.

بە شىۋەيەكى گشتى كەسەك ناتوانىت
ۋ ناكەرت كارى پەروەردە بىكات ئەگەر
خۇي بە شىۋەيەكى دروست پەروەردە
نەكرائىت. عەرەب دەلەين: فاقد الشىئ لا
يەگىيە، واتە كەسەك شىتتىكى نەيىت ناتوانىت
شىتتىك بەخشىت. ئەگەر كەسەك بەۋ شىۋە
پەروەردەيەي كە پىشتر باسە كەرد، پەروەردە
ۋنامادە نەكرائىت، چۈن دەتوانىت كەسانى تر
بەم شىۋەيە پەروەردە بىكات؟ بۇ نمونە كەسەك
ئەگەر فەرى بىر كەردنەۋەي رەخنەگرانە
نەيىت يان ھەر برۋاى بى نەيىت، چۈن

دەتوانىت مىندالەكانى يان قوتايىيەكانى
فەرى بىر كەردنەۋەي رەخنەگرانە بىكات؟
باۋكىك يان مامۇستايەك كە نەيتوانىيىت
بەسەر پىنداۋىستىيە جەستەيەكانى خۇي
زال بىت، بۇ نمونە ئالوۋدى مەي
خواردنەۋە بوۋىت. چۈن دەتوانىت ويىستى
مىندالەكان قوتايىيانى بەھىز بىكات؟

كەۋاتە پەروەردەكار، چ ئەۋ كەسەي
كە كارى فەرمى پەروەردە كەردنە يان دايك
ۋباۋك كە پەروەردەي ئافەرمى دەكەن،
پىۋىستە مەۋقۇ بن بە پىي ئەۋ پىناسەي
كە بۇ مەۋقۇمان كەرد. واتە دوۋ مەرجى
سەرەكى تىادا بىت.

يەكەم: خاۋەن ويىستىكى بەھىز بىت كە
لە رەفتار ۋكەسايەتى رەنگ بەتەۋە.
دوۋەم: خاۋەن ھەزىركى سەربەخۇ
ۋرەخنەگر ۋپىنگەيشتوۋ بىت كە ئاشنا
بىت بە بنەماكان ۋئامرازەكانى پەروەردە
ۋفەركەردن.

دىارە بىجگە لەۋ مەرجانە، مەرجى
ترىش ھەن ۋەك ھەز كەردن لە پەروەردە

کردن، وهه لگري پهميكي بهرز، خاوهن پهمندي كۆمهلايه تي پتەو كارىگەر بيت ودهروونساغ بيت.

هۆكار و نامرازه كانى پهروهده

هۆكار و نامرازه كانى پهروهده زۆرن. بهلام گرنهگه هۆكاره كه له شوئنى خۆى وله گهه كسانى شياو بهكار بهئيرت. يه كيك له و نامرازانهى كه زۆر فهرامۆش كراون له بواری پهروهدهى سهردهم بوون به پيشهنگ (قدوه) يه. ئەو كهسانى له بواری پهروهدهن، چ به شيوه كى فهرمى يان نافهرمى، وهك پيشهنگ له لايهن پهروهده كراوه كان ته ماشا دهكرن. بۆيه ئەمه مهسهله يه كى زۆر ههستياره چونكه ئەگەر پهروهده كار مه بهستى ئەوه نه بيت كه كهسانى تر لاساى بكه نهوه و چاوى لى بكن، بهلام واقيعى حال وانبيه. زۆرىك له داىك وياوكان، كه ئەركى پهروهده كردنيان خراوتوه ئەستۆ، به سهرسوپرمانه وه ده پرسن: مندا له كه مان له كى فيرى ئەم كاره خراپانه بووه؟ خو ئەگەر ئەم داىك وياوكانه، ناوينه ئاسا، به خوياندا بچنه وه ولامى ئەم پرسيارميان دهست دهكهوئت.

چيروك يه كيكه له نامرازه كارىگه ره كانى پهروهده له هه موو قوناغيكى ته مه ندا. چون مندا لى بچووك له گوى گرتنى چيروكيك دۆش داده مينيت، گهرهش به هه مان شيوه. دياره هه ر يه كه يان به شيوه يه ك سوودى لى وده ده گرت، بهلام به شيوه يه كى گشتى پهروهده به چيروك زۆر كارىگه ر و سه ركه وتوه.

رۆلى تهكنۆلوجيا له ناسانكارى

يان دروست كردنى گرفت له بواری پهروهده

شتىكى رونه كه تهكنۆلوجيا نامرازه ومهسهلهى سوود وزيانى ده گه رتته وه بۆ چوئيه تي به كارهيئنانى. به شيوه يه كى گشتى تهكنۆلوجيا كات واماندوو بوونى مرۆف كه م ده كاته وه، بهلام تهكنۆلوجيا مهترسى هه يه كاتيك شوئن مرۆف ده گرتته وه. هه ر زوو كارل ماركس قسه ي له سه ر نامۆبوونى كرىكاران كردوه به رامبه ر به شوئنگرتنه وه ي تهكنۆلوجيا له بواری كاركرندا. به واته يه كى تر، تهكنۆلوجيا له وان يه مرۆفه كان له لايهنى دهروونيه وه لىك دوور بكاته وه وله جياتى سهردانى هاوړپيهك، تهله فۆن كردنىك بۆى به سه. له جياتى قسه كردن له گهه ميوانه كان، هه موو لا به پهروشه وه سهيرى حهلقه يه كى تهله فزيونى دهكهن. له جياتى به هيز كردنى په يوه نديه كۆمهلايه تيه كان، گهنج خۆى به ئينترنيت خهريك دهكات وله رىنگاى چاته وه په يوه ندى وهه مى دروست دهكات ورنه گه له كۆتاييدا ئالووه ي نيت بيت.

بيجگه له م كارىگه ريه لابه لاييه، تهكنۆلوجيا سه رچاويه يه كى دهوله مه ندى زانياريه بۆ هه موو لايه ك. ئەم زانيارينهش به كاتيكى كورت وپرىكى زۆر وشيوه كى سه رنجراكيش دهست دهكهن. بۆيه پهروهده كار ده بيت دانايانه مامه له له گهه تهكنۆلوجيا بكات له بواری پهروهده وهه رگيز له بير نه چيت كه تهكنۆلوجيا نامرازه نهك نامانج.

دكتور ئوميد موفتى دكتورا له زانسته

ئيسلاميه كان زانكوى سه لاهدين:

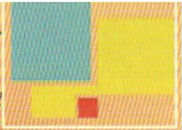

په چاونه كردنى لايهنى پهروهده يى له به ره هه مى تى شى يه كان، مرۆشى جنيوفرۆش و رق هه لگر و ناسه قامگير به ره هه م دينى

پيناسه ي پهروهده

پيناسه ي پهروهده هه موو ئەوكۆششانه ده گرتته وه كه كارىگه ربى بۆ دارشنى كه سايه تيه كى شياوو دروست بۆ كۆمه لگه ي مرۆفايه تي به گشتى.

پهروهدهش له زمانى عه ره بيدا [التربيه] به واتاى نهش و نومما كردن ديت. كه واته: پهروهده ده بيت وا لى تيبگه ين كه نامانجداره و نامانجه كانيشى برى تيه له هه ولى نه شونما كردنى هيزه ديارو نادياره كانى تاك به شيوه يه ك كه بتوانيت به سه ليقه وه ئەو هيزانه ي به كار به يئى و وهك نامرازنىكى به سوود خزمه تي مرۆفايه تي به گشتى و دهروو به رى و به تايبه تي پى بكات. وه بتوانرت ئەو تاكه ناوزده بكرت به كاره كتبه رنىكى چوست و چالاك و چاو

كراوهو داهيتنەرو شارەزا.
بەم شتو، كورت تر بۆلگىن:
[پەروردە] فەلسەفەى

ژيانە لە كۆمەلگەدا.

پەيوەندى نىوان پەروردەو فيركردن

فيروون و فيركردن بەواتا فراوانەكەى، تاستەمە لە پەروردە جيا بکەيتەو، چونکە پەروردە كردن لە فيروونەو بۆ فيركردن دەست يى دەكات، بەلام دەمى فيروون بە فراوانى سەربەكەين، لەووتەى كەسانەو يان كەردەيان، يان نووسراويان، يان فيروون بە بىر كەردەو تيرامان، يان پەند وەرگرتن لە رووداوه تال و سوپىەكانى ژيان و...هتد. ئەگەر فيروونمان بەم فراوانى تەماشيا كەرد ئەو دەتوانين بۆلگىن: پەروردە پشت ئەستورە بە فيروون.

ليزدا نمونەى بە تىمامى عەلى (خ) دەهينەو، كە پيش ئەوې موسولمانيش يىت هەرگيز ناوچاوى ئەداوه بە زويدا بۆ بت وخواكانى قورپيش، ئەم پەروردەىەشى بە فيروون وەرگرتووه بە بىر كەردەو تيرامان، هەريو بە زۆر جار كە ناوى دەبرئ لەپاش ناوهينانى دەوترت (كرم الله وجهه) بە واتاى: خواى گەوره بە هۆى بىرو هەريووه ريزى لە ناو چاوى ناوه هەرگيز سەرى بەندايەتى ئەوى نەكردووه بۆ بت و خودا دروستكراوهكان.

پەروردەكار كى يە؟

لەبەر گرانى ئەركى پەروردەو پەروردەكار، كە دارشتنى كەسايەتى سەركەوتوو بە تواناو شياوه و بەهيز كەردنى كەسايەتى يەتى، دەيت پەروردەو شارەزا لە مامەلەى چينە جياوازهكان و بىرە جياوازهكان، داراى ليكەدانەو ووردبىنى و بەهيزلە كەسايەتى و نامادباشى لە جەستەو رەنگ و روالەت و هەريەك لەم خەسلەتەنە بە كەم كردن و زياد كردن ئەو پەروردەكارە كەمى و زۆرى كاريگەرى ديارى دەكرت.

ئەو مەرجانەى دەبى ئە كەسى پەروردەكار هەبى

كەسايەتى سەركەوتوو و بەهيز (وەك ئامانجى پەروردە دەخوارت) لەبەر ئەوې پيوستى بەو هەمىه پەروردەكاروې لە رووهكانى (رؤح و ناخ، لاشەو هەلسوكەت، بىرو هەرزو عەقل) پيوستى بە كۆمەلنى رينگاوهكار هەمىه بۆ كارتىكەردنى ئەو لايەنە جيا جيايانە. هەندىكيشى سادەو سانايە لەسەر دەروون، هەندىكيشى ئەوانىە لەكەسيكەوه بۆ كەسيكى تر كاريگەرى جياوازى يى.

هۆكار و نامازەكانى پەروردە

ئىمە وەك پەسپۆرئەك لە بوارى خۆماندا بە شيوەى كى گشتى دەتوانين هۆكارە پەروردەى يەكان لە سونەتى پيغەمبەرى خودا كورت بکەينەو لە كۆمەلنىك هۆكار، لەوانە:

- أ- هۆكارى بەندايەتى و خوداپەرستى بە گشتى (فەرزو سونەتەكان)، (العبادات).
- ب- پەروردە بە ووتە (الكلمه) .
- ج- پەروردە بە كردار (العمل) .
- د- پەروردە بە گيرپانەوى رووداوهكان (القصص) .
- ه- پەروردە بە هاندان و ترساندن (الترغيب والترهيب) .

و - پەروردە بە يارى و قەسى خۆش و نەستەق (اللعب والترويح) .

ز- پەروردە بە فيركردنى شىوازى گفتوگو و ئالوگۆرى راکان (الحوار والمناقشه) .

ئەمانەو چەندىن هۆكارى تر كە لەپيغەمبەرى خوداوه (د.خ) بۆ هەريەكەيان چەندىن نمونەى لەسەر هەمىه، ئەمە جگە لە قورئانى پيرۆز كە گەر بە ووردى سەير بكرت يىگومان لە چەندىن جىگەدا پەروردە بەواتا فراوانەكەى لەووه سەر چاوه دەگرئ:

بۆ نمونە قورئانى پيرۆز سەرزەنشتان دەكات كە شتىك بۆلگىن بە خەلك، بەلام خۆمان هەلنەستين يى (الم تقولون ما لا تفعلون) بگەر دەفەرمى: (كبر مقتا عند الله أن تقولوا ما لا تفعلون) (سورة الصف) كە ديارە كاريگەرترين پەروردەكار ئەوېە كە بە كردار سەرنج راپكيشى و ووتە و كردارى هاوتەرىسى بەكتر بن.

رۆلى تەكنۆلۆجيا لە ئاسانكارى يان دروست كردنى گرفت لە بوارى پەروردە

نكۆلى ناكريت تەكنۆلۆژياى سەردەم بە بينراوو بىستراويەو كاريگەرى نومايانە لەو بواردە بەلام دەيت ئەووش بووترت كە پيوستى بە پەروردكار هەمىه هەر لە سەريەرشتياروه هەتا بينەرو بيسەرانى، بۆيە زۆرگرنگە بە پۆستيف بناسريت ئەگەر لەو هۆكارانەو ئامانجەكانى پەروردە بەدى بهيتريت. هەريەك لەو ناميرانە وەك قورپكى صناعى وەهايه كە بە ويستى بەكارهينەرى دەگۆرئ، بۆ نمونە تەلە فيزىون و بەرنامەى مندالان - وەك نمونەىەك - لە كوردستانى خۆماندا، لەهەندى لايەنەو پيشكەوتنى باشى بەخۆو بىنيوه، بەلام بە نەشارەزايى مامەلەكەردن لەگەل ئەم ئەداتە كاريگەرەدا وا دەكات كە لەهەندى فيلم كارتونى خراپ دۆبلاژكراو مندال فيرى قسەوتن و جنيو فرۆشتن بكات، كە ئەمە لەبەر نەشارەزايى و ناليهاتوبى سەريەرشتياران، نەك كەسايەتى ساغەلم دروست ناكا، بەلكو مروفىكى دەم پيس و پاشتررق هەلگرو ناسەقامگيرمان بۆ بەرهم دىنى، زۆر جار بە ئەستەم مندالنى تەمەن بچوك تواناى لەبەر كەردنى چەند شتىكى پيوستى زۆر كەمە، بەلام فيلم كارتونىك وەك خۆى و بگەر بە جولەكانشيهوە نمايش دەكات، كە ئەمە دەريدەخات چەند كاريگەرە ئەو دەروازىە لەسەر كەسايەتى تاكەكان لەو تەمەنە ناسكەوه.

